

824.161.2

Г 75

Б. ГРИНЧЕНКО

ПОЕЗІЇ

КН.

2

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО

РУХ

Б. ГРИНЧЕНКО

Т В О Р И

т. X.

КООПЕРАТИВНЕ РУХ ВИДАВНИЦТВО

Б. ГРИНЧЕНКО

89174

5-85

П О Е З І Ї

КНИЖКА ДРУГА

БІБЛІОТЕКА
ЧЕРНІГІВСЬКОГО
СІМСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОГО
ПОЛІТЕХНІКУМУ

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРИНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
БІБЛІОТЕКА

КООПЕРАТИВНЕ РУХ ВИДАВНИЦТВО

44897
45654 н.

Бібліографічний опис двого
видавя вміщено в „Літоп.
Укр. Друку“, „Картковому
реперт.“ та інших покажчи-
ках Укр. Книжк. Палати

Трест „Київ-Друк“, 2-га друкарня,
вул. Воровського № 42.
Укр.головліт № 1634 (902) 1119—10000.—9 арк.

ХВИЛИНИ

ЗАСПІВИ.

VI.

Давно не стрівавсь я з тобою,
Красо́ моя, дивна богине,
Кохання́ мое, божественна дівчино!
Давно не впивавсь я красою твоею
І вкупі з тобою
Давно не співав я
Тих співів, що з серця мого
Течуть, немов краплі червоної крові,
Життя мого, крові моєї...
Я зда́лека ледве тебе забачав
На мить, на коротку хвилину,
І вже розлучав нас туман клопітно́го життя,—
Зникала кохана́я дивна́я поста́ть...

Тепер я вертаюсь ізнову до тебе, богине.
Прийди і до мене схились,
До чо́ла мого прихили своє чо́ло,
І вкупі з тобою ми будем співати,
Сміятися й плакати,
І наші сріблясті́ чисті́ї сльози
Розкотяться в Світі широкім
Блискучими перлами, Музо,
А сміх у повітрі далеко-далеко
Розсиплеться іскрами-світом
І в душі людські залітати
Ті скорки будуть,

І сльози окрасою-перлами стануть,
А з сміху народиться світ, засияє.

II.

Вона прийшла, до мене завітала
Одвічна краса, єдина мрія
Найкращая з дитячих літ моїх!..

Я згадую мій рідний тихий хутір,
Високий ліс, глибокі ярі
І запашне дихання тих долин,
Що у лісах, завітчані, ховались,
І захисний куточок той у лісі,
Де й я ховався од галасу й людей,
Мале хлоп'я... І тільки сонце сяло,
І тільки лист щось тихо шепотів
Та пташечка щось любе щебетала...
Заплющувавсь... Стихало у душі...
Я забував життя: убогство, сльози,
Усе тяжке, що зустрівало хлопця
На першому незнаному шляху,—
Я забував... І бачив я—вставала
Перед малим мов хвиля світосайна
І в сяеві тому була—вона.
Я бачив перш—прозоро-осяйне
Сріблястее убрання тихо має,
А далі все я більше добачав
Надлюдської краси обличчя дивне:
Всміхалися ласкаві уста,
Чудовні сяли очі...

Тільки ж

На мить одну, а там зникало все...
Я закохавсь своїм дитячим серцем
В ту дивну кохану дівчину,
Я їй моливсь, я вірний був, я ждав...
І от я зріс, зробивсь великим, дужим—
І я знайшов кохану богиню!

Вона з небес до мене прилітає:
Ми плачимо над муками людськими,
Ми кленемо мучителів гидких,
Розвагою стриваємо безщасних,
Красою закрашаємо життя
І кличемо душею воскресати
Усякого, хто душу не продав,
Усякого, у кого б'ється серце,
Що хоче жить, а не вмирать помалу,
Що хоче жить новим, а не старим!

III.

В піснях моїх горе
І радість у їх,—
Усе поспліталось
У згуках дзвінких.

В житті люті муки
Із щастям сплелись,—
Того такі співи
У мене лились:

Политі сльозами,
Повиті у сміх,—
Се відгуки щастя
І смутків тяжких.

ПЕТРУСЬ.

Давно зима холодна докучає,
Але Петрусь,—моторний хлопець він,—
На лютую ні трохи не зважає,
А соняшних дїждавшись хвилин,
У батькову вбирається свитину,—
Дарма йому, що й чоботи в дїрках!—
Він грїмака хапа в дворі, крижину,—
Вже хлопці всі давно на спускалках:
Бїжить туди, в рукав ховає носа...
«Ой, ніженька!»...—Вже змерзла так, мов боса.

З гринджолами вже там усі кутчани,
Зїбралися туди укупі з їм...
Не маючи малих, в ріжнаті сани,
Мов пан який, з Грицьком улїз Юхим.
Летять униз веселою юрбою!..
Коли дивись,—Андрїйко сторчка
В замет уривсь з плечима й головою,
На його ще—ї купа от така!
«Задавиш... ой!»—кричить Андрїй насподї.
—Я носа збив...—«Та ну-бо, хлопці, годї!»—
Смїх, галас скрізь, і всі веселі діти,
Петрусь собі смїється і кричить...
Смеркається... Намерзшиися у свиті,
Додому він нагрітися бїжить.
Прибїг, на піч—і в просо вдвох з сестрою!..
Аж двері рип, і в хату йде татусь

Із білою в морозі бородою,
«Вечеряти!»—Ось зараз приберусь.—
«А діти де?»—Обойко он у просі...—
«Ану вилазь!.. чого ви там і досі?»

Вечеряють... Із більшою сестрою
Матуся вдох сідає прясти... Він
Примоститься з Одаркою малою
Край матері, підставивши ослін.
Хур-хур прядки!.. А мати починає
Свої казки тоді казати їм
Про відьму ту, що дуб перегризає
Гартованим зубищем сталювим,
І про козу, про вовчика й лисицю,
Про вбитую за ягідки сестрицю.

Вже батько спить... Вже пізняя година...
З куточка десь давно цвіркун цвірчить,
За вікнами лютує хуртовина
На припічку каганчик миготить...
Хурчать прядки, і не вгаває мати,
Бо слухають... І страшно, страшно їм,
І весело, й не хочеться ще спати,
Хоч ніч давно... «А що з отим малим
Зробилося, матусю, та з братами?..»
І знов казкі ще кращі за казками.

І знов казки ще кращі за казками,
Аж поки сон ізможе в хаті всіх;
Але й тоді квітчастими роями
Бренять казки у мріях золотих;
І велетні, і королі з князями,
З зеленою косою русалки
І дівчина з перловими сльозами,
Відьми страшні, лисиці і вовки...
Байдуже ніч, байдуже хуртовини,—
Казки живуть у мріях у дитини...

* * *

Хижо буйний вітер
Віє по долині,
Гори намітають
З снігу хуртовини;
Укриває землю
Скрізь намітка біла,
І земля замерла,
Тихо заніміла.
Поки аж весною
Снігові кайдани
Не спадуть із неї
То й вона не встане.
Тільки буде вітер
Хижо завівати
І замети-гори
Буде намітати...
А як сонце ясно
Промінем засвіте,—
Знов земля устане,
Щоб цвісти і жити

І твоє так серце
Стихло-заніміло,
Мов його морозом
Зімнім пригнітило.
Тільки ж не журися,
Бо у хворі груди
Теплий промінь злине
І життя там збуде.
І життя устане,
Молоде й кохане,—
Висохнуть всі сльози,
Згоються всі рани.
І весна почнеться,
І те сонце ясне
Знову засияє,
До зими не згасне.

ПЕРШІ ПРОЛІСКИ.

Ви сьогодні мене звеселили,
Нагадали минуле мені:
Нагадали коханої очі,
Що блакитні були і ясні.

Навіть очі були ті ясніші,
Блакитніші неначе за вас
І дивились, ніж ви, боязкіше,
Як у їх зазираю я в той час.

Як ви, квіти, віщуєте весну,
Що за вами іде,—так вони
Віщували тоді, що зазнаю
Скоро я і моєї весни.

І як ви умрете із весною,—
Так і мила умерла мені,
Хоч пишають ще й досі красою
Ті зрадливій очі ясні.

1893.

ЖАЙВОРОНОК.

У високбстях голубих
Понад півсонними полями
Співець просторів весняних
Вже дзвонить срібними піснями.

Співає він, що тільки мить—
І над півсонними полями
Життя озветься й задзвенить
Знов молодими голосами.

Пташино любя! о, співай
Ти над півсонними полями,—
Нехай прокинеться весь край
І заройться орачами!

ЛАСТІВКА.

Ти знов защебетала
У мене над вікном,
Із вирію вернувшись,
Клопочешся з гніздом.

А там же вічне літо
Цвіте як божий рай,—
Чого ж вернулась знову
Ти в мій журливий край?

— Хоч літо там і сяє,—
Любіше тут мені:
Така квітчасто-пишна
Вкраїна по весні.

Така квітчасто-люба,
Що й в тім краю-раю
Все бачу я хатинку,
Де се гніздечко в'ю.—

З ВЕСНЯНИХ ДУМ.

I.

Щ а с т я.

Соняшним усміхом з неба весна засміялась,
Глянула поглядом ясно-блакитним, широким,
І у землі звеселилось обличчя змарніле,
Тільки ж на мить, бо вже хмари закрили той погляд,
Усміх умер променистий, між їми погасши,—
Будень похмурий та сірий настав місто свята...
Так нашу змучену душу і щастя все дурить:
Тільки всміхнеться, та в хмарах буденних і зникне...

II.

Весна.

Весна!.. Відживає і небо й земля—
Квітки на землі, а на небі проміння;
Почувши живого життя тріпотіння,
Цілюються з сонцем гаї та поля.

Весна!.. А тобі все немає весни,
Крайно, забита в невільницьке путо,—
Ім'я твоє навіть усюди забуто,
Хоча не забуто зміцнять кайдани...

Весна!.. А тобі іще й досі зима:
Замість веселих проміннів з квітками,
Панують і досі морози з снігами—
Сторіччя минають, а сонця нема!..

III.

Квітки.

Прийшов і Квітень, сипле він квітками,—
Вони сміються з-під кущів до мене,
Веселі, чепурні,—і п'ють життя
З землі відмолоділої, пухкої,
З ласкавого повітря запашного,
З проміння теплого та золотого,—
Ростуть, живуть, радіють і цвітуть—
І вмруть вони, і вмруть, і зогниють,
Робак гидкий гнилизну поглине,
Не буде пахощів, краси не буде,
А буде смерть, гнилятина й гидота—
І не з самих квіток, ні, не з самих,—
З усього! Смерть обніме тут усе:
Оці мої істоти дорогі!—
Моя дружина та моя дочка—
І я, і всі, кого люблю, чи бачу,—

Всі зробимось гнилизною, й робак
Нас поглине в своє гидке тіло
І нажереться він і здохне сам!..
Навіщо ж сонце? Нащо ця весна?
Це все брехня, облуда та омана,
Це глузування з людської душі!

IV.

Квітчані сльози.

Сонечко ясно встає,
Теплим промінням своїм
Гладить квітки та пестить,
Сльози обсушує їм.

Сльози брелять у квіток
Чисті, як перли ясні:
Сон їм негарний приснивсь,—
Плакали квіти в-ві сні.

Може їм снилися ми,
Наше життя без надій,
Кров і кайдани й брехня,
Голод і холод тяжкий..

Хто ж би того не злякався?
Після тих снищів страшних
Досі вони ще тремтять,
Досі ще сльози у їх!..

V.

Поезія.

Пташка щебече, квітки зацвіли,
Пахнуть і ваблять своєю красою,
А по долині гуляють осли,
Топчучи квіти укупі з травою.

Байдуже їм про пісні та квітки:
Вкупі з травою з'їдять вони квіти,
З ляку від їх повтікають пташки,—
Добре поезії на Світі жити!...

VI.

Зима й весна.

Ізнов після зими природа ожила,
Всміхається весні...
Здавалося, зима вже смертю їй була
У крижаній труні,

А був то тільки сон... Така ж, як і була,
Земля ізнов живе:
Послухавшись весни, проміннів та тепла,
Встає життя нове...

Так може і мені: умру, і смерть моя—
То буде сон, спочин,
Щоб у нове життя міг одягтися я
Серед нових країн...

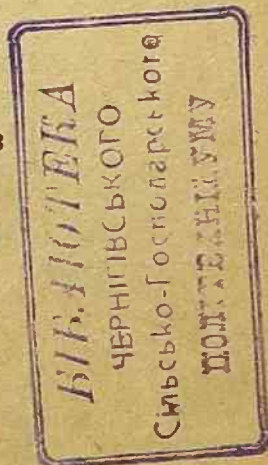
1894.

РАНОК.

Сонце сходить із-за гаю,
Став як злото засяв...
Соловейко ще раз тьохнув
І на гліці задрімав.

І на все живим диханням
Подимає округі;
Оksamитові зелені
В став схилились береги.

Мов каміння дорогее
Сяють крапельки роси;

Скрізь у лісі забреніли,
Задзвеніли голоси.

Кожна гілка сколихнулась,
Кожна пташка вже співа,
А згори все дужче й дужче
Сонце світ свій розлива.

І, немов проміння, сяє
І надія, і любов,
І намученеє серце
Воскресає наче знов.

НА РУСАЛЧИН ВЕЛИКДЕНЬ.

З сільських оповіданнів.

Козак ізблукався у гаї густому,
Давно вже дороги шукає додому,
Іде манівцями, іде по куцах,
Дивується й каже собі у думках:

Козак.

Відколи вже у лісі цім блукаю,
А все йому нема неначе й краю!
І місяць з хмар на землю й не зирне,—
Непевне щось це водить тут мене.
То хоч була тут стежка між кущами,
А се й її не чую під ногами.

Іде іще далі,—все менше куців,
Туман перед його густий забілів.

Козак.

А де ж се я? Се мабуть над водою?..
Гай перейшов... іду тепер лукою?
Дніпро!.. Он ба,—в тумані як блищить!..

Куди забивсь!.. Що ж маю я робить?
Се луки ті... Русалчині.... До гаю
Верну́ся знов і йтиму аж до краю.

А місяць тим часом з-за хмар вигляда
І ясно блищиться у річці вода.

Козак.

Як пишно тут!... Куди я не погляну—
Проміння скрізь, не боячись туману,
Обсипало все сяєвом своїм,
І листя й квіт цілуються з ясним,
А місяць-князь сміється із блакиті
До синіх хвиль, що сріблом перелиті.

Тоді розхлюпнулася хвиля зо дна
І вийшла русалка прозора й ясна.

Козак.

Мара, чи сон? Не стямлюся я з дива...
Чи дівчина така уродлива?...

Русалка.

Ой часу не гайте,
Кохані сестриці,
З води виринайте
Гулять на травиці!

І знов розплеснулися срібні хвилі,
І вийшли русалки прозорі та білі.

Русалка.

Чи всі ви, сестриці,
Покинули дно?
Сия білолиций
На небі давно:

Настав уже час!
Із хвиль виринайте,
У коло ставайте,
Поки він не згас!

Як тіні блискучі вони пропливають,
Руками сплелися і колом гуляють.

Козак.

Чогось мені згнітіло ніби груди...
Та подивлюсь я далі—що то буде...

Русалка одна.

Тихо і мертво на Світі...
Людам тепер одпочити,—
 Нам погуляти, сестриці!
Гай похилився, німіє,
Річка срібляста леліє,
 Ясно горить білолиций.
День ми в воді спочивали
І на гулянку устали,
 Кинувши хвилі глибокі.
Промінь, що сяє над нами,
Будем ловити руками,
 Сестри мої ясноокі!...

Русалка друга.

Блискуче проміння
 Руками піймаєм
І в коси хвилясті
 Його повплітаєм.

В сріблястій короні
 Сіятиме чбло,
Заблісне, засвітить
 Русалчине коло.

В зеленому лісі
Нахилимо віти
І будем гойдátись
І гратись як діти!

Русалки всі.

Ой гори, ой світи, місяченьку!
Та побавимось ми помаленьку!...
Ой гори, ой світи, білолиций!
Ми русалоньки всі тут сестриці.
Ми чужими були на тім Світі,—
Не судилося нам там пожити:
Тільки муки самі ми там знали
І в дніпровій воді їх сховали.
Як розстались навек уже з ними,
То зустрілися тут не чужими:
Всі ми рідні тут, всі сестриці...
Ой гори, ой світи, білолиций!...

Русалка третя.

Я кохала його
На тім Світі...
Він покинув, пішов...
Нащо жити?
Довго ждала його,
Сподівалась...
Не діждалася я,
Не діждалась!...
Над Дніпром над оцим
Раз ходила...
Серцю горе знести
Вже несила:
І упала до вас
Я, сестриці...
Ой горі, ой світи,
Білолиций!...

Русалки всі.

Ой гори, ой світи білолиций!
Ми тут рідні усі, всі сестриці...
Нема скрізь на землі там кохання,
Тільки зрада сама та знущання...
В кого серце від мук ой розбилось,
Кому долі в житті не судилось,—
Тільки й знайде спокій тут, сестриці,
Де у хвилях мигтить білолиций...

Русалка четверта.

Я у пана була
У покої...
Не жалів він мене
Молодої...
Він віночок одняв...
І в сі хвилі
Я пірнула до вас,
Яснобілі...

Русалки всі.

Хай іде, насува чорна хмара,
Хай на того впаде грім і кара,
Хто зневажити смів душу чисту,
Хто красу потоптав променисту!
Проклинаймо його всі, сестриці!...
Не світи йому ти, білолиций!

Русалка п'ята.

Мене мати на світ
Породила,
Охрестити мене
Не поспіла...
Я умерла й у вас
Тут гуляю,
Ні нудьги, ні журби
Я не знаю...

Русалки всі.
І ніхто з нас не зна горювання,
Байдужé нам земні поривання...

Русалка шоста.
Ой лихо мені!...
Не знаю;
Чи тут я, чи там,—
В тім краю,
Де сонце горить,
Де квіти,
Співають пташкі
І діти...
Так серце кохать
Хотіло...
Серденька собі
Не стріло...
Без краю була
То мука,
З душею тяжка
Розлука...
Пішла по Дніпру...
Ой, круча!...
А хвиля внизу
Ревуча...
Туман обнімав,
Вмирала...
Сама-не-сама
Я впала...
А серце болить—
Ой, боже!...
Забути той Світ
Не може...
Розлуки нема
З тим Світом,
Де тихо цвіла
Я квітом...

Русалки всі.

Ти єдина у нас, ой єдина,
Що ще мила тобі та країна,
Де родилася ти, де зростала,—
З нами серця ще ти не з'єднала.
Ой забудь, ой покинь нудьгування!...
Нащо буде у нас сумування?
І квітчаста лука із гаями,
І блакитний Дніпро з глибонями,
І під сяйвом поля золотії,
І осіки в річках ой густії,
І сей любий ясний місяченько—
Все вітає нас так привітненько,
Увесь Світ задля нас, скрізь нам воля,
І як місяць ясна наша доля!...

Ой нумо, ой нумо
Всі в коло мерщій,
Бо скоро погасне
Наш братік ясний!...
Ой нумо руками
Усі сплетемось!...
Танок свій...

Одна русалка.

Стривай, стривай!...
Он під кущами
Щось доглядається
За нами!

Русалки всі.

Підгляда! підгляда!
Ну, до його мерщій!...
Хай він, хай одгада,
Бо не піде живий!
Русалчину загадку хай одгада,
А то його прийме Дніпрова вода,

А то залоскочем його ми гуртом,
Що схочем, то й зробимо ми з козаком.

Полинули швидко, круг його постали
І сявом сяли, і словом питали:

Русалки.

Козаче вродливий,
Чом ходиш кущами?
Чого підглядаєш
Ти нишком за нами?

Козак.

Ба ні, зблукавсь отут я серед гаю,
Не знаю й як... а вас не підглядаю.

Русалки.

Ой ні, нема віри:
Підглядів ти нас,
І мусиш умерти,—
Приходить той час.
Коли ж одгадаєш,
Козаче ясний,
Ти загадку нашу,
То будеш живий:
Ой що росте без коріня?
А що біжить без повода?
А що цвіте та без цвіту?

Замислився він, похиливсь головою...
Вони дожидають, розбіглись лукою.

Русалка шоста сама до себе.

Ой, гарний,
Мій боже!...
Вгадати
Не зможе!...

Ой, серце
Так плаче!...
Загинеш,
Козаче!...

Русалки.

Ой чого зупинивсь? Ой замисливсь чого ти?
Довго ждати тебе нам немає охоти.

Козак.

Ось зараз я, чекайте,
Ще хвилину дайте!
Геть далі відійдіть,—
Вгадаю я за мить.

Відходять русалки всі далі від його,
А він хоч гадає—не зможе нічого,
Відкіль і почати—не зна.
І нишком, тремтячи зо страху, несміла,
Підходить до його русалонька біла,
Шепоче до його вона:

Русалка шоста.

Камінь росте без коріня,
Хвиля біжить без повода,
Папороть цвіте та без цвіту.

Русалки.

Не гай більше нас:
Прийшов уже час!...

Козак.

Камінь росте без коріня,
Хвиля біжить без повода,
Папороть цвіте та без цвіту.

Русалки.

Відгадав! Відгадав!...
І зостався живий...
Покидайте його
Всі, сестриці, мерщій!...

До річки всі линуть, розкрилися хвилі,
І зникли в Дніпріві русалонки білі.

Козак.

Ну й історія! Ускочив на слизьке!...
Чи думав я побачити таке?
Не дурно щось мене водило лісом!
Це гірше ще, як ізустріться з бісом.
Од того хрест: перехристи та й край,
А цих як стрів, то швидше утікай,
Бо пропадеш, попавшись їм у руки!
Не дурно звуть: Русалчині се Луки.
Хай візьме їх нечистий та лихий!
Піду назад! Ізнов у гай мерщій!...

Він поспішає, тікає від лиха...
Тоді сколихнулася хвилонька тиха,—
Несміло виходить з дніпрового дна
Русалка прозора, русалка сумна.

Русалка.

Козаче!
Де дівсь ти?... куди?
Я знову
Зорнула з води...
Нікого!...
А я ж була добра до його,
Життя рятувала йому!...
Покинув саму!...

Ой, боже, тяжко жити—
Нікого не любити!...

І плачучи ламле вона руки білі,
І капають сльози в холодній хвилі...

1886.

ДВІ ТРОЯНДИ.

Вранці, тільки сонце встане,
Я у сад свій вибігаю—
Скільки свіжого, ясного,
Скільки сяєва без краю!

Ясно листя зеленіє,
До квіток схилились квіти,
І пташки вгорі щебечуть:
«Тінь-цвірінь! Як гарно жчти!»

Дві троянди я зриваю,
А на їх блищать перлини:
Квіти вмилися росою
У досвітній години.

Дві троянди ті—рожеву
Пишну з білою сплітаю:
Се красу із чистотою
Я докупи тут еднаю.

1895.

ПТАШЦІ.

Я люблю тебе, пташино,
Як щебечеш між квітками,—
Мовчки слухаю й радію,
Упиваючись піснями.

Упиваюсь, але знаю:
Проминуть які хвилини,
І ти знімешся й полинеш
Ген до Іншої долини.

І не я вже слухать буду
Щебетливого співання:
Іншим будеш ти у серці
Ворушити почування.

Міг би я тебе лукаво
В сітку хитрую піймати,
Щоб співала, поки схочу,
Поки сила є співати.

Та люблю я тільки вільних,
Тільки вільні мусять жити
Там, де небо ясно сяє,
Ллються співи, пахнуть квіти.

Прощавай же! Линь, де хочеш
Веселити Світ піснями!
Хай тобі сміється небо,
Хай віта земля з квітками!

1896.

ПАСТУШКИ.

Зморила всіх духобта нестерпуча:
Не подиха вітрець на поле й ліс,
Лягла ріка і мертва, і блискуча,
Прив'ялий лист на дереві повис;
Не чуть пташбк,—їх потомила спека...
Як жевріє повітря осяйне!...
А далиня небесная далека
Пашіть як піч, бо сонце там страшне
Жахтить огнем, огняні сипле стріли,—
І хилиться все на землі без сили.

Враз чути крик... Біжать хлоп'ята-діти,
То—пастушкй... Їм спека півбіді!
До берега, де верби довгі віти
Схилили вниз до сонної води
І дивляться на нерухому з кручі,
На схилені над нею береги,—
Туди біжать хлоп'ята невгавучі—
І сміх, і гук, і галас навкруги...
Замаяли, мов крильми, сорочками...
«Плигай, ану!...» І в воду голов'ями!...

Жахнувшись, об берег хвилі б'ються,
Розбурхані, злякавшись зо сну,
Круг тіл гнучких, збілівши, скачуть, в'ються—
І плеск, і крик!... далеко чуть луно.
Хто плаває, хто в глиб пірнати взявся,
Хто бризкаться серед кипучих хвиль;
Он за рогіз Андрійко зазмагався,
З кугі плете собі Васюта бриль;
З Демком Павло вже печерують раки,—
Летять з води клешнаті небораки!

Всім весело: у спеці опівденній
Так солодко пестітись у воді,
Із ряскою кушир тягти зелений,
Їм обплестись та й плавати тоді;
Чи між кугу та осоку залізти,
В гнізді яець пташиних ізнайти,
Латаття рвать міцне широколисте,
Ховаючись ламать очереті
Ідо схочу набовтавшись у річці,
Вискакувать лежати на травичці,

На сонечку сушитися потроху,
Качатися по травці й по квітках,
Упхати знов у грязь Грицька й Тимоху,
Одягшись, ганяти по куцах,

Чи затулить обидва вуха й воду,
Хитаючись, почати виливать:
«Ой, котику! лий воду на колоду!»
Стрибаючи, так весело гукать!...
Так весело!... «Ану, лиш, хлопці, годі,
Щоб не були рогаті наші в шкоді!»—

Гука Петрусь, а інші поспішають,
Хто не убравсь—метнулися мершій
До сорочок і берег покидають,
Сипнули всі назад у ліс густий:
Як табунець тих голубів крилатих,
У пшеницях, зникаючи, летить,
Так хлопчакі поміж дерев крислатих
Покрилися, меткі, в єдину мить.
А де ж воли? І сліду вже не знати!...
Ну, будуть їх до вечора шукати!...

Нахиляє дуб високий
Серед пишної долини
Віти дужі і широкі
До червоної калини.

А калина соромлива
І тремтить, і омліває...
А згори сміється сонце
Світом-злотом обсипає...

СЕРЕД ПОЛЯ.

Блакитними небо сия глибонями,
Поля попід небом прослались безкрайні;
Іду я обніжком,—шумлять колосками,
Шумлять і хвилюють лани урожайні.

Назад озирнуся,—ген-далі високі
Сіяють-мигочуть блискучі палати,
І тільки що мріють у балці глибокій
Убогі, обдерті, похилені хати.

А передо мною за хвилями хвилі
Аж ген до крайнеба пливуть без упину,
Сіяють під сонцем, мов золото, спілі,
Сіяють і плещуть, де оком не скину.

Поля мої рідні, найкращі в Світі,
Багаті на силу, на пишную вроду,
Засіяні хлібом і пóтом політі,
Робітницьким пóтом мойóго народу!

Родючі та щедрі! в позлótисті шати
Свого хлібороба могли б ви окрити,—
Чого ж то так часто на йóму ті лати,
Чого ж то в тих хáтах голодні діти?

Тимі колосками, що, повні та спілі,
Схиляються низько від зёрна важкого,
Кого в ріднім краї годуєте, милі,
Куди ваша сила зникає, до кого?

Хвилюються мовчки поля за полями,
Сіріють у балці убогі хати
І, високо знявшись, вгорі над хаткáми
Блищать і пишають високі палати.

✓ САМОТНЕ ДІВЧАТКО.

Під лісом зеленим оселя маленька:
Між вишнями стала хатина біленька;
Як дівчина гожа і люба в віночку,
Так дивиться хата з квіток у садочку;

Он рожа червона і жовта, і біла,
Край неї жоржина голівку схилила
І соняшник жовтий угору піднявся,
Он хміль по тичині кудлатий поп явся;
Метелик цілує квітки запашні,
Дзвенять, мов у струни, бджілки золоті...
Між квітами тихо спиналось дівчатко,
Держить над очима мале рученятко,
Очиці ясенські від сонця ховає
І дивиться пильно, когось виглядає.
А сонечко тихо пливе небесами,
Над хаткою плавле, над садом-квітками,
Над жвавим метеликом білим легеньким,
Над тихим нерушним дівчатком маленьким,—
Проміння блискуче своє розливає,
У золото і квіти й дитину вбирає.
Мачусіньке, любе! кого виглядаєш?
Чи татко не дома? Чи неньки шукаєш?
Не бійсь: вони прийдуть і будуть з тобою:
Он чути,—іде хтось легкою ходою...
Біжи зустрівати коханую неньку,
На руки матуся хай візьме маленьку,
До лоня свого пригорне дитину,
Цілує-милує утіху єдину,
А сонце, метелик, і бджілка, і квіти
Всміхатися будуть, із вами радіти.

1895.

ВЕЧІРНІЙ ТИХИЙ ЧАС.

Переспів.

Вечірній тихий час,
Од сонця світ ще не погас.

У річці у ясній воді
Відбилися хмароньки бліді,

Відбився темний ліс,
Що сонний з берега навис,

І тогобічняя лука
В воді тремтить ясна, легка:

Огонь там заяснів,
Круг його купка пастушків,

А коні та воли
Які пасуться, ті—лягли,

І все те червонить
Зоря, що з заходу горить:

Мов другий тихий Світ,
Із глибини свій шле привіт,

Всміхається з води
І гягне кинутись туди.

* * *

Ніч на землю вже ступила,
Розгорта зористі шати...
День кипучий—задля діла,
Нічка тиха—щоб кохати.

Сядем ми в садку з тобою
(Сплять у хаті батько й мати),—
Там під вишнею густою
Ніч нам буде, щоб кохати.

Місяць тихо гляне з неба,
Щоб крізь листя зазирати,—
Нам ховатися не треба:
Ніч на Світі, щоб кохати.

Час кохання, час бажаний
Вже прийшов,—навіщо ждати?
Жду тебе, іди, коханий,
Ніч зоріє—щоб кохати!

У СТЕПУ.

Я тут сам стою,—нікого
Я не бачу навкруги:
Степ та небо... і могучий
Дніпр хлюпоще в береги.

У просторі осяйно́му
Самотині радий я:
І вільніше і щиріше
Лине пісня тут моя.

Я стою собі й співаю
І байдуже тут мені,
Чи хто чує, чи не чує
З серця вирвані пісні.

Там гризуться в Світі люди,
Там реве базар гучний,—
Сам я тут, і в самотині
Спів вільніший голосний.

Вільно, любо!... Навкруг мене
Небо, степ, Дніпро старий...
І завітчані зринають
Таємниці дивних мрій...

ЩОДЕННІ ТУРБОТИ

✓ ПІСНЯ.

Пісня ллється, пісня лине,
Пісня плаче і дзвенить,—
Чи душа навіки гиє,
Чи встає ізнову жить?

Чи останнії гіркії
Сльози вилились у їй,
Чи надії молодії
Повні щастя, повні мрій?

Чи то блискавка мигоче
І гремить у хмарах грім,
Чи сліпить то сонце очі,
Світом сяючи палким?

Чи в степу, в крові обмитім,
Вітер скиглить, проквіля
І співає над побитим,
Що його бере земля?

Чи життя се привітання
Задзвеніло над усім
І засяли від кохання
Очі промінем ясным?

Хто те скаже, хто те знає,
Що дзвенить у пісні тій,—

Тільки серце замирає
Від страшних солодких мрій.

Пісня ллеться, пісня лине,
Пісня плаче і дзвенить...
Чи душа навіки гине,
Чи встає ізнову жить?

ТУДИ!

Там зорі сияють,
Там місяць горить,
Там змучене серце
Спочине на мить.

Ой хочеться злинуть
В далекий той край
В те синєє небо,
Осяяний рай.

Там воля широка,
Там кривди нема,
Там змучену душу
Простір обніма.

Все вище і вище,
Де місяць горить,—
Там серце на волі
Спочине на мить.

* * *

Великеє людськеє горе,
Безмірне, як темрява ночі,
Гучне, як безсонне море,
Страшне, як шаленого очі,

Панує—і сміх став риданням,
Ворожістю—братня згода,
Життя—щохвилини вмиранням,
Огидою—пишна врода...
І кров'ю цвіте, не квітками
Земля, милосердна Мати,
І кров ту змиває сльозами,
Щоб знову у їй потопати...

ЩАСТЯ.

Хочеш ти щастя? душа знемоглася без його,
Змучилась тяжко і прагне ясного
Світу, і волі, й краси, і без краю кохання,
Правди та квітів, пісень, в забутті раювання,—
Хочеш—і скрізь не знаходиш нічого?
Знайдеш усе те в собі, тільки тихо засни:
Все, коли схочуть, дадуть тобі сни,—
Тільки вони!...

* * *

Є такі часи нудьгування,
Мук пекучих і лютих таких,
Що всього обнімає бажання
Відпочити у ямі від їх,
Що огидне життя без утіхи,
Що немає у йому мети,
Що свій хрест серед бурі і лиха
Не стає уже сили нести.

В сі хвилі великої муки,
Ти на поміч прийди і мені
Дай, мій друже, тоді свою руку,
Нагадай заповіти ясні!

Перед словом розваги й надії
До життя запалає любов,
І, забувши всі муки тяжкії,
Встану дужий до праці я знов.

* * *

Більш на Світі є днів похмурих та важких,
Ніж сояшних веселих днів,
І більше, ніж лелій квітущих запашних,
Колючих вироста тернів,—
І більше серце зна і мук, і сліз гірких,
Ніж щастя любого та радощів ясних...

КЛАДОВИЩЕ.

Скрізь гомін тут і метушня, і рух,
Чогось вони клопочуться, сі люди,
Мов палко так балакають усі
І роблять щось, біжать кудись моторно,
Вертаються, тоді зникають знов,—
Спокою в їх немає ні хвилинки...
Здається так: життя живе кипить
Та ширшає, росте, все обнімає,
Панує скрізь... Еге, здається так...

Здається так... А придивись пильніше—
Чи люди то, що гомонять отут
І роблять щось, встають, сідають, ходять
Чогось, кудись—веселі чи смутні?
Чи люди то? Ні, то не люди,—трупі!
То мертві всі, умерли вже давно,
Тіла ж держить якась мертва сила,
І рухи всі—від неї тільки в їх,
Примушує вона їх розмовляти,

Робити щось, сідати та вставать
Без жадної мети та розуміння,
Душі ж у їх нема, нема душі!
Її в труну велику положили,—
На весь цей край була страшна труна,—
І у степу широкім поховали...
Зосталися тіла,—душі нема—
Широкої, могутчої, живої,
Що волею жила, як сонцем квіт,
Що бачила життя в борні за правду...

Так, трупи се... Палаці сі й хаті—
Се труни їм: тут—пишні, там—убогі
(Так, як і скрізь бува по кладовищах).
Я зазираю у їх,—там страшно й гидко!
Так, цвинтар се. Та тільки тут мерці
В своїй труні не спочивають тихо,
Єднаючись з землею у землі,
А ходять скрізь, не боячися сонця.

Одно живе тут тільки є, одно:
Природа ся, це осяйнее сонце,
Простір-блакить, зелені гаї,
Квітки-сади, степи, квітчасті луки—
Ой, боже мій! яке усе живе
І серцеві багато як говорить,
Сіяючи у силі та в красі!
«Не бійся ти!»—природа промовляє,—
«Не покидай надій і певен будь:
Всі трупи ці колись у землю підуть,
Не буде їх, а іншеє тоді
Породить дух живе й могутче плем'я—
Те буде жить і думати й робить,
Як з людською душею справжні люди.
О, вірь у дух непереможний: все
Він обніма собою й надихає
Всьому життя, бо невмирущий сам!»

Я дякую тобі, свята природо,
Що ти мені розвагу подала!
Але ж болить душа моя, нудьгує,
Що зараз же не можу я, в цю мить
Замість сих мерців той дух уздріти...
О, боже мій! як би я міг його
Покликати у мій замерлий край!...

1894.

СВЯТО.

Чом не радію я, коли радіють люди,
Коли круг мене тут пісні і свята всюди?
Чи не людина я? чи байдуже мені
Ті людські радощі, і свята, і пісні?
Та ні, не байдуже! А я того сумую,
Що так, як скрізь, і тут одно я серцем чую:
Багато є людей, нема людей-братів...
І тим не веселить мене веселий спів...

* * *

Я сам собі у городі гучному,
Навкруг усе біжить і метушиться,
А я сиджу в куточку мовчазному,
Мое життя—самотня тиха праця.

Не хочеться між ці виходить люде:
Я з їми так давно вже розріздився
І знаю я, що богом їм не буде
Той бог, що я ввесь вік йому молився.

У їх стоять свої боги й кумири
І осміють вони мене з моїми
Надіями і думами, без міри
Мойй душі і серцю дорогими.

Нехай собі! Я буду працювати!...
І знаю я: не дурно роблять руки:
Впаде мій сів,—і хліб ми будем мати,
А хоч не ми,—дочки, сині й онуки.

І знаю я: є чари в тихім слові,
Не прозвενить воно даремно в світі:
Впадуть колись божійща стоголові,
Впадуть у прах куміри гордовиті!

* * *

Болить душа твоя? Мовчи
І не кажи людям,
А щоб розважиться,—вночі
Поплач тихенько сам.

Хіба що серце є таке,
Що б'ється із твоїм,—
Йому про лихо те тяжкє
Ти скажеш, а не їм.

Коли ж не зможе і воно
Розважити,—засни:
На світі щастя є одно—
То золотії сни...

1894.

* * *

У кого плачуть очі,
То тяжко жить тому,
Але в душі зосталась
Надія ще йому;
А в кого плаче серце
Кривавими слізьми,
Тому вмира́ надія,

Як квіт серед зими,
Тому і сонце гасне
І все зника в ту мить,
Тільки чуть, як серце
Болить... болить... болить...

1894.

* * *

Чи сніг там, чи дощ ото сіє,
Туман налягає важкий,
Негода і холод... не гріє,
Не світе вже промінь ясний.

Тепер йому гріти несила:
Приходе понура зима
І смертю всю землю покрила,—
Природа сумна і німа.

Нехай! се закони природи,
А серце—вдно їх не зна:
Нехай там лютують негоди,
А в йбму і сонце й весна.

Надія там сипле квітками,
І образ ясний устає,
І, кинувши смуток, піснями
Віта його серце мое.

1894.

У ТЕАТРІ.

Бачив я сьогодні п'єсу
З криком, сміхом та сльозами;
Трошки плакав я й сміявся,—
Не з тієї тільки драми.

Ні, в моєму серці п'єса
Йде щодня без одпочину:
Там комедія і драма,
Сльози й сміх на переміну.

Я з цього театру вийти
Можу, а з свого несила,
Бо не я прийшов на п'єсу,
А вона в мені засіла.

1894.

* * *

Я не чув ще тебе, тільки бачив
Таємничії дивні очі,
І не можу я більш працювати
І не можу спочити серед ночі.
Все гадаю: куди мою душу
Кинуть очі твої непоборні:
В високості пресвітлого раю
Чи в безодні пекельній чорні?

* * *

Натомившись думками,
Спочиваю я йдучи...
Над полями сяє місяць,
Плеще річка, блищучи.

В синім небі ні хмаринки,
Навкруги—безлюдний край...
Мовчазний і таємничий
Спить і дише темний гай.

У повітрі над землею
Прозирчисто-срібна мла...

І відразу, наче хвиля,
Туга серце поняла:

Чом я сам, а не з тобою,
Ідучи в цій срібній млі,
Прислухаюсь до дихання
Сном повитої землі?

Як би все тоді засяло,
Все запахло!... Боже мій!...
А тепер все гасне, гине,
Все зникає без надій!...

ПЕРЕСПІВ.

Коли ти найдеш серце
Прихильне до твого,
То в щасті і у горі
Ти бережи його.

Воно з твоїм укупі
Радіє і болить,—
Його любити треба
І кривди не робить.

А як його вразиш ти,
То буде каяття,
А ран його не згойш
За все своє життя...

МОЄ КОХАННЯ.

Я у душі ношу тебе, моє кохання,
Найбільшaya красо, без міри чарівна.
Усе, що в Світі цім достойне поривання,
З'єдналося в тобі, пречиста й осяйна!

Твій розум, смілий дух, аж до небес сягає
І правди добача в безоднях світових;
Безмірна любов у тебе в серці сяє,
Проміннями вона, мов сонце, гріє всіх.

На подвиг голосний є в тебе в серці сила,
На працю є тяжку, що волю забира,
І жертв нема таких, щоб ти їх не зробила
Для кривджених людей, для правди та добра.

І весняна краса, поезії дихання,
У постаті твоїй, в словах усіх твоїх;
І щире, і тяжке у тебе сумування,
І щирий та ясний дзвенить у тебе сміх.

О, як тебе люблю! без міри і без краю!
Не мрія ти, о, ні! хоча тебе в самій
Своїй смутній душі я тільки й відчуваю,
А на землі тебе не бачив погляд мій.

Та часто я стрівав і між людьми на Світі
То погляд дорогий, то личко осяйне,
То голос рідний твій, слова, добром повиті,
То сміх знайомий твій так чарував мене,

То розуму зоря, то сяєво кохання,
То творчі діла, то подвиг голосний,
То молоде святе високе поривання,
Пречистої душі найкращий скарб ясний.

І я тоді казав: се ти, моє кохання!
Се часточка тебе у тих людях усіх,
І часточку мого до тебе почування
Між їми я ділив, за те любив я їх.

Але душа ні з ким цілком не поєдналась,
Бо там пануєш ти. І ти мені усим:

Красою, розумом і правдою зосталась,
Коханням дорогим, єдиним і святим.

МОНОЛОГ.

Ой чим же ти, мій краю, закрасився?
Чи пишними палацами тимі,
Де зібрано про людський дух і око
Ясні скарби і розуму й краси?
Чи працею упертого змагання,
Здобутками, що кращий шлях новий
Собі і всім народам торували,
Нове знання їм даючи і міць?
Чи подвигів луною голосною
У боротьбі за людські права
І волею здобутою своєю,
Основою громадського життя?
Чи просто тим буттям спокійно-тихим,
Де кожен їсть зароблений шматок
І тепло спить в куточку захисному,
Не знаючи про голод та мороз?

О, ні, не сим! Серед руїн димами
Скарби краси і розуму взялись...
Нові шляхи? Ти й на старих зблукався
У бєзладі кривавих завирюх!
А подвиги... Коли й були які,—
Загинули без сліду і знаку...
І навіть той достаток—хата тепла
І не сухий зароблений шматок,—
Ти і сього не маєш: голодуєш
Обідраний серед родючих нив!...

Так чим же ти, мій краю, закрасився?
Хіба тимі долинами в квітках
І горами й садами запашними,

І тим Дніпром широким степовим?
Хіба твоїх дочок-синів красою
Та піснею, що славна по Світа́х,
Та мовою, барвистою, як квітка,
Могучою, як серед бурі дзвін?

Усе воно таке прекрасне-дивне,
Та все воно і мертво, і сумне,
Коли ти ще не закрасивсь, мій краю,
Живущою надією, що все:
І розуму й краси святі скарбниці,
І волю й світ, і хату захисну́,
І працею зароблений достаток,—
Все матимеш, усе здобудеш ти,
І, подвигом своє вквітчавши чо́ло,
Сиятимеш народам і віка́м!...

* * *

Чи будуть слухати, чи ні
Вони, уперті,—ти кажи!
Не дай спокою ні на мить,
Турбуй ти ночі їх і дні,
Хвилину кожну стережи,
Коли їх зручно уразить.

Кажи по правді, не ховайсь,
Усе, що думаєш про їх,
Що заробили всі вони;
Не бійсь образить, не лякайсь:
Мовчать, того боявшись,—гріх,—
Ти їм всю правду розгорни!

І хоч вони уперти в злі,
Та переможе правда скрізь,
Увійде в душу всім живим,

І заходи твої малі
Початком стануться колись
Ділам великим і святим.

* * *

Я зрікся мрій. Поважний і спокійний,
Собі сказав: мені не треба їх.
Повинність—ось той владар добродійний,
Що збереже мене від мук і лих.

Яка ж іще краса не одурила?
Який огонь у попелі не згас?
Невже на те в душі в людини сила,
Щоб марнувать життя короткий час?

Порожня річ те славлене кохання,
На мить огонь, а там чманілий чад,
Не варт воно ні сліз, ні поривання—
Клубок зневір, розчарувань і зрад.

О, скільки гір нам розкопати треба,
Засипати безодень скільки нам,
Розвіять хмар з насупленого неба,
Зорать обліг, посіять хліб людям!

О, скільки сліз повинні ми утерти,
О, скільки пут повинні розітнуть!
Скількох слабих одрятувать од смерти,
Скільком сліпим їх очі повернуть!

І пбруч з сим—солодкії зідхання,
Поезія банально-любих втіх?
Ні, хочу я борні і досягання,
Ні, хочу діл поважних і міцних.

* * *

І життя на бенькѣтах бучних,
У гурті молодой краси
Не зривав я квітѣк запашних
В ясносяйні юнацькі часи.

В божевільно-щасливі дні,
В раюванні пекучих утіх
Утопить не судилось мені
Почуваннів пекучих моїх.

Я безжурний веселоців спів
Обминав на своєму віку,
Свою силу віддав без жалів
Я на працю поважну й тяжку.

В вічі глянуть не сором людям,
Озирнувшись на довгую путь:
Я свій хліб заробив собі сам
З мого хліба і люди живуть.

Але що ж воно з серцем моїм?
Але чом же так жалко мені,
Що я в тім божевіллі палкім
Не горів у юнацькі дні?

Що я сил, почуваннів своїх,
Що вогню молодого свого
Не розвіяв у бѣзумі втіх?
Ой, чому ж мені жалко сього?...

* * *

Небом блакитним хмаринки легесенькі линуть,
От уже й зникли, неначе та сонная мрія:
Так молодому журба доторкнеться до серця,—

Вже й розтеклася, неначе туман перед сонцем;
Хмари ж осінні—важкі і похмурі й щочасні:
Тяжко і довго сумує й осіннєє серце.

ДЕ ПРИТУЛОК?

Ich habe geklopstan
des Reichthums Haus.
Ruckert.

До кохання в хатку молодим я йшов,
Там без мене повно,—місця не знайшов.

Вдарив я до слави в брами голосні:
«Дуже ти маленький», сказано мені.

До багатства в двері стукаю мерщій:
Подали копійку,—тим ти і здобрій!

До роботи сміло я іду під дах,—
Повно там голодних по усіх кутках.

Знаю, знаю хатку,—прийме вже вона,
Хоч сама й тісенька—темная труна.

* * *

Тільки на себе рахуй,
Інших не май ти надій!
Силу свою загартуй,
Дбай, щоб зміцнитися їй.

Тільки хто вміє і сам
Вибороть щастя собі,

Поміч невтомним рукам
Знайде в тяжкій боротьбі.

Але на тебе нехай
Чесний рахує, і ти
Втомленим помочи дай
В бої дійти до мети.

*Guerra mortale, eterna, o fato indegno,
Teco il prode guerreggia.
Leopardi.*

* * *

Ні, годі на долю мені нарікати,
Що доля мене одурила, казати—
Не хочу я більше брехні!
То правда, здавалось мені
Довічнеє щастя можливою річчю:
Як сонце приходе за темною ніччю,
Так,—марив я,—щастя яснє
Ніч горя і мук прожене.
Алє ж то були тільки любії мрії,
Алє ж то були боязкії надії,
І добре я все таки знав,
Що вірив я тим, що бажав.
Скінчилось! Квітки весняні з весною
Зникають укупі. Розсталась зо мною
Моя молодая весна,
Квіт-мрія зів'яла ясна.
Скінчилось! Хоч серце кінчати не хоче,
Та в мене в душі почування пророче:
Скінчилось! Нема вороття,
Не вернеш старого життя!

* * *

Такого я серця шукав, як моє,
По світу питавсь я: де воно є—
В квіток, у пташок і у зор я питав,—
Ніхто де шукати його не сказав.
Холодні мовчали високі зірки,
Хитали головою сумно квітки,
А пташка глузливо щечече: «Цін-тінь!
Шукання і мрії даремні покинь:
Хто любить в химерній літатъ висоті,
Той в людському краї живе в самоті».

* * *

Собі я щастя не бажаю,
Я знаю вже: його нема,
І де душа шукає раю,
Там тільки темная тюрма.

Всі молоді про щастя мрії
Давно покинули мене
І промінь любої надії
До мене вже не зазирне.

Без одпочину праця тиха—
Усе добро моє у їй,
Вона—мала й тяжка утіха
Душі засмученій моїй.

І ще одно не умирає,
Ясною зіркою горить:
Краса,—вона життя квітчає,
Вона дає нам змогу жить.

Коли ж і зірку сю єдину
Згублю я,—зникнуть почуття,

Затихне серце в ту хвилину
І зникне це сумне життя.

ПРОЩАННЯ.

Я останні квітки у садку позривав,
У моєму сумно́му садку;
Їх так мало було, бо мороз повбивав
Їх пахущу красу боязьку́.

І красою тію я востанне впивавсь
Уостанне в сумні оці дні,
І здавалось мені,—я з живими прощавсь
І живі усміхались мені.

В наболілій душі уставали жалі
І всю душу вони обняли...
Смерть лягала вже скрізь на холодній землі,
Там, де квіти останні цвіли.

11. X 1896.

* * *

Я у гаї сумно́му блукаю;
Мертве, чорне нависло гілля,
Заховалась під снігом земля,
І нема тому снігові й краю.

Не шелесне ніщо, не рухнётся,
Все бездушне та мертве—і сам
Я блукаю нато́млений там,
Сум у серці мов гадина в'ється.

А було ж—розцвітали тут квіти
І дзвеніли веселі пісні
І сміялись проміння ясні
І хотілось радіти та жити.

Все умерло!.. Воно ж не вмирає,
Мое серце: проміння й пісні
І надії-квітки весняні
У-собі береже і кохає.

* * *

Я не скажу, щоб розумом я жив,
Я не скажу, щоб серце в мене спало,
Але його я тяжко пригнітив,
Але йому так волі дав я мало.

Повинність я над все ушанував,
Віддав себе я праці без вагання;
Я йшов туди, де розум посилав,
Згнітивши всі до щастя поривання.

А щастя так хотілося мені
І сонечка й блакиті весняної!..
Та серед хмар мої минули дні,
Серед грози, з неволею у бобі.

Почесний бій для любої мети!
Вчинив гаразд, хто сміло став до його!..
Чого ж болиш, о серце, знову ти?
Що хочеш ти?... Ні, не бажай нічого!..

* * *

Найпишніший запашніший
Цвіт життя мого відцвів:
В дні похмурі серед бурі,
Не розцвівши, він змарнів.

І надії молодії
Спочивають у труні...

Жаль пекучий, сум могучий
Серце згнічує мені.

Я змагався, поривався
Гори зсунути з землі;
Недогоди, перешкоди
Всі здавалися малі.

Поламавши, зруйнувавши
Мури темної тюрми,
Шлях до долі, шлях до волі
Пробивав собі грудьмі.

Серед ночі мої очі
Повива густий туман;
Мої руки з праці-муки
Закривавились од ран.

Груди ниють і німіють
Ізнеможені уста...
А все краю не вбачаю,
Все далеко ще мета.

Поминули, промайнули
Дні моїх найкращих літ.
Найпишніший запашніший
Не розквітне знову цвіт.

НАДІЯ.

Зів'яла вже та квітка запашна,
Її нема — сама суха стеблина...
А як цвіла, пишаючи, вона,
Аж кращою ставала вся долина!...
Тепер лука порожня і сумна:
Вона була її краса єдина...

Надія-квіт умерла, одцвіла,
Її нема—вмирають поривання...
Була вона—душа тоді жила,
Жили у їй високі почування:
Вона душі теплом святим була...
Тепер там ніч, холодне нудьгування...

* * *

Плачучи крутиться вітер круг хати:
Сумно йому по степах
З снігу замети змітять-намітять
І одиноко стогнать по ярах.

Чую: ридає могутний, квилить,
В'ється і б'ється круг хат...
Серце мое наче менше болить:
Єсть у журбі мені брат.

* * *

На небі проміння леліє і сяє,
На луках пишають рожеві квітки,
Впиваються співом веселі пташки,
Надія на щастя усе повиває.

Хоч проромінь і згасне, пожовкнуть хоч квіти
І будуть без співів гаї та поля,
Та знов молодою устане земля,—
Весна її прийде красою повити.

Їй можна, природі одвічній, радіти...
Чи можна ж радіти тим бідним квіткам.
Що шлють вони усміх ясним небесам
Уранці сьогодні, щоб завтра не жити?

* * *

Хвиля за хвилею плеще й зникає,
Зникла—і сліду за нею немає...

Нащо з'явилась і втопла у морі—
Хто тее знає сказати?

Те, що зникає в безкраїм просторі,
Знову чи може вставати?

Я—така хвиля в цьому світовому
Морі таємному, морі хисткому,—

Нащо з'явивсь і умерти я маю—
Хто тее може сказати?

Мучусь, радію, клену і кохаю—
Все,—щоб у ямі сховати—

О, дорогі мої, ті, що так дуже
Вас мое серце кохає недуже,

Так, як і я, ви, душі моїй милі,
Втопнете в морі хисткому;

Де ж ми зустрінемося—з хвилею хвилі—
Те невідомо нікому...

* * *

Природо-мати! кожен з нас змарнілих,
Життям важким натомлених та хворих.

Намучившись усім, що серце й душу,
Вражає глибоко,—до тебе йде.

Велика Мати всім! ти хворе серце

Так згойти, зцілити в грудях можеш,

Як не загойть людська рука.

В порожньому житті немає втіхи,

Усе розбито, все!... А ти сияєш

Високою могутчою красою,

Ти повна завсігди життя, надій,—

І кожен з нас іде до тебе душу
Надією тією напоїти,
Щоб щастя крихту хоч одну знайти.

Так, ідемо і просимо, благаєм
Нас пригорнуть на материні груди,
Нас приголубити, бо серце плаче,
Бо розривається воно від мук!...
І слухаєш ти нас, Велика Мати,
І пригортаєш—у холодне лоно,
Холодна, нас ховаючи навік...

1894.

ЗАГАДКА.

I.

Життя перед тебе,—бери його ти!
Що зможеш узяти такого,
Яким можна щастя собі засягти—
Усе те візьми собі з його!

Квітки й поцілунки, краса й раювання
Життя хай сповняють тобі до сконання.

Нечисте і нище закриють нехай
Неначе б то здійснені мрії,
Хай зроблять із пекла огидлого рай,
Із дійсности сни золотії.

Хай буде бенькетом життя,—після його
Ти заснеш, щоб більше не знати нічого.

II.

Життя перед тебе,—не жарт воно є,
Не втіхою п'яні хвилини:
На подвиги доля його нам дає,
На працю для брата-людини,
Забудь ти про себе: за працю для брата
Та праця сама тобі буде заплата.

Порожній втіхи—облуда дурна,
Нема що за їми вганяти;
В поважній за правду борні є одна
Утіха, що мусиш ти знати.
Хай працею буде життя,—після його
Не вмре твоя слава у роду людськóго.

III.

Два голоси дужі,—обидва мою
Приваблюють змучену душу,
В обох я щось рідне собі пізнаю,—
Якого ж я слухати мушу?
За подвигом дійсність я мушу забути,
Чи—тяжко-солодкої впившись отрути?

Мета: невідомість, що в їй живемо,
Чимнебудь на погляд закриті:
У квітах сховати щоденне ярмо,
Чи гордо на шиї носити.
Щоб загадку мудрую цю відгадати,—
Не варто родитися, жити, вмирати.
1893.

* * *

Труна в землі, могила над труною,
Засмучена біля хреста тополя,—
Життя пройди дорóгою тяжкою
І се тобі і всім така доля!...

І що ж тоді зостанеться на Світі?
Ім'я хіба? діла, що ми робили?
Чи і вони, у темряву повіті,
Теж не минуть ні смерти, ні могили?

Сократ, Шекспір умруть, як інші люди?
І Вашингтон? Не будуть нам сяяти

У темряві? Коли це справді буде,—
Навіщо жить? Навіщо працювати?
1896.

* * *

Ні, краще у тюрмі замкнүтому сидіти,
З німими стінами самому розмовляти
І проклинать щодня в вікні залізні ґрати,
Ніж бачити людей, із їми вкупі жити!

Холодні мури ті і ґрати, і кайдани,
І темрява страшна,—вони вбивають тіло,
І хоч, безсилее, воно б од їх боліло,
Але душі від їх нема ганьби й догани.

Нехай би їли ті кайдани ноги й руки
І очі темрява гидка й страшна сліпила—
Байдуже: у людей в словах є більша сила,
Щоб більші язиком душі завдати муки.

Всі радощі ясні, найкращі поривання
І віру всю в душі, чим тільки можна жити,
Усе вони, усе зуміють отруїти,
Втоптати у багно, відняти без вертання.

Ні, краще розмовлять із мурами німими,
Залізом тіло все до кости обшмугляти,
Неволю кленучій, залізні гризти ґрати,
Ніж бути між людьми, в багні купатися з їми!..
У Чернігові, 1895.

* * *

Людина я... І мушу червоніти
Із соромá, що маю зватися так!...
Коли б я міг зректись ім'я страшного,

Тоді б здолав мовчати й не клясти,
Але клену!.. клену людей устами
І розумом, і серцем, і усим,
Що є в мені, живе і розуміє,
За пекло те, що з раю люд зробив!
Клену за кров святу Джордано Бруно,
За кайдани, що їх носив Спартак,
За вирвану з рук у Поета ліру,
За плач тяжкий у Рамі матерів
І за тюрму, де мучився Пеліко,
За бгнище, де вмерла Жанна д'Арк!
Клену за все, що чистотою сяло
І що у бруд змогли ви затоптати,
За все ясне, що в темряві втопили,
За всю красу, що сміттям занесли,
За вільне все, що скованим зробили,
За висоту, що геть зіпхнули вниз,
За розуми, що ви скорили дурням,
За всю любов, що вбила люта злість—
Клену я вас! Клену, жадаю, прагну:
Хай полум'ям проклін мій спалахне,
Обніме все—і в морі вогняному
Хай згине все, коли не вміє жити!

НАВИЩО.

Nostra vita a che val? solo a spregiarla.
Leopardi.

I.

Прагне і розум, і серце великої праці такої,
Щоб і вікам тим, що будуть, зосталась вона дорогою,
Щоб і потомки далекі добра зазнавали від неї,
Звали того невмирущим, хто силу зробить її мав.
Прагну... а праця щоденна дрібна мене гнітить і
гнітить,

Дух од високого неба вона одвертає щочасно
І до землі прихляє, нудної, дрібної землі...

II.

Прагну величної праці... А нащо? Се небо й земля,
Пишнее сонце далеке, могутнее око небесне,
Зорі блискучі величні, Світа всі незмірно-безмежні,
Всі, де життя тепер б'ється, чи битися буде колись,
Всі вони вмруть, запанує холодная смерть на всім
Світі.

Ми ж, комашкі ті дрібненькі, дурні, що людьмі
зовемься,
Перше за все умремó ми; діла всі величні й малі,
Пишна краса яснобарвна, страшная без міри огидність,
Зло і добро на цім Світі, любов і похмура зненависть—
Все це однакове стане, бо стане холодним н і ч ї м.
Зробиться трупом всесвітність у чорнім безкраім
просторі...
Нащо ж діла ті робити? Не знаю, не знаю, не знаю...

III.

Так і ніхто, не єдиний, з дурної тії комашні,
Родом з якої і сам я, нічого не зна, тільки дурить
Кожен себе, наче знає... Брехня все, брехня і
омана!

1896.

ДО СЕБЕ САМОГО.

(Леопарді).

Тепер одпочинеш навіки,
Натомлене серце моє!
Остання мара уже зникла,
Що я за довічну вважав.
Так, зникла,—і відаю добре,—
Нема вже оман дорогих,
Не тільки надії—бажання
Навіки умерло. Засни ж,—
Ти билося досить. Нічого
Не варто тут рухів твоїх,

Зідхання земля недостойна!
Життя—гіркота і нудьга,
А світ сей—багно. Так замовкни ж,
В останній зневірі! Одно
Нам дано—умерти. Згордуй же
Собою й природою ти,
Бо всім на загин вона нишком
Панує жорстока! Згордуй
Безмірною марністю Світу!

* * *

Весна іде, радіє все усюди—
І темний ліс, і пташечка, і люди,
В серцях у всіх надії молоді,
Всім почали вільніше дихать груди,
Мов ожили обличчя всі бліді,
І сяють очі:
В їх день ясний після страшної ночі.

Весна іде... Чого мені радіти?
Життя свого я не почну, як діти,
Всміхаючись красі дочасній сій,
Бо знаю я, що значить бути, жити,
Не тямлячи, без світу, без надій—
І гаснуть очі:
В їх темрява після страшної ночі.

* * *

Хай ліпше вб'є громом, ніж їстиме лихо,
Хай краще згоріти, ніж в'янути тихо,
Ніж в'янути тихо!

Згоріти—то мука, але то єдина
З життя навісного недовга година,
Коротка година;

Згасати ж чуттями і бліднуть думками
І в'януть помалу, вмирати частками,
Зникати частками,

З життям по краплині гіркої розлуки
Щодня випивати—то лютій муки,
То муки над муки!

Хай ліпше вб'є громом в останньому бою,
І душу, і тіло хай знищить грозою,
Розмече грозою!

БЕЗНАДІЙНІСТЬ.

Ніч мене, темная ніч обнімає,
Гаснуть надії-зіркі,
Скривджене серце ридає,
Ридає,
Катяться сльози криваві, важкі.

Котяться сльози криваві, важкі,
Груди мені пропікають;
Пахнуть васильки-квітки,
Квітки
Ті, що в труні їми мертвих квітчають.

Ті, що в труні їми мервих квітчають,
Квіти запахли мені,
Чорні примари вітають,
Вітають,
Наче живі, надо мною страшні...

* * *

Годі, заходь уже, сонечко рідне,
Більш не світи!

Гасне душа моя,—згасни і ти,
Все навкругі хай тьмаріться і блідне.

Світ хай загорнеться в чорні шати,
Зникнуть зірки,
Хмари ідуть хай похмурі й важкі—
Похорон чорний душі відправляти.

Знігтяться, стихне все хай, не шелесне...
Смерть мовчазна—
Ось її очі... порожні... без дна...
В душу впилися... ніщо не воскресне...

* * *

Я ще живу?... Чи се мій дух похмурий,
Покинувши знеможенеє тіло
І вирвавшись поза земні мури,
Забув усе, що мучило й боліло?

Забув усе і в чорному просторі
Він зазнає півсонного блукання...
Скрізь темрява... Погасло сонце, зорі,
Прийшло ніщо... ні дум, ні почування.

Ні, не забув... Він біль ізнову чує...
А біль—життя... Життя—людям одрада...
Одвічна Любов її дарує...
Одвічна Любов... Любов, чи зрада?...

* * *

Я спав... Еге, я тяжко спав...
Мене збудило листу шепотіння,
Мене збудило серця трипотіння...
Тут, зламаний, я впав
І тяжко, мертво спав...

Чого се тополя срібляста, як матінка, тихо,
Схилившись, шепоче,
Неначе в турботному серці болючее лихо
Приспять мені хоче?

Чого се так пташка щебече ту пісню ласкаву,
Як рідна сестриця,
Мов хоче загоїти рану ой давню криваву
Мені жалібниця?

Чого се так ніжно й потужно мене обнімає
Той вітер легенький,
Мов сили додати він хоче, немов пособляє,
Як братік рідненький?

Чого се спокій тихокрилий пролінув неначе
По всій цій долині?

Чого се поранене серце вже більше не плаче,
Затихло в спочині?...

У ПОКІЙ.

Розіслалось небо надо мною,
А навколо—тут зелені віти,
Дуб киває гордо головою
І красіють запашні квіти.

Я втопаю між тими квітками...
Тихо всюди—й пташка не співає,
Тільки сонце плине небесами,
Тільки бджілка золота кружляє.

Тихо так, що і людей забути
Можна в тіші... Я відпочиваю:

Свѣрки й крику, кайданів не чути
В сім куточку, затишньому раю.

У безмір'ї пишному втопаю;
Покидаю сю земну країну,
Тихо лину до ясного краю,
Де нема ні смерти, ні почину...

1895.

* * *

Де прихилюсь? Кому тепер я те,
Що й досі ще зберіг, оддам?
Душа живе і полум'я святе
Ще не погасло там.

Не буду ж знов про щастя дбать собі
І вірити тій мрії знов!
Не мбжу ж я втопити у журбі
Моє добро—любов.

Тобі самій, о земле рідна!—ти
Була і є свята мені—
Тобі самій я можу принести
Життя останні дні.

* * *

Я кохаю ті хмари похмурі,
Що під час велетенської бурі
Як озвуться, то слово їх—грим,
А ударять—перуном палким,—
І здригнеться земля серед бурі,
Як гуркоче розгніваний грим.

Я кохаю ту квітку маленьку,
Що і вітрик зламає бідненьку:

У громами сполохані дні
Захищать її любо мені,
Боронити від лиха бідненьку
В блискавками сполохані дні.

МОЯ РІДНЯ.

Не з вами я живу. Неначе у пустині
Блукаю серед вас: нема мені між вами
Серденька рідного в моїй сумній країні
Щоб з їм ділитися і щастям, і сльозами.

Клейнод душі моїй—добро мого народу,
Моеї нації з занепаду повстання—
Що вам воно? Одні—про це не чули зроду,
А іншим цей клейнод іздавсь на глузування.

А хто з вас і хиливсь облудними словами
До діла рідного—на тім і зупинявся,
Прихильности тії не виявляв ділами,
Під небезпечний час, мов зрадник той, ховався.

Але в пустині цій порожніх душ холодних
Величній борці за правду й світ сияють
І сявом своїм серед нещасть народних
До праці й боротьби святої закликають.

До їх мій рветься дух, я з ними пробуваю,
Мені нема рідні, опріче їх, нікого:
Ми вкупі бóремось у безталаннім краю,
Нарід наш ведучи до визволу ясного.

УЧИТЕЛЯМ.

Великій серця, великі розумі!
Я змалечку до вас мов до рідні тулився:
Ви сявом своїм виводили з п'їтьми
Мій розум, поки він, ізріши, в силу вбився.

Навчався я від вас над все кохати світ,
Із правдою іти та з волею брататься
І в боротьбі за їх із наймолодших літ
Ані приваб-спокус, ні сили не бояться.

В храм пишної краси ви увели мене,
Щоб міг небесної утіхи зазнавати
І щоб серед клопїт, робивши тут земне,
Міг духом вільним я до неба досягати.

Безмірна дяка вам, великій творці!
У храмі вашому покїрно я схиляюсь
І вслїд за вами йги, небесні посланці,
Аж поки я живу—побожно присягаюсь.

* * *

Не лякайсь, що й досї хмари,
Страх з гори на все навис,
Що навкруг погрози й свари
І притихло поле й ліс;
Не лякайсь, що темні ночі
Засліпили кволим очі,
Руки впали в немоцнїх
І несміливий затих!

Там, де хмари, там і бурі:
Вдарить буря й розімчїть
Всі страховища похмурі
І засяє знов блакить,

Засміється, ясно гляне,—
Все прокинеться присп'яне
І воскресне пишний день
Праці, щастя і пісень...

Все, що чується на силу,—
На порозі кращих літ
Вгору голову похилу
Підведе і сміло в Світ!
Все нечисте, нице, темне,
Все гнітюче, все нікчемне,
Все, що жівить рабський страх,—
Все розіб'ється на прах.

Майте ж прапором, надії!
Знов озвись, оживши, сміх!
— Ділом стануться всі мрії
Літ найкращих молодих!
Воскресайте, сонця діти,
Розсипайте щастя квіти,—
Хай сміється всім блакить
І звитяжський спів дзвенить!

ЗЕРНЯТКА

I.

Щастя хочеш ти зазнати?
Щастя дурно не дається:
Тільки той його придбає,
Хто за його в бої б'ється.

У великим нашім бої
За новóго дня світання
Тільки й можна мати щастя,
Варте людського бажання.

II.

Як малá у тебе сила,
То з гуртом еднайся ти:
Вкупі більше зробиш діла,
Швидше дійдеш до мети.

Як на силу ти багатий,—
Не еднайся ти з гуртом:
Буде силу він спиняти,—
Сам іди своїм шляхом.

III.

Говорять люди: не зідхай,
Чого нема, то й так нехай!
А я говорю: не зідхай,
Коли нема,—борись, придбай!

IV.

Краще кривду вже терпіти,
Ніж самим її чинити,
А ще краще, пане-брате,
Ні чинить, ні зазнавати:
Сил набравшись і надії,
Не терпівши, скинуть з шиї.

V.

Гей, по чім дурного знати?
Що розквасив губи й плаче! *)
Пане-брате, пане-брате!
Той дурний—то ми неначе.

Всі з зідханнями, з жалями
Озиваються до неба...
Гетьте к бісу з плаксіями!
Нам борців, нам діла треба!

VI.

От, кажуть,—пригоди
Учать людей згоди.
Невже на пригоди
У нас недороди?
Здається, багато
Пригод нам бувало,—
Чомусь тільки згоди
У нас досі мало.

VII.

На вбогому—лати,
На багачу—шати;
Та не йди сорочки
В дуки позичати:
Коли чим не маєш

*) Народня приказка.

Прикрить свою спину,
То йди просить, брате,
В убогу хатину.

VIII.

Кажуть: бог нерівно ділить,
Жде, щоб люди поділились
По-братерському, без сварки...
А вони і посварились.

То дурниця! Я не вірю!
Бог робити так не може:
Він є бог і має силу,—
Хай поділить нас, як гоже!

А як сили він не має
Порівняти лати й шати—
Нащо зводити на сварку?
Нащо кепсько поділяти?

IX.

— Якої віри ти?—хтось цигана спитав.
— Якої ж треба вам?—той одповів.
Кого тобі сей циган нагадав?
Та наших землячків...

X.

Є приказка: кому біда докучить,
То той уже ся розуму научить.
Ззнали ми не то біди, а й муки,
А все тії не відаєм науки:
Хоч, кажуть, нас великі мілійони,
А все б'ємо своїй біді поклони.

XI.

Не єднайся з розумами низькими,
Бо і сам понизійся ти з їми.
Та і рівний тобі головою
Не знесе тебе вгору з собою.
Тільки вищий, на розум багатий,
Зможе дух твій угору підняти.

XII.

Святі чуття в душі ховай,
В їх зазирать людям не дай,
Бо осміють, зневажать їх,
Затопчуть в грязь неправд гидких.
І тільки їх тому розкрий,
Чия душа—сестра твоєї.

XIII.

Поки людина жива,—не втрачає надії нехай,
Хай не гадає вона, що усе вже загинуло вкрай:
Доля мінлива у нас, усе гратися любить вона,—
Нині тяжка біда, але радість на завтра ясна,
Горе сьогодні страшне, але щастя на завтра і рай.

XIV.

Казали нам старі, що «не купи ти хати,
Сусіда ти купи, то й будеш щастя мати».
Купили ми його і так дали багато:
І грішми віддали, і кров'ю з нас узято,
Голубили в душі на щастя ми надію,
Сусід же взяв та й сів до нас, дурних, на
шию.

XV.

І в ворога учиться—добра штука:
Безпечно се і здається нам наука.
А вчити... Ні! і друга страшно вчити,
Щоб ворога із його не зробити.

XVI.

Хвилі не вір ти мінливій:
Вітер де віє, туди вона й б'є,
Берег твердий незрадливий—
Він тільки певний притулок дає.

Слову не вір ти людському—
Хвилі у морі хисткім забуття;
Ділові вір ти міцному,
Грунтові зросту, основи життя.

XVII.

Народ-герой героїв появляє,
Шануючи, він їх вінцем вінчає:
Високий дух високість признає.

А раб-народ, як є герой у його,—
Він на борця величного своїго
Грязь кидає, його камінням б'є.

XVIII.

Наші сили й почування,
Думи, мрії, міркування,
Рук і мозку поривання,
Все, чим тіло й дух багатий,—
За одно ми мусим дати:
Щоб ізнов народом стати!
Щоб прийти на свято згоди
Нам між іншії народи
В сяйві слави і уроди!

XIX.

Ти один, а їх багато?
Ну, дак що тобі? Байдуже!
Більше буде в тебе свято,
Як подужаєш їх, друже.

Де багато—ще не сила,
Дужість міряй не лічбою:
Перевага там, де сміла
Сила духа в правім бою.

XX.

Твердо гордий дуб стоїть:
Ані лютії морози,
Ані бурі, ні погрози
Не змогли його звалить.

Як той дуб ти гордо стій:
Хай ні зради, ні догани,
Ані муки, ні кайдани
Дух зломить не зможуть твої.

XXI.

Як сонце могуче, такий будь і ти:
На доброго й злого ти рівно світи,
Освічуй їм шлях, що до правди іти.

Як сонце—в надхмарному краї сияй,
Низькому до себе сягнуть не давай:
Високеє небо—то рідний твій край.

XXII.

На троянді шпичкі. Та як рожі цвітуть,—
Все колюче ховають квітки;
Прийде осінь сумна,—квіти всі опадуть
І стирчать самі гострі шпичкі.

Горе й радість дає нам життя молоде—
Колючкі і квітки дає всім;
Прийде старість і радість уся пропаде,
І зостанешся з горем самим.

XXIII.

Хто руйнує,—по тім застається руїна.
А руїник поліг,—проминає година—
І руїна сумна вже зника в бур'янах,
А лихее ім'я розлетілось мов прах.

Хто будує,—лиша́ по собі будівання
Про потребу людям і про добре вживання:
В тій будівлі людське покоління зросте,
І творцеве ім'я йому буде святé.

XXIV.

Повний місяць ясний про згасання
Не гада серед пишного сяння.
Як сміються ще дні весняні,—
Нащо думать про бурі хмарні?

Дуб зелений у літню годину
Не гада про сніги й хуртовину.
Не схиляється ж хай голова,
Як її сивина́ не вкрива́.

XXV.

Норець в глибоні поринає кипучі
І з моря виносить він перла блискучі—
Окрасу морськую земної уроди.
Так розум порине в простори чудовні,
Небесні й морськії, і перла коштовні
Виносить відтіль—таємниці природи.

XXVI.

Неможливо,—кричать боязькі,—досягти,
Бо добути його—то над людськії сили!...
Не кричи, а іди і візьми його ти:
Неможливе—се те, що не вдіяв ще смілий.

XXVII.

Звикли завтра всі людці робити,
Плентатись помалу до мети:
Звикни лиш робити все сьогодні—
І до неї перший прийдеш ти!

XXVIII.

«Зроблю»—сього сахайся слова:
«Зробив»—оце потужних мова.

XXIX.

Хочеш вік прожити марно ти?
То малі добирай мети,
Щоб за тебе нижчая була:
Бо мала—вона й тебе змалить,
Бо низька—вона й тебе знизить,
Бо з дрібною, то дрібні й діла.

Хочеш вік прожить не марно ти?
Вищої шукай собі мети,
Щоб за тебе більшая була:
За великою зростеш і сам,
З нею воля духові й рукам
І великі на ввесь Світ діла.

XXX.

Коли хочеш ти добро зробити,—
Поспішай його робити швидше,
Поки є його чинити сила:
Як багато вже таких бувало,
Що з добром барилися, аж поки
Час тяжкий робить лихє примусив.

XXXI.

Ще змога є,—пий любі солодощі,
Не поспішайсь так швидко розлучатись,

Не виривайсь так у кохання з рук,—
Вона й сама, розлука, скоро прийде:
Розлукою нудною, чи тяжкою
Все в Світі сім кінчається, усе!...

XXXII.

Ні, не сумуй, поете безталанний,
Що ти малий, поміж людьми незнаний,
Що у тобі вбача людська юрба
Такого, як сама вона, раба,
Ще й гіршого і подвиг твій великий
Стриває сміх, чи крик ворожий дикий:
Ти ще живий,—тим не прийшов твій час,
Бо тільки смерть великих робить з нас.

XXXIII.

Лихо в світі не довічно
Мучить нас і боре,
Бо так саме, як і щастя,
Так минає й горе.

XXXIV.

Як тебе вороги на хресті розіпнуть,
То стогнання свого ти не дай їм почути,—
З твоїх мук не радіють нехай.
Ти погордою мстись! Не забудь ні на мить:
Всім вікам така смерть буде ясно світити,—
Неподужаним ти умирай!

БАЛЯДИ Й ОПОВІДАННЯ

З'ЄДНАННЯ.

Народня легенда

1.

Дівчина плаче і тяжко сумує:
Милого досі з походу нема,
Серце так ниє, неначе віщує,
Лютеє горе немов воно чує,
Душу журба обніма.

2.

Ось повертаються наші з походу,—
Люди стривають, вітають своїх;
Чує і бідне дівчя від народу,
Чує воно про страшную пригоду:
Милий у бої поліг.

3.

Дівчина змовкла і більше не плаче,
Тільки й не їсть вона більше й не п'є,
Більше нічого не чує й не баче,
Мов нежива, мов умерла неначе,
Матері не пізнає.

4.

День так і другий і третій минає,—
Дивиться в степ вона вдень і вночі:

Наче когось вона там виглядає,
Наче когось відтіля викликає,—
Їй одмовляють сичі.

5.

Ось і четвертая ніч наступає,
Тихо засяли на небі зіркі;
Північ надходе... Дівчина не знає—
Сон то, чи справді її хтось гукає,
Хтось доторкнувсь до руки.

6.

Дівчина бачить: то милий єдиний,
Він пригортає і каже він їй:
«Ні, не забув я своєї дівчини,
Ні, я прийшов із чужої країни,—
Мила! коханий я твій».

7.

Він і цілує її й обнімає
І пригортає до грудей своїх.
Дівчина щастям, коханням палає:
— Нащо ж дурили,—вона промовляє,—
Наче ти в бої поліг?—

8.

«Ні не дурили, те кажучи, люди:
Вже понад мене трава вироста;
Куля пробила мені оці груди,
На Світі більше мене вже не буде»...
Знов він її пригорта.

9.

«Тільки несила знести розставання...
О, моя мила! чи любиш, чи ні?

О, коли любиш, то хай уостанне
Нас поєднає солодке коханне:
Тяжко без тебе мені!...»

10.

О, мій коханий, надіє єдина!
Взяв ти навіки вже душу мою:
Хай на сім Світі,—говорить дівчина,—
Буде мені се й остання година,—
Милу візьми ти свою!...—

11.

Хилиться чо́ло в знеможі кохання...
Щось невимовне шепочуть уста...
Що їй життя і з життям розлучання?
Зникло усе, і туман раювання
Хвилями їх обгорта...

12.

Сонце устало.... Із другої хати
Тихо старі до дочки увійшли
І зупинилися батько та мати:
Двоє укупі лежало в кімнаті,—
Мертві обоє були.

ДОН КІХОТ.

1.

В уламках од зброї, з іржавим мечем
Він гордою їде ходію,
І погляд у його сияє вогнем,
І серце аж рветься до бою.

2.

Меча не пускає з лицарських він рук
І страху ніколи не знає,

Життя його—низка і горя, і мук,
Та іншого він не бажає.

3.

На діло лицарське себе він оддав—
Ставать за малих в обороні—
І де він неправду і зло зустрівав,
Там сміло він брався до броні.

4.

Найкращії друзі впевняли його,
Що він божевільний без міри,
Та слухав він серця самого свого,
А серце не знає невіри.

5.

І він не злякався й разу ні на мить,
А вірячи сам без вагання,
Казав: хоч омана всім очі сліпять,
Та правди іде панування.

6.

І сил ще таких і нема й не було,
Щоб мужність правдиву збороли
І що перед нею неправда і зло
Впадуть, не устоять ніколи.

7.

Що нині не те, як колись, він не знав,
У дивні закоханий мрії,
І давні страшила по світу шукав,
Драconi, і велетні, й змії.

8.

Не відав, що тії страшила в наш час
Вже нашу придбали подобу

І, в сяєві злота і пишних окрас,
Мордують людей, мов худобу...

9.

Безщасним він сльози утерти хотів
І брався де треба до зброї,
А ворог лукавий щочасно дурив
Великого лицаря в бої.

10.

Він їздив по Світу, боровся щодня
І часом було з вітряками,
І посміхом сталась та горда борня
Із давнього давна між нами.

11.

Байдуже! За правду все груди свої
Під рани він ставив тяжкії
І хоч не знаходив на Світі її,—
На неї не кинув надії.

12.

Умер він, і прості та чисті серця,
Що в серце його прозирали,
Високий той образ за правду борця
Без сміху в душі заховали.

13.

Борця, що ніколи вагання не знав,
Ішов на всі муки він сміло,
Що навіть і посміх його не лякав:
Так вірив у праведне діло...

МАТІЛЬДА АГРАМАНТЕ.

I.

У тяжкому лихолітті
Вироста Матільда гожа:
Тяжко гнітить рідну Кубу
Здавна вже рука ворожа.

Горді деспоти еспанці
Походжають скрізь панами,
А кубинці мусять бути
Їм покірними рабами.

Що не день—нові знущання,
Що не день—нові догани,
І міцніше все куються
На народ важкі кайдани.

І намучена країна
Вже не стёрпіла знущання:
«Воля краєві!»—як хвиля
Розкотилося гукання.

Скривавилась, запалала
Вся країна боротьбою...
Та карають же й еспанці
Страшно лютою рукою:

Смерть старому і малому—
Всім, хто волю хоче мати!
Тільки раб тут жити може,
Пан-еспанець панувати.

II.

Моря перло найдорожче—
Куба, рідная країна,—

Так Матільда з уродливих
Найдорожчая перлина.

Вже у неї брат і батько
Полягли за землю рідну,
Мати вмерла і лишила
Сиротою доньку бідну.

Під отаманом Масео
Б'ються ще її два брати.
А Матільда в самотині
Мусить дома пробувати.

Та вона не тут витає
Легкокрилими думками:
Лине думкою дівчина
За братами за борцями.

«Ой щасливі, браття любі,
Ви, таку мавши долю:
Розбиваєте кайдани,
Сміло боретесь за волю!

Хай і смерть, але ж свобода
Осияє рідну Кубу:
Я б собі таку хотіла
Долю щасну, долю люблю!»...

III.

День доходив до спочину.
Золотими парусами
Сонце пишнее убравшись,
Похилялось над полями;

Гордим пальмам верховіття
На прощання золотило,

На барвистих крильцях ніжних
У колібрі ще тремтіло.

А Матільда Аграманте
Верхи на коні баскому,
У гостині запізнившись,
Поспішалася додому.

Поспішається Матільда,
Добіга до свого двору:
Де була її оселя—
Тільки в'ється дим угору,—

Дотліває недотліле,
Догора сумна руїна...
«Що се сталось? озовіться!
Хто тут є?»—гука дівчина.

Та ніхто не озоветься...
Хто ж би мав тут одмовляти?
Тільки трупи тут криваві
Скрізь лежать округи хати..

Всіх еспанці змордували!...
«Доки ж буде так, мій боже?
Доки буде се знущання,
Катування се вороже?

Через те, що я дівчина—
Я повинна се терпіти?
Ні, тепер повстати мусять
Навіть хворі, навіть діти!

Я піду за волю битись!».
На коня Матільда впала
Й скільки духу до повстанців,
До борців за край погнала.

IV.

«Я не муж,—мені ти кажеш,—
Щоб боротись за свободу?
Ні, давно моїми стали
Муки рідного народу!

Батько мій поліг за волю,
Брат поліг,—передо мною
Мов стоять вони і кличуть
За святую річ до бою.

Трупи бачити й наругу,
Бачить лютого тирана—
Краще вмерти! Мусим жити
Ми на волі і без пана!

Так прийміть мене до гурту,
Генерале мій, благаю!
Ви побачите—я вмію
Умирать за волю краю».

Так отамана Масео
Просить дівчина старого...
Сам не зна він, що чинити:
Не бувало ще такого...

І брати за неї просять...
— «Ну, коли така вже сміла,—
Він говорить,—то і підеш
До святого з нами діла»...

V.

День ідуть вони і другий—
Вільні їм усі дороги;
Третій день—до річки військо
Наближалось без тривоги.

І відразу їм на зустріч
Кулі свиснули: еспанці
Підійшли з-за лісу тихо,
Що й не зчулися повстанці.

Облягли—нема рятунку...
А Масео: «Браття й діти!
Поки вирвемось, то треба
Ворогів нам зупинити.

Гей, хто хоче тут остатись
Ворогам на перепину?
Він умре, та обрятує
Волю й рідную країну».

—«Я!»—озвалася Матільда.

—«Ми!»—брати її відважні.

—«Ми вмеремо за волю»,—кажуть
І дядьки її поважні.

«Гей, рушай!»—гука Масео:—
Ви ж поляжете тут нині:
Кров ю вашою ми купим
Волю стоптаній країні».

Військо рушило. А дужі
Із дівчиною-героем
Ворогів страшенну силу
Зупиняють смілим боем.

Зупиняють... Та вже кулі
Всіх завзятих положили.
Тільки двоє та Матільда
Ще змагаються щосили.

А еспанці насувають,
Сиплють кулі самопали,—

Вже сама стоїть Матільда,
Бо усі вже в бої впали.

Гордо голову піднявши
І сияючи красою,
Націляється з пістоля
Нетремтячою рукою.

І еспанець їй гукає:
«Гей, скорися, божевільна!»
А вона йому на тее:
— Хай панує Куба вільна!

— Не скорюсь!—Вона стріляє...
Гучно вдарили рушниці,—
Захиталася Матільда,
Впали руки, зблідли лиці.

— Хай панує Куба вільна!—
Знову скрикнула і впала,
За свій край життя віддавши,
За свій край, що так кохала....

1897.

ВЕЧІРНІЙ СВІТ.

Vive tristezza e regna
Leopardi.

I.

Заходячи, на тихую долину
Останній світ вже сонце розлило,
І золотом червоним на хвилину
Все занялось маленьке село.

І край села самотня біла хата,
І дужий дуб, що віти нахилия
Над хаткою... та, мов сестра до брата,
Схилилася під те рясне гілля

І промінь там, пробігши листоньками,
Під дерево до кореня упав
І осіяв того, хто під гілками
На камені сидів, одпочивав.

Він сам сидів, і тихою журбою
Йому високе чоло обняло:
Він згадував—ізнов перед собою
Немов живе все бачив, що було.

І образи в душі вставали в його,
Покинуті і—дорогі... сім'я...
Багато так пережилось тяжкого...
Розсталися... «І винен тільки я...»

Зостався він серед народу жити,
Працюючи задля села свого:
Він сіє світ, а нива в його—діти.
У праці тій єдиний скарб його.

Вже діти всі пішли додому з школи,
Зоставсь він сам—і думи обняли,
І жаль тяжкий, що щастя вже ніколи
Він не зазна... Літа його зійшли...

У темному волоссі прозирає,
Проблискує вже де-не-де срібло...
Найкращий час життя його минає...
І що ж йому оце життя дало?

Він був такий без міри одинокий,
Ні душечки ріднішої нема
Й не буде вже... і Світ оцей широкий
Пустиня се йому сумна й німа...

Світ погасав потроху за горою...
Росла журба... Виталь почув ходу,

Він повернувся і вздрів перед собою
Якуюсь постать молоду.

Несміливо підходила до його...
Се дівчина була—її не знав.
Спинилася, не кажучи нічого...
На личко їй останній світ упав.

Вона свої спустила тихі очі,
І облило рум'янцем щоки їй;
Дитиною здавалася в дівочій
Своїй красі, і чистій, і ясній.

Боялася почати говорити.
Виталь спитав: «Скажіть: що треба вам?»
— До вас прийшла... Чи не почують діти?—
«Вже розійшлись. Кажіть мені,—я сам».

— Чи скоро б я навчилася читати?—
«А хочете?»—Того ж до вас прийшла,
Хоч не пуска мене і батько й мати,
І нишком се від їх я утекла.

— Навчитися, скажіть, велике може?—
«А чом же ні? Ще швидше, ніж мала».
— Шуткуєте?—«Ні, правда се».—Ой, боже!
Навчіть мене!.. Щаслива б я була!

— Давно вже вас я хочу попрохати,
Та все... боюсь...—І змовкла з словом тим,
Рожева вся... «Гаразд! Ходіть до хати!»
Виталь пішов, вона ввійшла за ним.

II.

Він засвітив і попрохав, щоб сіла.
Нічого він у неї не питав,
Бо боязька була така й несміла,—
І зараз він науку розпочав.

Не слухала—слова вона ловила
І розумом, і сёрденьком своїм,—
Така була її жадання сила.
Дедалі всі вільніш ставало їм.

Покинула школярка соромлива
Соромитись учителя свого,
Не страшно вже й того нового дива,
Що він казав,—питалася його.

А він... йому так любо не бувало
Уже давно... й здалось йому на мить,
Що треба так йому для щастя мало,
Що щастя в тім, аби її учить...

Повчилися. Вона тоді схопилась:
— Спасибі вам!.. Прийду і завтра я...—
І вибігла. Виталеві хотілось,
Щоб попитать хоча б її ім'я,

Та не поспів. Пішов за нею з хати,—
Її давно в дворі вже не було...
Ніч удягла з зірками пишні шати,
Широкий Світ спокоем обняло.

Вогні в селі ще де-не-де блищали,
І мрілися біленькі хаткі;
Сріблясті тополі засипали,
І спали вже і трави, і квітки.

Заснув і дуб, вершиною високий.
Весь Світ мовчав, і тільки не затих,
Співав співець крилатий одинокий
До зор ясних, до квітів запашних.

Виталь стояв... І серце розцвітало,
Послухавшись солодких співів тих,

А око там, у висоті втопало
Посеред зор далеких осяйних.

Між їми там одна за всіх зоріла,
Одна за всіх була йому ясна,
І неземна його знімала сила
Туди, в той край, де сяла так вона.

І так здалось—чому? того не знає,
Що й дівчина теж любить зірку ту,
Що і вона очима утопає
В глибокую небесну висоту.

III.

І з того дня шовечора ходила
Учитися Раїна. І батьки
Пускали вже, бо вдёржати несила,
Хоч на селі й сміялися дівкі.

І скоро вже головою своєю
Найпершую науку обняла,
Розкрилося письменство перед нею,
І жадібно знання вона пила.

Так рвалася із темряви до світу!..
Виталь, як міг, ішов на поміч їй
І душу ту, добром святим налиту,
Він осіяв огнем палких надій.

Надій на те, що темряву поборе
Могучий світ—ізміниться земля:
Де сліз текло страшне широке море,
Там квітами вквітчаються поля...

Надії ті їй душу обхопили,
Схотілося й собі докласти рук,

Попрацювать, щоб швидше прилетіли
Часи, коли не буде лих і мук.

І в дівчини у думках ясно-чистих
До вчителя прихильність ізросла,
Бо про добро в словах своїх огнистих
Він їй казав у царстві горя й зла.

Прихильність та все більше виростала,
Він помічав, хоч крилася вона...
Вже другая зима отак минала,
І розцвіла веселая весна.

Раїна вже за помішницю в школі
У вчителя. В часи дівочих мрій
Вже іншої собі хотіла долі:
Повіки з їм хотілось жити їй...

А він... А він до неї придивлявся
І бачив він серденько золоте
І в чистоту дівочу закохався,
У все, що в їй ясне було й святе.

Йому її обняти не хотілось,
Не треба уст її його устам:
Прокинувшись, у його серце билось
Якимось новим, святішим почуттям...

IV.

Смеркалося. Біля села лукою
Виталь ішов. З лісів, степів, з води—
Скрізь навкруги вже віяло весною,
А він один—сумний, як завсігди.

Заквітчані сади, гаї, долини,—
Усі дари багатої весни,

Дівочий спів і голос солов'їний—
Чомусь його не веселять вони.

У співах тих, він чує, ніби плаче
Намучений з нещастям у борні,
За квітами бліді обличчя баче,
Знесилені від праці і сумні.

Оглянувся,—Раїна йде до його,
Він подождав, зустрілись і пішли
Удвох вони, не кажучи нічого...
Замислені обоє щось були...

Тоді вона озвалась мов з несили:
«Ходила я стрівати тут весну
І стріла—вас...» А він на те: — Зустріли
Замість весни ви осінь тут хмарну.—

Вона того мов чути не хотіла,
Спиталася: «Ви десь хотіли йти?»
— А ні, я так... одпочивав од діла...
Ходить удвох!.. Блукав я без мети...—

Вона тоді, за руку з їм узявшись
(Ніколи в їх сього ще не було,—
Він стрепенувсь, немов чого злякавшись),
Промовила: «Ще далі за село».

І повела туди, де підіймався
Угору шлях вузький серед кущів,—
Там тихий гай на згір'ю розростався
І часто там Виталь сумний сидів.

Ослінчик там чиясь рука зробила.
Його туди Раїна привела,
Тихесенько вона з їм поруч сіла,
Мов пташечка легенька та мала.

Сиділи так, не кажучи нічого...
Несміливо Раїна почала:
«Я змалечку нагледілась тяжкого...
Ви знаєте, я в бідності зросла...

І жалко так було мені бездольних:
Сухий шматок, робота—все життя!
Я марила в думках палких і вольних
Ім пособить... Та як? якби знаття!..

Коли б не ви... коли б не стрілась з вами,—
Що знала б я? Ви світ мені дали!..
Не зможу те виявити словами,
Що я про вас... чим ви мені були!..

Навчилась я від вас як треба жити...
Я—ваша вся... Життя мені без вас
То—темрява... Чи можу ж не любити,
Аж поки світ мені в душі не згас?..

Такі мені ви дорогі без краю!..»
І стихла враз, замкнулися уста.
Відмовив він: — Я се, Раїно, знаю,
Яка душа в вас чиста, золота...

І через те я можу вам сказати,
Чого я тут нікому не казав...—
Замовк на мить...—Раїно, я жонатий...
Своє життя я сам собі злавав...

Бо я не вмів прожити без дружини,
З дружиною я зжиться не умів,—
Розстались ми... Тепер до домовини
Я житиму, як досі тут я жив.

Не воскресу весни своєї, знаю,
Не прожену з душі того, що є,

І серцем сим побитим не з'єднаю
Уже повік я серце ніче.—

І він замовк... І тихо, тихо стало...
Ніч облягла неначе дужче їх...
Багато сліз, а щастя в Світі мало,
Багато хмар, і мало днів яєних!..

V.

Вернулася вона сама додому,
Не плакала: несила плакати їй...
Судилося серденьку молодому
Без щастя жить, без долі, без надій.

Так, сталося: вона йому не пара!..
Без його жить і бачити чужим
Його щодня!.. За віщо ж ся кара?
І що ж робить із серцем їй своїм?

Що їй робить? Вона не зазнавала
Ще мук таких ніколи на віку...
Знеможена Раїна бідна встала,
Промучившись всю довгу ніч тяжку.

У школу йде. На дверях новиною
Дід-сторож стрів: «Учителя нема:
Поїхав десь досвітньою добою
І не сказав—куди... Та то дарма!..»

А вам є лист—ходіте лиш до хати!..
Звелів оддати він вам до рук самим...»
Короткий лист, не довго і читати,
Та плакати—ой довго так над їм!..

«Щасливою живіть ви у спокою!
Зостаньтєся, коханий друже мій,

І чистою, і доброю такою,
Як ви тепер... Ваш образ дорогий

В моїй душі сиятиме, я знаю,
Дж поки сей сумний покину Світ...
Та годі вже! Навік вас покидаю,
І се тепер останній мій привіт».

Всміхалося з блакїті сонце й сяло,
Земля цвіла в красі у весняній,
А сёрденько розбитес ридало,
Втопаючи у темряві страшній...

ЛЕСЬ, ПРЕСЛАВНИЙ ГАЙДАМАКА.

1.

Гей, у Луцьку, славнім місті,
Там зійшлося не сто, не двісті,
А зібрався люд увесь:
Подивитись кожен хоче
Як то смерти тут доскоче
Гайдамака славний Лесь.

2.

Вже збудовано й помости,
Де дають страшної хлости,
Кат з сокирою стоїть;
Круг помосту—то не жарти!—
Вояки пильнують варти—
Шабля в кожного блищить.

3.

Бакаляри і рахмістри,
Пишні лавники й бурмістри
З патерицями в руках;

Швець, зірвавшись од роботи,
Недошиті кинув боти,—
Поспішає так, що страх!

4.

І дівчата полохливі,
Молодиці уродливі
І перекупки міські;
Мов метелик між квітками—
Між дівоцтвом і жінками
В'ються жевжики меткі.

5.

А в передній самій лаві
Страх моторні і цікаві
Дівка Хима й жіночкї.
І про Леся, що він злючий
І рудий, і поганючий,
Їх лепечуть язики.

6.

Хима, дівка соромлива,
Додає й свого ще дива:
«Кажуть, кров людськую п'є!...
Бо як їсти сяде тільки,—
Джура крові—не горілки
Повний кухоль подає».

7.

— «От собака! От катюга!»—
Верещать одна і друга...
Аж ураз гукають: «Цить!»
Вся жінота поніміла:
Бий тебе небесна сила!—
На помості Лесь стоїть.

8.

Стан високий, ус козацький,
Чорні брови і юнацький
Погляд сміливий, палкий:
Так тим поглядом проймає,
Мов у душу зазирає,
Мов звеліти хоче їй.

9.

От як люди набрехали!...
А пан возний взяв шпарґали
Та й почав читати з їх,
Що сей Лесь є гайдамака,
Престрашений розбишака
Наробив гріхів тяжких:

10.

Розбивав панів добреньких,
Убивав ксьондзів святеньких,
Забирав жінок, дівчат,
І за сее по статуту
Тую «голову зопсуту»
Відрубати має кат.

11.

«Раз на світ родила мати,—
Тільки раз і помирати!»—
Лесь як гримне у той час:
«Прощавайте, громадяне!...
Ну, катюго! сили стане,
Щоб утяти шию враз?»

12.

Нахилився до колоди,
Кат сокиру вгору зведе...
Щось тоді як закричить!

Оттакого ще вам дива:
Хима, дівка соромлива,
На помості вже стоїть.

13.

«Постривай, катюго клятий!...
За дружину Леся взяти
Хочу я... його пустіть!»...
Вся громада зацімила
З дива з Химиного діла,
Кат не знає що робить.

14.

Але возний ані гадки:
Артикулі зна й порядки
І речé судовий пан:
«Коли дівочка учтива
Взять забойцю, милостіва,
У малженський схоче стан,—

15.

То і право, і статуту
Нам велять те слово вчути
І декрет такий вчинить:
Зараз їх обох узяти
Швидше в церкві повінчати
Та й на волю відпустить».

16.

Кат сердитий зажурився,
Люд, зрадівши, звеселився,
Хима рада, аж скака!
Лесь поглянув на дівчину—
Зап'ялась... «А скинь хустину:
Гляну дівчина яка».

17.

Хустка впала. Та й негарна!...
 І руда, і нечупарна,
 Ще й кирпатий ніс чудний...
 «Як такую взять почвару,—
 Краще вже приймати кару...
 Катє! гей, рубай мерщій!»

18.

Гуп сокира на колоду!...
 Скрик озвавсь серед народу...
 Покотилась голова...
 Кат радіє, звеселившись,
 Люд похнюпивсь, зажурившись,
 Хима пада й зомліва.

19.

Ой за Луцьком, містом славним,
 Та й звичаєм стародавнім,
 Поховали козака:
 Там долина—гей широка,
 Там могила—гей висока,
 Гей висока і стрімка!

20.

Вітер віє по долині,
 Розхиляє лист калині,
 Що у Леся в головáх;
 І сіда орел крилатий
 На могилі спочивати,
 Налітавшись по степах.

21.

Сяє з неба сонце ясно,
 І цвіте калина красно,
 А красу козак любив!...

Добре там йому лежати:
Все прибралось в пишні шати,
Соловейків чути спів...

ПЕКЕЛЬНИЙ ТРИБУНАЛ.

Народня легенда.

Ой послухайте ви, добрі люди,
Що зробилося у давні давна,—
Присягаюсь, що такого дива
З вас ніхто не чув, не бачив зроду.
Слухайте ж про людську злість велику
І про те, що сталось через неї.

Позивався багатир великий
З удовою бідною за хатку.
Там і хатка—халабуда вбога,
Ну, та треба багачеві землю:
Сам він хату хоче там поставить.
Могоричить лавників і вїйта,
Таляра́ми битими він сіє,
А вдова—та тільки плаче, бідна,—
Ну, та з сліз же не така сила,
Як у грошей,—це вже кожен знає:
Присудили хатку багачеві.
Удова іде, безщасна, з суду,
До землі із горя похилилась:
«Ой прийми ж мене, сирая земле,
Бо вже місця на́ Світі не маю,
Щоб короткий вік довікувати!»
За сльозами вже не бачить світу,
Спотикається на рівній стежці,
А тим часом, з ратушу іду́чи,
Вїйт, суддя найстарший, доганяє
По дорозі бідную невісту,

Обминає та й гукає згорда:
— «Мабуть лепсько ти, стара, хлиснула,—
Слютикаєшся уже й на рівнім!
Не кохайся в оковитій дуже,
То придбаєш, може, другу хату!»—
Засміявсь-зареготавсь та й далі.

До господи поверта над вечір,
Повечеряв та й лягає спати,
Перед сном молитись починає:
«Ой хвала тобі, великий боже,
Що мене напучуєш премудро!
Помагай же так мені і далі
На твою на превелику славу,
А нечистій силі на зневагу!»
Тільки вимовив пан вїйт се слово,
Перед їм хтось чорний уродився,
А не був то чоловік ніякий,
Тільки був пекельний ворог людський.

«Брешеш, брешеш, пане вїйте!»—каже,—
«Бо відколи на Світі живу я,—
Ще й не чув, щоб так біси вчинили:
Одняли в убогої хатинку,
Назнущалися із неї гірко,
А тоді ще й бога величали,
Зневажаючи пекельну силу!
Ні, такого й чорт би не удіяв,
Бо й йому бува нужденних жалко;
А що вже перед великим богом,—
Не лукавлять так біси ніколи».
Вїйт на його зб-зла як гуконе:
«Геть, лайдаку, волоцюго, з хати!
Еч, який! Йому харпачки жалко!
Ну, піди та і цілуйся з нею,
А до мене ти чого убрався?
Знаю сам я правні артику́ли,

Я й за чорта вдався розумніший,—
Як зроблю, то й чорт не переробить!»
— «Брешеш, брешеш, пане війте!»— каже
Знов пекельник чорний на те слово:—
«Чорт усе, що схоче, переробить,—
От побачиш сам, щоб не хвалився!»
Та й зникає чорний гість із хати,
Мов крізь землю, він пішов одразу.

От і північ глупа наступає.
Чують люди—серед міста шелест.
Вибігають—що такого сталось?
Та як глянуть, так і зацікавлюють:
Довга низка вулицею суне:
Пики чорні—очі як жарини,
Над лобами у волоссі роги,
Бороди цапині кивають,
Теліпаються хвости іззаду.
У руках—каламарі та пера,
А найстаршій несуть печаті,
Величезні, із самого пекла,—
І паперу білого сувої...
Тихо йдуть, ні слова не промовляють...

Підійшли до ратушу, ввіходять,
Уступили в суднюю світлицю,
Посвітили собі ясно свічі
І за стіл великий посідали,
Почали знов багача судити.
Тоді присуд на папер списали,
Написавши, підписали зараз
І притисли чортові печаті,
А тоді з-за столу повставали
І пішли, своє зробивши діло.
Знову мовчки перейшли все місто
І у темній темряві покрились...

Вранці вїйт із лавниками рано
До майстрату позбігались швидко
Подивиться, що чорти списали.
І читають той декрет бісовський:

«Перед нами, Врядом Всепекельним,
Тут засілим в ратушу міськбому,
І в притомності персон премногих,
Віри годних, зацних, вельми значних,
Приточилась справа вдовина́я
За ту хатку, що у неї взято.
Ми тоді, всю вислухавши справу,
Вглянувши у правні артикули,
Наказалисьмо декретом нашим:
Мають вїйт і лавники вернути
Тую хату вбогій удовиці;
А що злість такую оказали,—
Мусить кожен їй до того дати
Половину власної худоби.
Що, для ліпших певности і віри,
Приказалисьмо тут записати,
З підписом імен і при печаті».

— «Ха-ха-ха»,—зареготали судді:
«Чи невжеж такі дурні ми будем,
Щоб бісовського декрету слухать?
Християнам так робить не личить!»—
І під стіл декрет той геть шпурнули.

От, до іншої беруться справи,
А декрет той, той папер пекельний
Знов з-під столу сам вилазить стиха
І на стіл лягає перед їми.
— «Свят! свят! свят!»—гукають судді з ляку,
Молитви читати починають
Та й у грубу кїдають той присуд.
А декрет той, той папір пекельний

Цілий з печі сам вилазить стиха
І на стіл лягає перед їми.
Судді бліднуть, трусяться, німіють,
Утікати з ратушу вже хочуть,
А декрет той, той папір пекельний,
Сам зо столу совається стиха,
На дорозі їм стає на двéрях,
Не дає поріг переступити...

Так і с'як морочилися судді,
Та нічого вдіяти несила:
Повернули удовиці хату,
Половину кожен дав худоби...
Як зробили,—щез тоді і присуд.

З ПАПОРОТІ КВІТ.

Народня легенда.

1.

Жив колись у нашім краї
Молодий убогий наймит,
В дукаря служивши змалку,
Все ходив у драній світі.

І лучілась на Купала
Сáме ввечорі пригода,
Що волів хазяйських пара
Десь у ліс зайшла з обори.

Напосівсь дукач на Гриця:
«Йди та йди воли шукати!...
Як не найдеш,—не вертайся,—
З хати виб ю в потиляку!»

Гриць любіш туди пішов би,
Де вже вогнище купальське

Било полум'ям угору
І одсвічувало в річці,

На вінках дівочих грало,
На обличчях парубочих,
Де Купалові й Купали
Молоді дзвеніли співи.

Та мультке хазяйське слово,—
І подався він до лісу...
Ходить, плутає, шукає,
А волів тих і не чути.

Зовсім ніч зійшла на землю,
Зовсім темно т ало в лісі,
Вже й пісні купальські ледве,
Ледве чує бідний хлопець.

У такі убрався нетрі,
У таку зблукався пуцу,
Де й нога людська не ходить,
Тільки в скотах сплять ведмеді.

Зупинився... Крізь сорочку
Плечі всі подрав терніами...
І куди іти—не знає,
І щемлять набиті ноги.

Під великим темним дубом
Гриць сідає відпочити;
Сів, та й сам він не помітив
Як, заснувши, похилився.

Довго спав, а чи не довго,—
Як прокинувся, то бачить:
Місяць високо підбився,
Все блищить у срібнім світі.

Хоч голки збирай—так видко.
На полянині маленькій
Навкруги дере́ва спали,
Вгори знявши темні чо́ла.

Білосрібна хвиля тиха
Через їх униз спадала,
Розливалась по травиці
І на Грицевім обличчю

І леліла на високім
Та мережаному листі,
Що стояло біля Гриця,
Кущиком у гурт зібравшись.

Мов великі пєра, листя
Розпиналось і стреміло
І одна блакитна квітка
Визирала з-межи його.

«Чи не диво?» Гриць подумав:
«Я й не знав, що процвітає
В лісі папороть перната,
Ще й таким прегарним цвітом!»

Встав і квіточку зриває,
Застромив за бриль лихенький
Та й пішов помалу лісом
Знов шукати... Ні, вже годі!...

Бо тепер він добре знає,
Що воли давно вернулись
І лежать собі в об́орі,
Ремигають сонно жуйку.

Та й не це самé він знає:
Що не здума—все він бачить:

Зна, де хлопці всі з дівчатами,
Зна, де жде його Катруся.

Гляне вгору—добре віда,
Як там зорі сяють, ходять,
Відкіля вони взялися
І куди подітись мають.

Гляне лісом—всі дерева
Мов живі йому зробились,
Мов з-під ніг травинка кожна
Озивається до його.

Гляне вниз—і диво дивне:
Тільки де ступне ногою,—
Всю там землю наскрізь бачить,
Всі глибокі таємниці.

Мов на поверсі під сонцем
Із землі блищать і сяють
Всі скарби, що глиб ховає,
Срібло, злото й діаманти.

І в душі він чує силу,
Що й не знав такої зроду,
Ніби Світ він обнімає—
Небо й землю, ліс і хвилі.

Мов би зорі й білолиций,
Мов би хвилі дзюркотливі,
Гори й доли, ліс і квіти—
Всі одну співають пісню.

І відразу вкупі з іми
Серцем, духом і устами
Заспівав він сам ту пісню
Чарівну, могутчу й дивну...

II.

Тільки день прийшов—між челядь
Вийшов Гриць наш погуляти
І про ті дива таємні
Став казати товариству.

І свою нову пісню,
Що в душі йому бренила,
Він співав людям, і грало
В його radoщами серце.

Він співав, і в пісні любі
Із небес зорили зорі,
Усміхались пишні квіти,
Розкривались таємниці.

Все, що нас із-покоївку
Назира з країв надхмарних,
Що в земнім глибокім надрі
Заховалося від ока.

Всі скарби земні й небесні:
Сила правди і любови,
Весняна краса і радість,
Срібло, злото й діаманти,—

Все вставало й оживало
У його чудовій пісні
І сияло дивним сяйвом
Чарівним, непереможним.

Тихо слухали всі люди...
Доспівав—вони мовчали...
І відразу серед тиші
Розкотився дужий регіт.

Реготавсь, за боки взявшись,
Чоловік, що сам ніколи
Не умів ані співати,
Ні робити щось путяще.

Все, що інші не чинили,
Він ганьбив безглуздо й злітно,—
Через те казали люди,
Що страшенно він розумний.

«Ха-ха-ха!... Оце дак штука!...
Де ти взявсь такий премудрий?
Про скарбї плете дурниці,
А в самого драна свита!...

Ні, якби ти скарб нагїбав,
То ходив би ти в саєгах...
Не бреши ж, бо й своя вже
Нам давно брехня обридла!»

Усміхнувсь співець тихенько
І промовив:—«Ну, дивіться:
Під отим гіллястим дубом
Скарб лежить,—беріть червінці!»

— «Ну ж бо, ну!»...—гукає молодець,
Сміючись хапа лопату...
В землю вдарили—і диво:
Задзвеніли там червінці.

Мов та галич, мов шуліки,
Всі до грошей тих сипнули,
Рвали їх із рук у руки,
Розхапали за хвилину.

А співець сидить, сміється,
Позира на чудасію...

«От же, бачте, не дурю я,
Де лежать скарби—я знаю»,—

— «Знаєш! знаєш!...»—загукали,
Обступили, припадають
І йому цілують руки,
І благають широко й палко:

— «Покажи усе, що знаєш!...
Хоч по скарбику на душу»...—
Він сміється як дитина,
Як дитина роздає він.

Всім показує, де брати,
Всі копають, витягають
Мов пісок, і срібло й злото,
Вигребають у кишені.

І діди білобороді,
І жінки з чоловіками,
Парубоцтво молоденьке,
Навіть квітоньки-дівчата,

Навіть діти нетямущі—
Всі хапають, рвуть те злото,
Наче звір у звіра здобич,
І захопивши, утікають...

III.

Миготить і срібло й злото,
Голова мов туманіє...
Неспокій якийсь дивний
Душу Грицеві турбує...

І мов ясочка Катруся
Нахилилася до його,

Зазира очима в вічі
І тихенько промовляє:

«Мій коханий, а чого ж то
Не береш собі нічого
Ти з усіх скарбів багатих?
Та хіба ж тобі й не треба?

Подивись: на латі лата
І сорочка в тебе, й свита,
Личакі вже хочуть їсти,
Бриль давно підбитий вітром.

Поскидай усе те з себе
Та вберись у шати пишні:
Годі вже наймитувати,—
Панувати будеш паном!»

— «Буду паном панувати?...»—
Запитав співець непевно
І замислився...—«А й справді,—
Попаную й я на світі!...

Гей, несіть мені скоріше
Сріблом ківані сап'янці
І жупан-лудан блискучий,
Ще й кармазиновий кунтуш!...

Подавайте литий пояс...
Заплачу з скарбів я добре!
А на голову на панську
Принесіте шлик препишний!...

К бісу драну сю макітру!»—
Бриль із себе і додолу!...
А з брилем упала тихо
Блакитненька ніжна квітка.

Впала тихо й дикий натовп
Розтоптав її ногами...
І здригнувся бідний наймит,
Щось страшне в душі почувши.

У душі погасли зорі,
Стали мертві ліс і квіти
І крізь землю не мигочуть
Срібло, злото й діаманти.

Таємниці, що сияли,
Знов у темряву пірнули,
І умерла дивна пісня,
Що в душі брєніла в його.

Він силкується згадати
Ті слова, ті дивні згуки,
Все, що знав, що почував він,—
І нічого!... все забуто!...

Він устав... Мов божевільний
Подививсь навкруг і тихо
Застогнав, як перед смертю
Стогне зранена звірина.

І промовив він блідими
Помертвілими устами:
— «Не несіть мені нічого...
Все забув... забув... ту пісню»...—

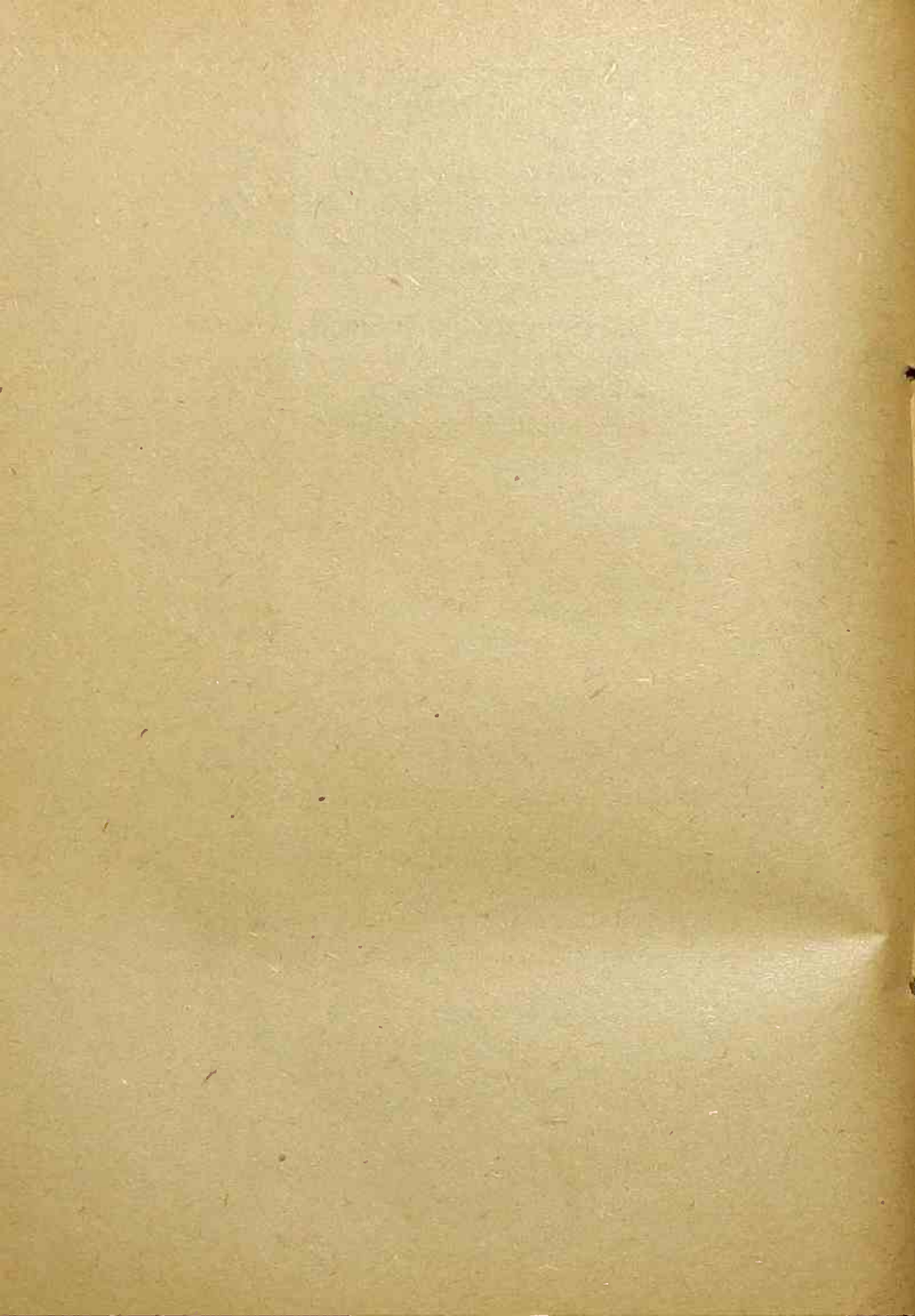
І пішов він швидко, швидко...
Аж туди, до того лісу,
Де знайшов блакитну квітку,
Що дає всезнання силу.

Він пішов і зник у лісі...
Всі, дивуючись, гляділи,

Всі не тямили, що сталось
І повік не зрозуміли.

Не могли і зрозуміти,
Що згубив він квіт блакитний
У годину божевільну,
Як схотів попанувати.

Не вернувся він ніколи,
Що з ним сталося—не знати,
І його забули люди,
Хоч жили його скарбами...

ПЕРЕКЛАДИ

І. В. ІТЕ.

ЛІСОВИЙ ЦАР.

Хто їде в негоду тим лісом густим?
То батько спізнившись, і хлопець із їм,—
Малого, обнявши, в руках він держить.
Його пригортає, його він пестить.

«Чом личко сховав ти, мій синку малий?»
— Ой, тату, чи бачиш?—он цар лісовий:
У довгій кереї, в короні—дивись!—
«То, синку, тумани навкруг простяглись».

— «Мій хлопчику любий! до мене сюди
На луки зелені ти гратись їди;
В моєї матусі є пишні квітки,
Гаптовані золотом тобі сорочки».—

— Ой, тату, він кличе на луки рясні,
І квіти, і злото дає він мені.—
«Нема там нічого, мій синочку, цить!
То вітер між листям сухим шелестить».

— «До мене, мій хлопче! в дібровах густих
Побачиш вродливих ти дочок моїх—
Вестимуть таночок і будуть співать,
Співаючи будуть тебе колихать».—

—Ой, тату, мій тату! туди подивись:
В танку королівни за руки взялись,—
«О, ні! усе тихо у темряві там:
То верби старії схилились гіллям».

— «Мене, хлопче, вабить урода твоя:
Хоч хочеш-не-хочеш—візьму тебе я!»
— Ой, тату, вже близько, він нас дожене!
Він давить, він душить, він тягне мене!—

Наляканий батько не їде—летить,
А хлопець нудьгує, а хлопець кричить.
Добіг він додому і дивиться він:
В руках уже мертвий лежить його син.

1885.

НАСЛІДУВАННЯ АНТИЧНИХ ФОРМ

АНАКРЕОНОВА ДОМОВИНА.

Тут, де цвітуть сі троянди, де виноградина в'ється,
Горлиці тихо воркують, бавляться коники жваві,—
Тут се чия домовина, ця, що боги всі життям
Пишно і гарно квітчають? Анакреонів спочинок.
Осіню, літом, весною може поет упиватись,
А від зими захищає згір'я високо його.

Дайте ж розвагу сумним, зневіреним дайте владу,
Щастя зустріти своє ви дайте усім, хто жде!
Те бо дали вам боги, немає чого покласти людям:
Кожному, хто на вас здався, розвага і радість быть.

Ф. ШІЛЛЕР.

ЯК ЗЕМЛЮ ДІЛЕНО.

«Беріте світ!»—людям Зевес великий
Гукнув з небес: «Тепер він ваш—беріть!
Даю його вам в спадщину навіки,
І ви його, як браття, поділіть!»

Хто руки мав—біжить усяке брати,
Сипнув народ по всіх землі кутках;
Мужик узяв лани, почав орати;
Метнувсь панок стріляти по лісах.

Загарбав піп старі смашніі вина,
Вхопивсь купець свій крам мерщій тягти.
«Десята тут мені з усіх частина!»—
Король гука й замкнув шляхи й мости.

І ось як все на світі поділили,
Прийшов поет з далеких десь країн;
Поглянув він—все люди закріпили,
Все має скрізь уже своїх панів.

«Невже ж оце я сам заставсь забутий,
Я—той, хто твій вірніший, боже, син?!»...—
Згукнув поет з жалю й з лихої скрути
І впав перед престолом божим він.

— Як згаяв час у мріях ти—зо мною
Не сперечайсь!—йому прорік Зевес:

— Де ж був, як світ тут ділено?—«З тобою»,—
Поет сказав:—«Я був серед небес.

Мене всього, привабив, боже милий,
Твій вид святий і той небесний спів...
Прости мене: з небесного сп'янілий,
За їм земне своє я загубив!»

— Ну,—бог сказав,—я все віддав на світі,
Вже не мої базар, поля, гаї;
Як схочеш же зо мною вкупі жити,
То йди сюди, у небеса мої!

Г. ГАЙНЕ.

МАНДРУЙ.

Коли тебе дівчина зрадить,—
Закохуйся швидше уп'ять,
А краще бери своє збіжжя
І в Світа іди мандрувать.

Натрапиш ти озеро сине,
Що в вербах сховалось гнучких,—
Своє невеличкеє горе
Ти виплакати можеш край їх.

Деручись на скелі високі,
Заохкаеш ти, як старий,
А злізши на гору, почувеш
Ти клекіт орлячий дзвінкий.

І сам ти орлом тоді станеш,
Почувеш ти сили приплив,
Почувеш, що вільний зробився
І долі—так мало згубив.

ГАЙНРІХ.

Ніч холодна, дощ. В Каноссі
У дворі стоїть край брами
У покутницькій одежі
Імператор Гайнріх босий.

А вгорі з вікна чатують
Двоє хтось... І тихий місяць
У вікні осяяв папу
І укупі з їм Матільду.

Гайнріх зблідлими губами
«Pater noster» промовляє,
А в глибокім серці стиха
Проклинає він і каже:

«В краї рідному далеко
Гір твердих стоїть багато
І лежить, у їх сховавшись,
Там залізо на сокиру.

В краї рідному далеко
Ліс дубовий знявсь угору,
І у лісі виростає
Топорище на сокиру.

Краю мій! на світ породив
Ти того, що зарубає
Мук моїх гадюку люту
Він сокирою тією...»

1887.

EIN JUNGLING LIEBT EIN MADCHEN...

Кохав один хлопець дівчину,—
Їй інший до серця припав,
А інший знов іншу любить,
За себе її він узяв.

Дівчина пішла зпересердя
За першого, хто їй зустрівсь...
Доводиться хлопцеві скрутно,
Навік він тепер зажурились.

Стара се історія дуже,
Але ж і довічно нова,
Кому вона трапиться тільки,
То серце тому розбива.

MAG DA DRAUSSEN SCHNEE SICH THÜRMEIN...

Хай надворі сніг спадає,
Хуртовина завиває
І лютує край вікна!

Серця бурі не лякають:
Там живуть і розцвітають
Образ милої й весна.

VERGIFTET SIND MEINE LIEDER...

Пісні отрутні мої, кажеш?
Чи будуть же інші пісні,
Коли у життя молоде
Влила ти отруту мені?

Пісні отрутні мої, кажеш?
Чи інші ж співатиму я,
Коли в мене в серці гадюки,
Ще й ти там, кохана моя?

1888.

AUS MEINEN THRÄNEN SPRIESSEN...

З сліз моїх зростуть без ліку
Рясно квіти запашні
І обернуться зідхання
В соловейкові пісні.

Покохай мене—й для тебе
Квіти будуть розцвітать
І тобі ті соловейки
Будуть край вікна співать.

* * *

І сам я не знаю, чого се
Такий обгорта мене сум,
І все старосвітська казка
Не йде та й не йде мені з дум.

Стає холодніше, смеркає,
Рейн хвилю по хвилі жене,
Вершину гори осяває
Останнє проміння ясне.

Чудової вроди дівчина
У пишному сяйві зорі
Своє золотє волосся
Розчісує там на горі.

Із злата гребінчиком чеше
І пісню співає вона,
І спів той чудовий, могутий
Далеко розносить луна.

Плавець у човні її чує,—
Журба йому серце в'ялить,
Не скель він пильнує, а з неї
Не зводить очей ні на мить.

І вже його човен розбитий
Сховався у вирі страшнім:
Втопила його Лорелея,
Втопила співанням своїм.

* * *

Золоті розцвітають бажання,
Та і в'януть ізнову вони,
І цвітуть вони знову і в'януть
Все життя—до сумної труни.

Се я знаю і се мені тріть
І кохання, і втіхи ясні:
Мое серце розумне і чуле
І кривавиться в грудях мені.

* * *

На морський на тихий берег
Ніч зійшла, земля вже спить;
Визирає з хмари місяць;
З хвиль щось тихо шопотить:

«Чоловік той—божевільний,
Чи закоханий такий?
Бо сумний він і веселий,
Враз веселий і сумний».

Сміючись гукає місяць
Із надхмарних тих країн:
«Закохавсь і божевільний,
Ще й поет до того він».

* * *

Під чорним вітрилом мій човен пливе,
Пливе через море страшне;
Ти знаєш, як дуже засмучений я,
І мучиш так тяжко мене!

Як хвиля та—серце зрадливе твоє,
Біжить, куди вітер жене;
Під чорним вітрилом мій човен пливе,
Пливе через море страшне.

* * *

Коли хто, хоть нещасливо
Вперше любить,—єсть він бог;
Але хто кохає вдруге
Нещасливо—дурень той.

Я сей дурень: я кохаю
Безнадійно знов. Зіркі,
Місяць, сонце—всі сміються,
Сам сміюсь і—гину я.

WIE KANNST DU RUHIG SCHLAFEN...

Як можеш ти спати спокійно
І знати, що я ще живу?
Старий знову гнів запалає,—
Я пута свої розірву.

Чи знаєш ти давнюю пісню,
Як мертвий один уставав
І милу, вночі ухопивши,
З собою в труні поховав?

Чудово-вродлива дівчино!
Пойми бо ти віри мені,
Що я ще живий і я дужчий,
Ніж мертві усі у труні!

БОЙОВИЩЕ БІЛЯ ГАСТІНГСУ.

Зідхнув вельми тяжко Вальтгамський аббат,
Як звістки дочувся страшної
Про те, що Гарольд, нещасливий король,
Поліг біля Гастінгсу в бої.

І з Ельриком Асгода він виряжа
Негайно туди посланцями:
Гарольдове тіло повинні вони
На полі знайти між мерцями.

Зажурені вийшли ченці і назад
Вернулись зажурені з поля:
«Велебний пан-отче, і Світ нам огид:
Тяжка нас побила недоля!

«Найкращий з лицарства поліг, а харциз
Подужав, панує над нами,
І злбдії ділять коханий наш край,
І роблять нас, вільних, рабами.

«В Британії лордом норманський гультяй
Зробився, здобувсь панування;
Я бачив—там швець-ледацюга пишавсь,
Удягши лицарське убрання.

«І кожному саксові горе тепер!
І ви, що пануєте з неба,
Саксонські святі,—стережіться і ви,
Бо й вас не мине ця ганеба!

«Тепер уже знасм, якую біду
Велика мітла віщувала,
Як світом кривавим, хвостом огнянім
Вночі серед неба палала.

«На Гастінгськiм полі справдилось те, чим
Лякала небесная сила!...
Усе бойовище сходили ми скрізь,
Між трупом шукаючи тіла.

«Шукали і тут ми, шукали і там,—
Зласкавитись доля не хоче,
Бо ми королевського тіла знайти
Ніде не здолали, пан-отче!»

Так з Асгодом Ельрик говорить. Аббат
Ламає, ридаючи, руки...
Замислився дуже, а потім сказав,
З тяжкої зідхаючи муки:

«В лісах Гренденьфiльдських великих, брати,
Далеко, в самій гущавiні,
Едіта-Лебідонька тихо живе
В убогій маленькій хатині.

«За те її прозвано словом таким,
Що білу, немов лебедину,
Вона мала шию... І дуже любив
Король молодую дівчину.

«Її він любив, цілував, милував,
А потім забув і покинув,
І час проминув, і шістнадцятий рік,
Відколи се сталося, пролінув.

«Ідiть ви до жiнки сiєї, брати,—
Хай піде до Гастінгсу з вами:
Жіночєє око пізна короля
І знайде його між мерцями.

«Як знайдете ж ви, то тоді в монастир
Нєсiте мерця дорогого,

Щоб ми поховали як треба його
І щоб помолились за його».

Опівночі, вздріли, дійшовши, ченці
У лісі хатину убогу.
«Прокинься, Едіто-Лебідко, устань
І з нами рушай у дорогу!

«Бо герцог норманський наш край звоював,
Зазнали біди ми тяжкбі:
На Гастінгськім полі король наш Гарольд
Поліг у останньому бої.

«На Гастінгськім полі шукать короля
Із нами негайно іди ти!
Як найдем, його в монастир понесем,—
Аббат нам звелів се зробити».

Ні слова не каже Едіта на се,
Вдяглась і за їми рушає;
Іде вона,—сиве волосся її,
На вітрі розплівшися, має.

Безщасная боса болотом іде,
Кущами-тернами густими.
Світало, як гастінгських скель крейдяніх
Стяга полягла перед їми.

Туман, що білястими хвилями вкрив
Все поле страшне скільки видко,
Розвіявсь помалу; скрізь крюки знялись,
Літають і крюкають гідко.

Там коні побиті, там мертві бойці,
Полігши за рідную волю,
У ранах, обдерті лежали вони
По кров'ю политому полю.

І там серед трупів Едіта іде,
В крові босі ноги ступають;
Мов стріли,—так погляди гострі її,
Шукаючи, полем гуляють.

Шукала усюди, дивилася скрізь,
Бувало, що ледве здолила
Прогнать хижептаство від трупу... Ченці
Стомились, що йти вже несила.

Шукала весь день, і вже вечір прийшов,
Прославшись по мертвому полю,—
І криком нелюдським озвалася враз
Нещасна з безмірного болю:

Знайшла бідолашна Едіта, знайшла
Свого короля між мерццями!...
Вона не говорить, не плаче вона,—
Припала до його устами.

І чόло цілує, цілує уста,
Обнявши руками круг стану
Цілує на грудях вона в короля
Смертельну кривавую рану.

Три шрамики вздріла вона на плечі
І їх поцілунками вкрила:
Колись у коханні, в жадобі палкій,
Сама вона там укусила...

Ченці уже мари в'язали з гілók,
Скінчивши ж сумнее те діло,
З землі підняли й положили на їх
Вони королівськеє тіло.

Тоді в монастир його вдвох понесли
На вічне в землі спочивання,

І слідом безщасна Едіта пішла
За трупом свогого кохання.

І спів похороний співала вона,—
Так жалібно й страшно лунали
Ті співи опівночі. Тихо ченці
Свої молитви промовляли...

1899.

ПІВНІЧНЕ МОРЕ

Перший цикл

Не вимагати собі самому нічого,
ні в чім, а найбільше в коханні та
в дружбі, було моїм найвищим жа-
данням, моїм найголовнішим прави-
лом, моїм ділом; тим і моє сміле,
пізніше сказане, слово: „що тобі, що
я тебе люблю?“ сказалося в мене
просто з душі.

Г е т е. Поезія й правда, XIV.

1.

К о р о н у в а н н я

Пісні, мої добрі пісні!
Вставайте! вставайте! до зброї беріться!
Ударте у сурми
Й мені на щиті підніміть
Оцю молодую дівчйну—
Її, що над серцем моїм
Тепер королевою буде.

Вітаю тебе, молода королево!

З високого сонця
Зірву променисто-червоного злата
І з його сплету я вінець
Тоді на твоє божественне чόло.
З шовково-блакитного неба,

Де сяють вночі діаманти,
Відріжу шматок дорогий,
Його, мов царську керу, накинну
На плечі царській твої.
І п'очет я дам королівський тобі
Із чемно-убраних сонетів,
З увічливих стансів та з гордих терцин;
Гонцем тобі буде мій дотеп,
А мрії мої тобі дурником будуть двірським,
Герольдом—у гербові сміх із сльозами—
Мій г'умор.
А сам я, моя королево,
Навколішки стану й побожно
На підущці пишній червоній
Подам я тобі
Ту розуму крихту,
Що з ласки своєї мені
Зоставила та королева,
Що перше за тебе була.

2.

Смеркання.

На березі білім край моря
Самотній сидів я, жугився думками.
Схилялося сонце все нижче й на воду
Вогняно-червоної кидало смуги;
А білі далекі хвилі,
Що навалом гнало,
Кипіли й шуміли все ближче та ближче:
Там дивне шуміння і шепіт, і свист,
Там сміх і бурчання, зідхання і сик
І спів колисковий тихенький...
Здавалось, забуті перекази чую,
Ті любі казки старосвітські,
Шо ще колись хлопцем
Я чув од сусідських дітей,

Як вечором літнім,
Під хатою сівши на східцях камінних,
Ми слухали тихії оповідання:
Тремтіли з уваги маленькі серденька
І очі цікаві розумні блищали...
Великі ж дівчата
Тоді навпроти біля квітів пахущих
Край вікон сиділи,—
Рожеві обличчя
Сміялись, осяяні місячним сяйвом.

3.

Сонце заходить.

Палаючи, сонце червоне заходить
В далеко-схвильоване,
У сіро-сріблястес море.
Рожеві легенькі хмаркі
Услід за їм линуць; а з другого боку,
З осінніх насуплених хмар
Смутним блідо-мертвим обличчям
Вже дивиться місяць;
За їм же, мов іскорки світу,
В тумані далекому мріють зіркі.

Колись серед неба блищали
Подружжям, у парі
Бог-сонце і місяць-богиня,
Зірки ж навкруги їх зоріли,
Маленькі невинні діткі.

Та злі язики нашипіли незгоду:
Вороже тоді розлучилось
Високе блискуче подружжя.
Удень тепер ходить самотньо-величне
Бог-сонце в своїй високості,
За пишнее сяйво своє

Шановане вельми, оспіване вельми
Від гордих, на щастя багатих людей.
А ніч як приходе,
То місяць-богиня по небу блукає,
Нещасная мати
З сирітками-дітьми зірками,
Сіяючи сумно і тихо.
Дівчата закохані й добрі душею поети
Присвячують їй свої сльози і співи.

І ніжна богиня жіночим сердечком
Усе ще коха своє гарне подружжя.
Увечорі, вся тремтячі і бліда,
Крізь хмари прозорі
Услід за їм дивиться жалібно-сумно,
Мов боязько хоче покликать: «Стривай!
Стривай! по тобі твої журяться діти».
Та впертий бог-сонце,
Уздівши дружину, ще більше
Увесь червоніє
Від гніву та муки
І зараз невблаганий сходить
На вбдяне ліжко вдовецьке холодне.

Отак ті гадючії злі язики
Колись принесли і нещастя, і муку
Між вічнії навіть богі.
І бідні богі по високому небу
Безкрайній свій шлях безнадійний
У муках проходять
І вмерти не можуть
І тягнуть слідом за собою
Своє променисте горе.
То й я, чоловік,
Поставлений низько, щасливий, що можу
умерти,
То й я вже не ремствую більше.

Ніч на березі.

Беззоряна ніч і холодна,
 Хвилюється море,
 Над морем же вітер північний бридкий
 Простягся, на черево лігши,
 Воркочучи хрипко, немов
 Буркун вередливий у добрім гуморі.
 До моря базіка тепер таємниче,
 Багато розказує всяких дурниць:
 Про велитів дужих казки чудернацькі,
 Норвезькі перекази з давніх часів;
 А часом регочеться він на все море,
 Чи з Едди завие заляття,
 Чи з рун замовляння якісь—
 Уперто-похмурі, чарівно-могучі,—
 Аж білії діти морські,
 Радіють, неначе сп'янівши,
 І високо скачуть угору.

А берегом рівним низьким,
 По хвилями змитім піску,
 Тим часом проходить чужинець,
 І серце у його кипить гірш од вітру і хвилі;
 І де тільки ступить,
 Там прискають іскри, тріщать черепашки.
 Вгорнувшись щільно у сіру керею,
 Він швидко іде серед темної ночі
 На вогник маленький,
 Що любо-принадно блищить
 В самотній рибальській хатині.
 На морі і батько, і брат,
 Самісінька в хатці
 Зосталася там рибалківна,
 Чудова краса-рибалківна.
 Сидить біля печі

І слуха вона, як шумує вода в казані
І їй навіває
Якісь таємничо-солодкії мрії;
І хмиз вона в піч підкидає тріскучий
І дме на вогонь;
Червонеє ж полум'я грає,
Тремтить на квітушому личку,
На ніжнім та білім плечі,
Що так визира соромливо
З товстої сорочки;
Тремтить і на ручці дбайливій,
Що дужче стягає спідничку
Круг стану стрункого.

І враз одчинилися двері,—
Ввіходить отой чужоземець у хатку,
Закоханим оком він дивиться ясно
На дівчину білу струнку.
А та, тремтячи перед їм,
Стоїть, наче злякана біла лелія.
Керею додолу він кида,
Сміється і каже:

«От бачиш, дитинко, додержав я слова:
Прийшов я й зо мною приходять
Час давній, як сходили з неба боги
До людських дочок
І людських дочок обнімали,
І з їми родили
І берлодержавних царів, і героїв,
Що дивом бували на світі.
Одначе, дитинко, вже годі тобі
З мого божества дивуватись:
Будь ласка, нагрій мені чаю, ще й з ромом,
Бо холодно дуже надворі,
В таку ж холоднечу і ми навіть мерзнем,
Довічні боги,

І нас напада тоді божеський нежит
Та кашель безсмертний.

5.

Посейдон.

Проміннями сипало сонце
По хвилях безкрайого моря;
Далеко на рейді блищав корабель;
Мене він повинен додому везти,
Та доброго вітру нема ходового,
Тим я і сидів тут спокійно
На березі білім безлюднім
І про Одиссея я пісню читав,
Стару, та повік молодую ту пісню;
З картók її, повних шуміння морського,
Відрадісно віяло й любо до мене
Диханням богів,
Весною ясною народів
І небом квітчастим Еллади.

Мое благороднее вірнее серце
Лаєртового бідолашного сина
В мандрівці, в біді проводжало,
Смутне з їм сідало край огнищ гостинних,
Де ткали цариці червоні ткани;
Йому помагало брехати й щасливо втікати
З печер од циклопів, з обіймів од німф,
За їм слідкувало і в ніч кіммерійську,
І в бурю, як била вона кораблі,
І з їм невимовнее лихо терпіло.
Зідхнувши, сказав я: «Ти, злий Посейдоне!
Твій гнів є страшний,
І сам я боюся,
Чи я повернуся щасливо додому».

І ледве сказав я,—
Шумує вже море

І з хвилі білястої—бога морського
Встає голова у вінку з очерету,
І скрикнув глузуючи бог:

«Не бійся, поетику, зовсім!
Нема в мене хіті ні трохи
Полохать мізерний корабличок твій
І миле життя турбувати тобі
Занадто страшним колиханням,—
Мене бо, поетику, ти не загнівав ніколи:
Ні башточки ти не заняв
В святому Приямовім місті,
Ані волосиночки ти не спалив
На віях у сина мого Поліфема,
І помічі-ради тобі не давала
Паллада-Атена, премудра богиня!»

Так крикнув мені Посейдон
І знову пірнув він у море;
І з жарту простацького бога морського
Сміялась в воді Амфітрита,
Ота нечупарна рибаска,
А з нею Нерееві дочки дурні.

6.

П р и з н а н н я .

Зійшов уже вечір тихенько на землю
І море грізніш клекотіло;
Сидів я на березі там і дививсь,
Як білії хвилі танцюють.
Як море, здіймалися груди мої,
Пекуча журба обнімала
Мене по тобі, чарівная красо,
Що всюди круг мене витаєш,
Що всюди ти кличеш мене,
Усюди, усюди—

І в вітра шумінні, і в плескоті хвиль,
І в власних зіднаннях моїх.

І очеретиною я написав на піску:
«Агнесо, кохаю тебе!»
Але на те слово солодке
Недобрі наринули хвилі
І змили його.

Ламкий очерете, сипучії піски,
Плескучії хвилі,—не вірю вам більш!
Темнішає небо, обурилось серце,
Міцною рукою з норвезьких лісів
Високою сьснз зриваю,
Вмочаю її
У Етну, в розпалену пашу,
І сим велетенським пером огняним
На темному небі пишу я:
«Агнесо, кохаю тебе!»

Щоночі палає від часу того
Вгорі те довічно-вогнисте писання,
Всі роди потомні, нащадки усі
Читають радіючи слово небесне:
«Агнесо, кохаю тебе!»

7.

Уночі в каюті.

Є в моря широкого перли,
Є в неба блакитного зорі,
А в серця мойого, у серця,
У серця мого є кохання.

Великі і море, і небо,
Та більше за їх моє серце,
І краще, ніж перли і зорі
Кохання моє там сияє.

Ти, люба маленька дівчино,
Горнись до великого серця;
І серце, і море, і небо—
Всі гинуть з палкого кохання.

До небесної блакиті,
Де горять прекрасні зорі,
Притулився б я устами,
Плачучи шалено, палко.

Ті зіркі ясні—то очі,
Очі милої моєї,
Миготять, тремтять і сяють,
Привітання шлють з блакиті.

До небесної блакиті,
До очей мого кохання
Вгору я знімаю руки
І побожно я благаю:

«Любі очі милосердні!
Ви мені вщасливте душу:
Хай умру я, щоб придбати
Вас і ваше ціле небо!»

Тремтячи, з очей небесних
Золоті спадають іскри,
І душа моя з кохання
Розростається все ширше.

О, небесні очі, плачте
Ви згори до мене в душу,
Щоб ясні зористі сльози
Залили мені всю душу.

Мовчки я лежу в каюті,
В темнім закутку на ліжку,
Бо мене заколисали
Хвилі тихі й думи-мрії.

Крізь одчинену ляду
Бачу я блискучі зорі,
Ті кохані любі очі
Любого мого кохання.

Ті кохані любі очі
Ніч вартують наді мною,
І мигтять вони, і сяють
Із небесної блакиті.

На блакить небесну довго
Я раюючи дивлюся,
Поки аж туманом білим
Любі очі ті закриє.

За стінкою, там, де лежить,
У мрії повита моя голова,
Хлюпощуться хвилі, розгнібані хвилі,
Шумлять і буркочуть
На вухо мені таємниче:
«О ти, нерозумний!
Коротка рука твоя, небо ж далеко,
І міцно зіркі золотими гвіздками
Прибито вгорі.
Даремно ти рвешся, даремно зідхаєш,
А краще лягай та засни!»

Великий степ мені широкий снився,
Укритий був він білим снігом скрізь,

Під снігом тим похований лежав я,
І смертним сном холодним сам я спав.

Та на мою могилу зорі-очі
Дивилися із темряви небес,
Гляділи так звитяжсько і спокійно
І ясно так сияючи коханням.

8.

Б у р я.

Лютує вже буря
І б є вона хвилі,
Шумують розгнівані хвилі, встають,
Спинається хвиля на хвилю,—
І в'одяні білії гори гуляють;
На їх наш кораблик дереться,
Силкується, пнеться і враз
Униз уривається в чорний
Роззявлений широко вир.

О, море!
О, мати краси, що із шуму повстала!
Прамати кохання, помилуй мене!
Мов тая мара, уже білая чайка
Шугає над хвилями, чуючи трупи,
І гострить об щоглу свій дзюб
І прагне ненáжерно серця
Того, що дочку твою славить,
Того, що унук твій, лукавий пустун,
На іграшку вибрав собі.

Даремні прохання-благання!
Мій голос зникає у гуготі бурі,
У бої вітрів.
Шумить і гуркоче, і вис й свистить,
Мов криком шаленим гуде божевільня...

І добре з-між цього я чую:
Дзвенить прикликаючи арфа
І спів, повний туги і муки, лунає,—
Душа розривається, тоне від його,
І голос я той пізнаю.

Далеко, на скелі шотландській,
Де замок маленький і сірий
Над морем хвилястим стремить,
Вікно там з високим склепінням,
Край його—вродлива хвора жінка,
Бліда, ніби мармор, і ніжно-прозора.
І грає на арфу й співає вона,
А вітер їй кучері довгі розмаяв
І пісню похмуру розносить
Над морем бурхливим далеко.

9.

Тиша морська.

Тихе море. А по хвилях
Сонце промінь розсипає;
Корабель на самоцвітах
Покидає слід зелений.

Край стерна лежить стерничий,
Ниць лежить, хропе тихенько.
В смолу вмазаний, край щогли
Юнга сів, лата вітрило.

З щік брудних пащить рум'янець
І тремтять плачливо губи,
А великі гарні очі
Сумно дивляться у його.

Тупотить, лютує, лає
Капітан того бідаху:

«А, злодюжище! ти з кухви
Вкрав у мене оселедця!»

Тихе море. Виринає
З хвиль морських розумна рибка,
Гріє голову на сонці,
Плеще хвостиком весела.

Але чайка із повітря
Кинулась ураз на рибку
І зникає у блакиті
З здобиччю своєю в дзюбі.

10.

Морські примари.

А я там край облавки тихо лежав,
Замисленим оком дивився згори з корабля
У воду ясну та прозору
І все прозиравав туди глибше та глибше,
Аж поки в морській у глибокій безодні
Мов тмяний туман забілів,
А потім із його помалу зринали
І бані церковні, і башти.
І врешті, осяяний сонцем, з'явивсь цілий город
Старий, нідерландський
І натовпу повний людського.
Мужчини поважні у чорних кереях,
У комірах білих великих,
На шиях почесні у їх ланцюги,
У всіх довгі шпади і довгі обличчя,—
Ідуть вони ринком, що людом захряс,
До ратушу з танком високим,
Де, з каменю тесані, з берлом, з мечем
На варті стоять королі.
А он поуз довгу будинків отих перію,
Де так, ніби дзеркало, сяють шибкі,—

Гуляють дівчата,
Шовковим убранням своїм шелестять;
Стрункі вони станом, а личка рожеві,
І в'ється круг личка волосся злотисте
З під чорних малих шапочок.
В квітчастім еспанським убранні юнацтво
Іде залишавшись, поклін оддає.
Старенькі жінки
У темній одежі,
Що вже перестала давно шелестіти,
В руках молитовники й чотки несуть
І дигають швидко вони до собору,
Бо кличуть їх дзвони туди й на органах музика.

І дзвін той далекий страхом таємничим
Проймає й мене;
Без краю нудьга, якийсь смуток глибокий
Стиска мені серце,
Мое ледве згоєне серце.
Здається, неначе усі його рани
Розкрили своїм поцілунком кохані уста,
І знов закривавились рани,
Червоні гарячії краплі
Помалу і довго спадають
На тую стару кам'яницю
В глибокому місті морському,
На тую стару кам'яницю із дахом високим,
Що сумно стоїть, ніби пуста,
І тільки внизу край віконця
Дівчина сидить,
Голівку схиливши на руку,
Мов бідна забута дитина.
«Я знаю тебе, бідолашна забута дитино.

Дак ось як ти глибоко в море
Від мене сховалась
З дитячої примхи

І вийти уже не могла,
Сиділа чужа між чужими людьми;
Сторіччя минали,
А я все шукав тебе, з мукою в серці,
Геть скрізь по землі;
Усе я шукав тебе,
Ти, вічно-кохана,
Ти, згублена здавна,
Ти знайдена врешті!
Знайшов я тебе, і я бачу
Ізнову обличчя твоє дороге,
Розумнії вірнії очі
І любий твій усміх.
Ніколь вже більше тебе не покину,
До тебе на дно я зійду
І кинусь, обійми розкривши,
До тебе, на серце твоє!»

Але у ту мить ухопив дуже вчасно
За ногу мене капітан,
Од краю відтяг
І крикнув мені, засміявшись злісно:
«Гей, докторе! ви не здуріли?»

11.

Очищення.

Зостанься у морських глибокбстях,
Моя божевільная мріє!
Колись так багато ночей
Це серце ти мучила щастям облудним,
Тепер же—морською марою—
І вдень мене мучиш.
Зостанься там навіки на дні!
Я скину в безодню до тебе
Усі мої болі й гріхи
І дурневу шапку з брязкітками ту, що брязчала

Так довго у мене круг чола,
Й холодну блискучу гадючую шкуру
Нещирости й фальшу,—
Так довго вона мені душу стискала,
Недужую душу,
Що бога зрелася і неба зрелась,
Безщасна душа!

Гей-гей! Вже знімається вітер!
Угору вітрила! Напнулись і мають!
І лине уже корабель
По зрадницько-тихій площині,
І волі радіє душа!

12.

М и р.

Підбилося високо сонце на небі
І плавали білії хмари круг його.
Так тихо на морі було—
Лежав край стерна я замислений дуже
І так ніби справді і ніби в півсні
Я бачив Христа,
Спасителя світу.
В розмаянім білім убранні
Ішов Він землею і морем;
Як велетень, був Він великий:
До неба торкалась його голова.
І благословляючи Він простягав свої руки
Над морем і над суходолом.
І серцем у грудях
Було йому сонце,
Червоне, як полум'я, сонце.
Червонеє полум'я-сонце
Проміння свого милосердя лило,
Світ чистий любови святої,
Що грів і осяював скрізь,—
І землю, і море.

І згуки від дзвонів так святно пливли
І мов лебеді білокрилі
Тягли, як стрічками рожевими, наш корабель,
Туди, де той берег зелений,
Де люди живуть у високім
Із білими баштами місті.

О, згода чудовна! Як тихо у місті!
Ні галасу в йому не чути, ні грюку
Від колоту й діла людського.
По вулицях чистих гучних
Там ходять он люди у білих убраннях
Із пальмовим гіллям в руках,
І де їх зострінеться двоє,
Ззираються в згоді,
В душі саможертва солодка й любов,
Цілюються в чόло
І дивляться вгору
До серця Христового—сонця,
Що радісно кров променисто-червону лле
Згори задля згоди;
І тричі блаженно говорять вони:
«Хвала Ісусу Христові!»

(Цикл другий.

Мотто: Ксенофонтів Анабазіс,
IV, 7.

1.

Привітання морю.

Тáлатта! тáлатта!
Вітаю тебе я, о вічнеє море!
Вітаю тебе десять тисяч разів,
Безмірно радіючи серцем,
Отак, як вітали колись

Тебе десять тисяч тих грецьких сердець,
По рідній країні зажурених, в бої нещасних,
Скрізь славних по світові грецьких сердець.

Здіймалися хвилі,
Здіймались, бурхали,
А сонце згори розсипало
Жартливе проміння рожеве.
Сполохані зграї чайок
Знімались і линули геть, кричачи.
Затупали коні, забрязкала зброя,
Далеко озвалось, мов крик переможців:
Талатта! талатта!

Вітаю тебе, споконвічне море!
Мов рідная мова, шумлять твої води,
Мов мрії дитячі мені заблищали
На збурханих хвилях твоїх,
І знов оживають у згадці
Ті забавки любі дитячі,
Блискучі дарунки різдвяні,
Дерéва червоно-коралеві, перли,
Твої черепашки і рибки злотисті,
Що ти таємниче ховасш
На дні в кришталéвім прозорім палаці.

О, як я знемігсь на чужині!
Мов в'ялая квітка
В жерстянці в ботаніка,—так мое серце
У грудях лежало.
Неначе я довгую зиму просидів
Недужий у темній лікарні
І раптом покинув її.
Засліплює очі мені, променіє
Зелена весна, що від сонця збудилась.
У білому цвіті дерéва шумлять,
Квітки молоденькі на мене

З трави запашніми очицями дивляться ясно,
Бренить все і пахне, і дише й сміється,
І в небі блакитнім співають пташки:
Талатта! талатта!

Ти, серце, що так одступило хоробро!
Як часто—так часто, що гірко й згадати—
Тебе ті північні варварки тисли!
З великих очей переможних
Пекучії кїдали стріли,
Кривими мечами загострених слів
Вони намірялись пробить мені груди,
Письмом клиноватим вони мордували
Мені заморочений мозок бідашний.
Даремно щитом я від їх захищавсь,—
Все стріли свистіли й рубали мечі,—
Так варварки тії північні загнали
Мене аж до моря...
І вільно зідхнувши, я любее море вітаю,—
Воно порятує мене:
Талатта! талатта!

2.

Г р о з а .

Душная гроза налягає на море,
Крізь чорну стіну насуплених хмар
Зубчастая блискавка блиска,
Відразу сяйне та відразу й погасне,
Мов думка в Кронида мигне в голові.
Над морем хвилястим пустельним
Громї геть далеко гуркочуть,
Стрибають білясті коні морські—буруні,
Що від Ерихтонових пишних кобил
Борей породив їх;
Літає сполохане птаство морське,
Неначе марюки-мерці понад Стиксом,
Як їх не пускає Харон до човна.

Відашний веселий кораблик!
Який божевільний танцює танець!
Еол найкращих музик йому вислав,
Щоб шпарко заграє до веселого танцю;
Он свище один, а он дме собі другий,
А третій ушкварює баса товстого.
Стерничий хитаючись онде стоїть край стерна,
Все дивиться він на той компас,
Тремтячу душу сього корабля,
Й знімає благаючи руки до неба:
«Рятуй мене, Касторе, дужий герою,
І ти, Полідевку, міцний перебійче!»

3.

Розбито корабель.

Любов і надія!—розбито усе!
І сам я, мов труп,
Що море лютуючи з хвиль викидає,
На березі мертво лежу,
На березі голім, безлюднім.
Хвилює пустиня морська перед мене,
Позаду лишилися смутки та горе,
Вгорі наді мною клубочуться хмари,
Бридкії та сірії дочки повітря,
В їх відра з туману, і їми сягають вони
До моря по воду і тягнуть із його,
Працюючись тягнуть і тягнуть
І знову її виливають у море,—
Робота сумна і нудна і нінащо не здатна,
Немов моє власне життя.

І хвилі буркочуть, і чайки кричать,
І давнії спогади віють на мене,—
Поблідлі малюнки й забутії сни,
Болючі й солодкі, ізнов виринають.

На півночі жінка живе,
Вродлива, немов королева прекрасна,
Їй стан, як тополя стрункий, обнімає
Принаднее біле убрання
І кучері чорні та пишні,
Мов райська ніч
Спадають з голівки
І в'ються, неначе у казці, так любо
Круг любого личка блідого;
І з любого личка блідого
Великі очі ясні променіють—
Могучі, мов чорне сонце.
О ти, чорне сонце, як часто,
Як солодко-часто я з тебе
Пив полум'я дике надхнення,
Стояв і хитався, сп'янівши з огню!
І усміх тоді набігав голубино-ласкавий
На горді та пишні уста
І дихали горді та пишні уста,
Словами, що ніби те місячне сяйво—солодкі
І ніби трояндові пахощі—ніжні.
Угору знімалася в мене душа
І линула в небо, неначе орел.

Мовчіть ви, і хвилі, і чайки!
Минулося все—і надія, і щастя,
Надія й кохання! Самотній лежу на землі,
Де кинуло море, розбивши мені корабель,
Лежу і гарячим обличчям тулюся
У мокрий пісок.

4.

Захід сонця.

Прекраснее сонце
Спокійно у море зійшло;
Ніч темна хвилястії води
Уже почорнила,

І тільки вечірня зоря
Огні золоті розсипала по хвилях.
Бурхаючи, дужий гриплив
До берега білії хвилі нагонив,
Вони ж туди весело й жваво стрибали,
Неначе отара пухнатих ягняток,
Як їх молоденький співучий вівчарик
Додому над вечір жене.

«Якє гарне сонце!»

Так мовив, помобчавши довго, мій друг,
Що вдвох із мною над морем ходив.
Жартуючи трохи, а трохи і смутно
Почав упевняти мене, що це сонце—
Це жінка вродлива: її віддали
Неволею заміж за діда, за бога морського.
Весела блука вона вдень
По небу високому, в пурпур убрана
І вся діамантами сяючи ясно;
Дивується їй і кохає її
Творіння усе світовє,
Вона ж осяйнім своїм поглядом теплим
Творіння усе світовє веселить;
А вечір як прийде,—сумна, по неволі
Вертається бідна
У мокру господу, в холодні обійми
До сивого діда, свого чоловіка.

«Повір мені»,—каже мій друг на додаток, —
І він засміявся й зідхнув та й ізнов засміявся,—
«У їх там подружжя прегарне:
Вони або сплять, або зачнуть сваритись,
Аж високо море бурхає
І чує у гомоні хвиль мореплавець
Як ганить старий свою жінку:
«Ти, кругла повіє всесвітня!
Промінням лицяєшся!»

Весь день ти палаєш про інших,
Вночі ж і утомлена ти, і холодна зо мною!»
Ну, звісно, що після такої подружньої мови
Вмивається гордее сонце слізьми
І долю свою проклинає.
Так жалібно й довго клене,
Що зірветься бог з свого ліжка
Та й вирине швидше на поверх морський—
Повітря зажити й отямитись трохи.

«Отак його бачив минулої ночі:
По груди він вирнув із моря.
У його куцина фланелева жовта,
Уночішня шапочка біла
І брезкле обличчя старе».

5.

С п і в о к е а н і д.

На морі уже сутеніє;
Самотний, з душею самотною, там-он сидить
На березі голім морським чоловік
І дивиться поглядом мертво-холодним
На мертво-холодні простори далекого неба,
І дивиться він на широке хвилястее море
Й над морем широким хвилястим
Мандрівці воздушні—зідхання його
Летять і вертаються сумно назад,
Але уже замкнено серце, де пристань
Вони сподівались найти.
І стогне так голосно він, що аж білії чайки
З пісчаних кубелець сполохані геть вилітають,
Кружляють над їм табунами,
А він сміючійсь їм говорить:

«Гей ви, чорноногі птахі!
Літаєте білими крильми над морем,

П'єте морську воду кривими дзьобами,
Їсте ви тюленяче сите м'ясиво,—
Життя ж ваше гірше за вашу ту їжу!
А я заживаю, щасливий, все тільки солодке:
Солодкії пахощі п'ю я з троянди,
Що місячним саявом живе, соловейкова мила;
Я їм ще солодшую річ: пиріжки мигдалеві,
Сметанкою збитою повні;
А що найсолодше, то я заживаю
Солодке кохання солодкої любки.

«Вона мене любить, вона мене любить, кохана!
Тепер вона дома стоїть на високому ганку,
Смерком з його дивиться пильно на шлях,
Мене дожида й прислухається—певне!
Даремно вона вигляда і зідхає,
Зідхаючи сходить у сад
І там серед пахощів ходить у саяві,
З квітками говорить, розказує їм,
Який я їй любий та милий
І гарний, і вартий кохання—запевне!
А потім, як ляже на ліжко, то в снах
Витає круг неї мій образ коханий;
І навіть як снідає вранці та масла намаже
На скибочку хліба,—в тім маслі блискучім
Веселе обличчя моє вона бачить
І щиро з кохання з'їда його—певне!»

Отак-о він хваста та й хваста,
А чайки тим часом кигичуть,
Мов сміхом глузливым сміються.
Встає над водою вечірній туман,
І місяць, пожовклий, як в'яла трава, визирає
Понуро з-за хмар темносиніх.
Здіймаються високо хвилі морські,
І з глибу хвилястого моря,
Мов вітру квиління смутне,

Озвалася пісня дочок Океану,
Вродливих жінок милосердних морських,
А з їх срібноногу Пелееву жінку
Найбільш йому чути—її любий голос.
Зідхають вони і співають:

«Ой дурню ти, дурню, та ще й хвастовитий!
Журба тебе мучить,
Загинули всі вже надії твої,
Дочки твого серця моторні,
І серце твоє кам'яніє
Із горя, неначе Ніоба.
В твоїй голові починається ніч,
По їй миготять блискавки божевілля,
Ти ж хвастаєш з болю.
Ой дурню ти, дурню, та ще й хвастовитий!
Ти впертий такий, як твій предок.
Могучий титан, що небесний огонь
Украв у богів, щоб оддати людам:
До скелі прикутий, він муку терпів од шуліки,
Сваривсь на Олімп, і сваривсь, і стогнав,
Що й ми його чули в глибокому морі
Й до його зринали розважити співом.
Ой дурню ти, дурню, та ще й хвастовитий!
Та ти ж маєш сили ще менше, як він!
Було б розумніше—богів шанувати
Й терпляче важке своє лихо нести,
Терпляче нести його довго, так довго
Аж поки й сам Атлас, не змігши терпіти,
Тяжкий оцей світ геть із пліч своїх скине
В довічну ніч».

Отак-о співали дочки Океану,
Морські жінки милосердні вродливі,
Аж поки бурхливі хвилі зглушили той спів,
За хмарами місяць сховався

Й роззявила ніч свою пашу;
І довго сидів ще я в темряві й плакав.

6.

Боги Греції.

Мій місяцю повний! у світлі твоєму
Мов злото розтоплене, море блищить;
Весь берег широкий мов ранішнім світом
залито,

І ясно, і темряво разом і так таємниче.
Вгорі по блакиті ясній і беззорій
Пливуть білі хмари,
Немов величезнії постаті давніх богів
З блискучого мармуру.

Ні, ні! се не хмари!
Се справді вони, се Еллади богі,
Що весело так панували над світом колись,
Тепер же, всі вигнані й мертві,
Страшенно великі, неначе мара,
Опівночі небом проходять.

Стою зачудований я і дивлюсь
На сей Пантсон у повітрі,
Як німо, поважні й похмурі,
Пливуть велетенськії постаті там угорі.
Ото он Кроніон, небесний король,
Як сніг побіліли вже кучері в його,
Уславлені кучері ті, що Олімпом хитали;
Погаслю блискавку має в руці;
Нещастя і сум на обличчі у його,
А гордість стара іще й досі.
Були тоді кращі часи, о Зевесе,
Як ти на небесную забавку брав
І хлопців, і німф та іще й гекатомби!
Але і богі не довічно панують,
Старих молоді проганяють

Так само, як ти колись сивого батька
Й титанів-дядьків,
Прогнав, батьковбийче-Зевесе!
Пізнав і тебе я, прегордая Геро!
Даремні були всі ревниві турботи твої:
Вже інша царює,
А ти вже тепер не небесна цариця,
Погасли великії очі твої,
В лелійних руках уже сили немає,
І помста твоя ані Діві Пречистій,
А ні чудотворному Синові більше
Не зробить нічого.
Пізнав і тебе я, Атено-Палладо!
Ні мудрість твоя, а ні щит не змогли
Богів рятувать од загину!
Й тебе пізнаю я, й тебе, Афродіто,
Колись золота, а тепер уже срібна!
Ще й досі тебе закраша чарівничий твій пояс,
Та нишком у серці боюсь я твоєї краси;
Коли б своїм тілом мене ти вщасливить хотіла,
Як інших героїв,—я вмер би зо страху:
Мені ти—немов над мерцями богиня
Венеро-Лібітіно!
Уже не з коханням, як перше, на тебе глядить
Страшний і могучий Арей.
І сумно так дивиться Феб-Аполлон молодий,
Мовчить його ліра, що весело так колись грала
В богів на бенькетах.
Гефест ще й сумніше глядить...
І справді! Кульгавий, ніколи
Не буде вже він замість Геби
Всипати й усім подавать на бенькетах
Той нектар солодкий. Вже змовкло давно
Незмовчне богів реготання.

Ніколи я вас не любив, олімпійські боги!
Бо греки мені осоружні,

А римляни ненавидю й зовсім.
Та все ж мені серце проймає
Святе спочування і жалощі, страхом повиті,
Як вас угорі я там бачу,
Забуті богі,
Вас, мертві тіні, мандрівці нічні,
Хисткі, як туман, що і вітер розвіє...
І тільки згадаю, які боязькі та мінливі
Богі, що подужали вас,
Нові пановиті понурі боги,
Смиренні злорадці у шкурах овечих,—
Знеявисть похмура тоді снімає мене,
Ладен я нові храми зруйнувати
І битись за вас, ви, старії боги,
За вас і за всі ваші добрі права амброзійні
І перед престоли високі ваші,
Збудовані знову і жертовним димом повиті,
Прийти і навколішки впасти й помолитись,
Благати, знімаючи руки до неба...

Хоч ви, стародавні богі,
В боях між людьми завжди обставали
За того, хто дужчий і хто подоліє,
Та великодушніший вдався за вас чоловік,
І в вашому бої стою я на вашому боці,
Подужані давні богі.

Отак я казав і я бачив,
Як постаті білі вгорі червоніли,
На мене дивились, мов ті, що вмирають,
Прояснені смутком своїм, і відразу всі
зникли.

Сховався і місяць за чорною хмару,
Високими хвилями збурилось море
І вийшли побідно на небо
Довічні зорі.

7.

П и т а н н я.

Край моря, безлюдного моря
 Юнак серед ночі стоїть в самотині,
 У серці журба, в голові в його повно зневіри,
 І хвиль він питає похмуρο:

«Скажіть, розгадайте ви загадку мудру життя,
 Ту загадку, півнуо муки, стару!
 Вже скільки над нею голів мудрувало:
 Голів у шапках гостроверхих із гієрогліфами,
 Голів у тюрбанах і в чорних біретах,
 Голів з париками та інших людських
 Бідашних, спітнілих із праці голів.
 Скажіть ви: що є чоловік?
 Ізвідки прийшов він? Куди він іде?
 І хто там живе угорі на зірках золотих?»

Шумлять собі хвилі, як звіку шуміли,
 Гуля собі вітер і хмари пливуть,
 Байдужні й холодні мигочуть зірки,
 А дурень стоїть, дожидає відмови.

8.

Ф е н і к с.

Від заходу птиця летить,
 На схід вона лине,
 До рідного краю тих пишних садів,
 Де східні трави ростуть духовиті
 І пальми шумлять, і струмки прохолоду несуть.
 І дивная птиця летить і співає:
 «Вона його любить! вона його любить!
 В маленькому серденьку образ його вона носить
 Йй любо носити його, заховавши далеко,
 Йй сама вона навіть не знає про це.

Але уві сні він стоїть перед нею,
Благає вона його й плаче і руки цілує йому
І кличе його на ім'я,
І кличучи збудиться враз і лежить налякавшись,
Дивуючись тре чепурні оченята—
Вона його любить!—вона його любить!»

На щоглу зіпершись,
Стояв я і слухав, як птиця співала.
Мов чорно-зелені, із срібними гривами, коні,
Стрибали навкруг кучеряво-білясті хвилі;
Немов лебедів табуни, пропливали проз нас,
Вітрилами всі блищучі, гельголандці,
Відважні номади північного моря.
Вгорі наді мною в одвічній блакиті
Пливли білі хмарки
І пишно сияло одвічне сонце,
Трояида небесна вогняно-квітчаста,
І радісно в море на себе дивилось.
І небо, і море, і серце мое
Луною усі озивались:
«Вона його любить! вона його любить!»

9.

Морська хвороба.

Вечірнії сірі хмари
Все дужче до моря униз насувають,
А море, зчорнівши, встає їм назустріч,
І лине між морем і хмарами наш корабель.

Слабій на морську хворобу, сиджу я ще й досі
Край щогли і сам над собою міркую
Так само, як в ту предковичну давнину
Вже батько наш Лот міркував
Тоді, як вина більш, ніж треба він вип'є бувало,
А потім його через те й заканудить...

І разом перекази згадую давні
Про те, як колись хрестоносне військо
Пречистую Діву благало під бурю на морі,
З великою вірою образ її цілувало;
Як хворі на тую ж хворобу, що й я, лицарі
До губ притуляли собі рукавичку
Коханої дами і з того зділялися зараз...
А я от сиджу та сердито жую
Старий оселедець,—солону розвагу
Від нуду гидкого й бридкої напасти.

Тим часом змагається наш корабель
Із диким розбуханим морем;
Як кінь бойовий, він то зіпнеться вгору
І стане на дёмен та так, що й стерно затріщить,
То кинеться сторч головою униз
В безодню, де в'ються ревучії хвилі!
То знов, ніби той безтурботний коханець,
З кохання втопившись, хвилі страшенно-
великій

На чорнії груди ляга;
Вона ж все здіймається вище та вище
І враз, мов страшений морський водоспад,
Спадає униз, закрутившись в кучерях білих,
І бризкає шумом на мене.

Се кидання вгору і вниз, се хитання
Уже я терпіти не можу!
Даремно пильнує мій погляд, шукає
Німецького берега! Ох, перед мене
Вода та й вода, все хвиляста вода!

Негаче мандрівець увечорі взимку жадає
Зігрітися шклянкою теплого доброго чаю,
Так серце моє за тобою нудьгує,
Німецькая рідна країно!
Хай крість коханую землю твою божевільні,

Гусари та вірші нікчемні,
Трактатики нудно-благенькі;
Хай гладшають зебри твої, пасучись на трояндах
Замість реп'яхів;
Хай малпи вельможні твої
Без праці пиндючаться пишним убранням
І думають хай, що куди ж вони кращі,
Ніж інша худоба рогата, що важко по світу
чвалає,
Хай сейм твій—слимачая рада—вважає
Себе за безсмертного тим, що помалу так лізе,
І хай він щодня голосує-рішає
Чи сир, де черва завелась, і належить черві?
Хай довго ще радиться він
Про те, як єгипетським вівцям поліпшить породу
Щоб вовна була у їх краща
Та міг би їх стригти пастух
Так само, як інших;
Хай кривда й безглуздя тебе,
Німеччино, всю покривають!
Я все ж пориваюсь до тебе: принаймні
Ти є суходіл, не вода.

10.

У пристані.

Щасливий бува чоловік, як доб'ється у пристань,
Позад себе кинувши море і бурі,
Й сидить у теплі та в спокої
У Бремені, в добрій майстратській пивніці.

Як любо й прихильно
Наш світ одбивається в чарці з вином,
І як променисто тече мікрокосм той хвилястий
У спрагнене серце!
Усе у тій чарці я бачу:
Минуле народів старих і нових,

І турків, і греків, і Гегеля й Ганса,
Гаї цитриніві й військові паради
І Бєрлін, Шільду, і Гамбург з Тунісом,
А надто—я бачу коханої личко,
Голівку її янголину в вині золотому.

Яка ж ти вродлива, яка ти вродлива, кохана!
Ти—ніби троянда!
Не та соловейкова мила, шіразька троянда,
Що давній Гафіз нам про неї співав;
А ні не саронська троянда,
Священно-червсна, пророчим уславлена сло-
вом,—

Ти—ніби троянда
У бременській добрій майстратській пивниці.
Оце над троянди троянда!
Що старша вона, то пишніше цвіте,
І пахощі з неї небесні
У рай мою душу заносять;
Надхпненням вони надихнули мене і сп'янили,—
Коли б не вхопив мене цупко за чуба хазяїн
У бременській добрій майстратській пивниці,—
Я б сторч головою беркицьнув.

Друзяка-хазяїн! Сиділи ми вкупі
Й пили як брати.
Ми з їм розмовляли про речі високі й таємні,
Зідхали ми з їм, обнімались,
І він мене знову до віри в любов навернув:
Я пив за здоровля моїх ворогів найлютіших,
Простив усім кепським поетам
Так само, як мають простити колись і мені.
Я плакав з побожності й врешті
Мені відчинилася брама спасіння
Туди, де дванадцять апостолів—кухви товстезні
Без слів говорили казання, а так зрозуміло
Народам усім!

Се люди, дак люди!
Простенькі з одежі вони—в жупанáх дерев'яних,
В середині ж кращі вони і пишніші,
Аніж усі горді левіти в храмах,
Ніж гвардія в Ірода й всі царедворці
В кармазинах, злотом гаптованих густо.
Ото ж завсігди я казав,
Що збвсім не міждо простацтвом,
Ба ні, в товаристві найкращім живе
Небесний король по всяк час.

Хвала! алилуя! як люблю мене обвівають
Вефільські пальми!
Як пахнуть хевронські мірри!
Як радісно плеще, хитаючись дуже, Йордан!
Хитається в мене й душа невмируща,
Хитаюся з нею і я, і виводить,
Хитаючись теж, мене вгору по східцях на світ
Пивниці майстратської бравий хазяїн.

Пивниці майстратської бравий хазяїне, глянь!
Дивись: по дахах на будинках
Скрізь янголи там посідали—всі п'яні й співають,
А сонце пекуче вгорі—
Не сонце, а ніс то червоний і п'яний,
Всесвітнього духа то ніс.
І крутиться круг того носа
Червоного світ увесь п'яний.

11.

Е п і л о г.

Як на полі влітку колосся,
Так само ростуть і хвилюються думи
В душі у людини;
А ніжні думки про кохання—
Немов між колоссям веселі
Червоні й блакитні квітки!

Червоні й блакитні квітки!
Вас жнець, бурчачі, викидає, мов негідь,
Гордуючи, ціп вас розіб'є,
І навіть безхатній мандрівець,
Хоч тішиться з вас і радіє,
Але ж покива головою
Та й каже: гарнецький бур'ян.
Сама тільки дівчина сільська,
Що любить звивати вінки,
Шанує і рве вас
І вами вродливу голівку квітчає собі,
І так закрасившись, до танців біжить,
Де грає так любо сопілка і скрипка,
Або до тихенького гаю,
Де милого голос любіше промовить,
Ніж скрипка й сопілка.

У Києві,
1906.

ФІЛАНТРОП.

Були собі брат із сестрою,
Убога вона, він багач.
Убога багатому каже:
«Дай хліба шматочок мені!»

Багатий до вбогої каже:
«Сьогодні мене не займай:
Сьогодні вельможному панству
Обід роковий становлю.

«Один черепахову юшку,
А другий вжива ананас,
А третій—той любить фазана
І трюфелі любить до їх;

«Четвертому рибу морськую,
А п'ятий—той їсть і сеньгу́,

А шостий—жере що не дати,
До того ще й здорово п'є!»

І вбога сестра бідолашна
Голодна додому пішла,
Упала вона на соломую,
Зідхнула і вмерла вона.

Усім умирати нам треба!
Косою невблагана смерть
Багатого брата скосила
Так само, як бідну сестру.

Як брат той багатий побачив,
Що смерть і по його прийшла,—
Свого нотаря він покликав,
Духівницю зараз списав.

У їй він особам духовним
Чимало добра відказав,
А школам—великий і гарний
Дав зоологічний музей.

Вділив не маленькі гроші
Він спілці отій, що жидів
Вверта в християнську віру;
Так само й на глухонімих.

Тоді дарував іще дзвона
В собор на дзвіницю нову—
Із гарного дуже металу,
Вагою—сот зó дві пудів.

Великий то дзвін і він дзвонить
І рано, і вечір хвалу
Прещедрому мужеві й славу
Його незабутній душі.

Він голосом мідним гукає,
Як дуже багато добра
Він містові й всім громадянам
Усякої віри зробив.

Великий добродію людський!
Хоча ти і вмер, хай дзвенить
Про кожне твоє добродійство
Великий дарований дзвін!

І похорон справили бучно,
Без ліку зійшлося людей;
На пишну процесію тую
Побожно народ дивувавсь.

На чорнії мари високі
Під гарний багатий намет,
Заквітчаний стрицовим пір'ям,
Поставлено пишну труну.

І срібне на їй гаптування,
І срібні лелітки були,—
На чорному фоні ефектно
Блишало-мигтіло сріблѳ.

Везло тії мари шість коней,
Всі в одягу чорнім були,—
Неначе жалобна керея
Він коням спадав до копит.

За марами зараз лакеї
В ліберіях чорних ішли,
До з горя червоних обличчів
Тулили біленькі хустки.

Усяке вельможнеє панство,
Яке тільки в місті було,

У чорних парадних берлинах
Упроб'яж за ними тяглось.

Ну, звісно, ішли за труною
І тії пани городські,
Що їм становив він обіди,
Та тільки були не усі.

Тогó не було, що в фазанах
Та в трюфелях так він кохавсь;
На шлунку завадило дуже
І з того недавно й умер.

У Святошині
1907. VIII. 22.

В. ГЮГО.

СЛУЖБА В ЦЕРКВІ 1-го СІЧНЯ 1852 Р.

З „Les châtimes“.

Нечистива, єпископе, служба твоя:
В їй луна від розстрілів лунає.
Позад тебе регочеться смерть, бачу я,
Аж додолу зо сміху сідає.

Бачу янголів я угорі, де блакить,—
Он вони починають дрижати,
Як єпископ бере, щоб свічки посвітить
До молитви,—їготá від гармати.

Хочеш ти-у сенат, щоб у сяєві там
На величному місці сидіти;
Але перш, ніж читати молитву людям,—
Треба вулиці з крóви обмити.

Слава Геслерам, слава!—орган твій хрипить:
Але Телля—його треба вбити!
Щоб престол твій, єпископе, в церкві зложить,—
Із трупарні взяли сюди плити.

Як ти кажеш «Те Деум» і хвалиш його—
Бога помсти і збройної сили,—
В небеса летячий, до кадила твого
Дух мішається мертвий з могили.

Убивали удень, убивали вночі—
Всіх: і жінку, й її чоловіка,
І дитину малу!... Кров народню ллючи,
Впився нею державний шуліка.

Возхвалення співай, справедливим назви
Душогуба, харциза гидкого!
Бог, єпископе, зна і твої молитви—
Вони стануть прокльонами в його!

Вже вигнанців везуть, брязкотять кайдані—
Хто в заслання в Алжир, хто в Каену...
Бонапарта в Парижі вже знають вони,
А в пустині побачать гієну.

Хлібороба, робітника тягнуть кати,
Засилають, мордують тюрмою...
Подивися праворуч, єпископе, ти
І ліворуч—хто в церкві з тобою?

В тебе дьяконом—Зрада, піддячим—Крадіж!
Душу й бога не гайся продати!
В золоті свої ризи вбирися пишніш
І ставай, безсоромний, співати!

Душогубство тут править, гукає воно:
«Всіх стріляй, хто рухнуть посміє!»
Сатана тобі чашу держить!—не вино—
Кров невинна у їй червоніє...

О. ПУШКІН.

* * *

Чи йду майданами гучними,
Чи вхожу я у людний храм,
Чи бенькетую з молодими,—
А впину все нема думкám.

Я думаю: пролинуть роки
І всі,—хоч як багато нас,—
Всі в ями ляжемо глибокі
І чийсь уже надходить час.

Самотний бачу дуб могутній
І думка: патріярх лісів
Переживе мій вік забутній,
Як пережив моїх батьків.

Дитятком любим утішаюсь,
Кажу йому: прощай! рости!
Тобі я місцем поступаюсь,—
Мені вже тліть, тобі—цвісти.

І так щодня і щогодини
Все маю думку я одну:
Вгадати хочу ті хвилини,
Коли поляжу я в труну

І де поляжу: на чужині,
Чи в колотнечі бойовій,

Чи серед хвиль, чи в цій долині
Спочине труп холодний мій.

І хоч однаково, де тліти
Німому тілові в труні,
Та все б хотілося спочити
У краю рідному мені.

І край могили над труною
Хай молоде життя гуля,
І сяють вічною красою
Байдужні небо і земля.

О. КОЛЬЦОВ.

ГІРКА ДОЛЯ.

Ой зникнули скоро
Літа молодії,
Мов хвилі, забігли
І щастя й надії.

Часи золотії
Кудись залетіли
І сила змарніла
У дужому тілі.

Від думки, від скрути
І кров застигає—
Вже зрадило й тее,
Що кохав без краю.

Як вітер билину—
Козака хитає,
Зима вид морозить
Сонце припалає.

Йшли літа, минали,—
Я вкрай підтоптався,
Жупан мій козацький
Давно вже подрався.

Без щастя й кохання
По світу блукаю:

Втечу я від горя—
Біду зустріваю.

Так дуб ріс зелений
На скелі високій,
Тепер лежить долі
Гние одинокий...

1886.

СЕЛЯНИНОВІ ДУМКИ.

Сяду я за стіл
Та подумаю,
Як у світі жить
Одинокому?

Ні дружиньки
Нема вірної,
Ні товариша,
Друга щирого,

Ні свого кутка,
Ані притулку,
Ні хозяйствечка,
Ані воликів.

Батько дав мені
З тим убожеством
Тільки хист один—
Силу дужую,

Та і ту украй
Горє лютес
По чужих людях
Всю розвіяло.

Сяду я за стіл
Та подумаю,
Як у світі жить
Одинокому?

1885.

Ол. ПЛЕЩЕЄВ.

НІЧ.

Сном повиваючи землю,
Линула ніч небесами,
З темно-блакитної ризи
Сиплючи рясно зірками.

Дужі дуби предковічні,
Верби сумні і похилі
Вічно-зелені сосни
Ночі назустріч шуміли;

Радісно хвилі дзюрчали,
З зорями ніч там одбилась;
Пахла трава запашніше,
Поле з житами хилилось;

В темнім саду соловейко,
Коники в полі—щосили,
Славлячи ніч яснозору,
Радісним співом дзвеніли.

І усміхалась як мати,
Линувши ніч небесами,
З темно-блакитної ризи
Сипала рясно зірками.

Ап. МАЙКОВ.

ДЕСПО.

Сулі впала, К'яфа впала,
В'ється скрізь турецький стяг,
Тільки Деспо в Чорній башні
Не в турецьких ще руках.

І гукають турки: «Деспо!
Зброю ти свою клади
І схилившись, рабою
Ти виходь до нас сюди!»

— Не була й не буде Деспо
Вам рабою—ворогам!—
Гніт вхопила і зукнула:
— Діти! час умерти нам!—

Пада гніт у льох, де порох...
Льох ревнув, торохнув грім,
І над турками й над Деспо
Звивсь угору чорний дим.

1886.

Я. ПОЛОНСЬКИЙ.

СОНЦЕ ТА МІСЯЦЬ.

Вночі на ліжко на дитину
Промінням місяць засявав.
«Чого се так сияє місяць?»
У мене хлопчик поспитав.

За довгий день втомилось сонце
І бог сказав: «Піди, засни,
Спочинь само і Світ спокоем
І сном солодким обгорни!»

І сонце місяця благає:
«Мій брате, місяцю ясний!
Ти засвіти лихтар і за ніч
Скрізь обійди ти край земний.

«Усе доглянь, що за ніч буде,
Хто молиться, хто сльози лле,
Хто тихо спить і хто там другим
Спокійно спати не дає!»

І сонце спить, а місяць ходє
І навкруги за всім глядить,
А вранці-рано знов до сонця
У двері він заторохтить.

— «Встань, братіку! вже треті півні
Були і в церкві чути дзвін;

Граки моторні пролинули,
Вставай, жени туман з долин!»—

І сонце встане і питає:
«Живий-здоровий, брате мій?
А що там діялось? чого ти
Зробивсь тепер такий блідий?»

І повідає місяць сонцю
Що на землі вночі уздрів;
І якщо ніч була спокійна
І зла ніхто не учинив,

То сонце вийде і засяє
І буде радість на землі
І підуть весело гулятись
Великі діти і малі.

А якщо ні—смутне обличчя
В тумані сонце захова,
Ударить з вітром дощ холодний,
Поникнуть квіти і трава.

І буде холодно і сумно,
Неначе пізно восени,
Не вийдуть діти у садочок,
Не будуть гратися вони.

І довго думав хлопець мовчки,
На небо довго він глядів,
Як місяць ясно і поважно,
На землю дивлячися, плив.

І проказать йому молитву
Мене він потім попрохав
І, рученята склавши, тихо
Її за мною промовляв.

О. БОРОВИКОВСЬКИЙ.

ПРО ПШЕНИЦЮ.

Промовляють діти: «Тату!
А чия це тут пшениця
Скрізь широкими ланами
Розляглася—колоситься?»

— Це усе мое та ваше.
Трохи батьківщини взяв я,
Трохи—посагу від мами,
Трохи—сам уже придбав я.

Але люблячи, як брата,
Мужика—йому вживати
Всі поля оці дозволив,
Хоч, звичайно, не без плати.—

«А який же тато добрий!
Мужики з тії пшениці
Будуть їсти, дуже раді,
І франзолі, й паляниці».

— Ні, мужик франзоль не любить:
Суперечачись з панами,
Любить все він годуватись
Житняками-гливтяками,

Та ще висівок і в тії
Любить нащось намішати,—

Через звичаї мужичі
Й смак мужичий мусів стати.—

«Він не їсть франзоль? Так нащо ж
Любить він вживать пшеничку?»
— Глитаям її він любить
Продавати за дурничку,

Гроші ж любить за податки
До скарбниці він возити,—
От такий той смак мужичий
І мужичий звичай, діти.

1892.

ПЕРШИЙ КОВАЛЬ.

Був той час—земля велика
Молодая ще була,
Розлягалась цілинами,
Буйно й пишно скрізь цвіла;
Дикий звір гуляв у лісі,
У повітрі вився птах;
Люди, теплих хат не мавши,
Кочували по степах.
Серед дикого народу,
На просторі тих степів,
Там могутній Тубалкаїн,
Працьовник великий жив.
Був коваль той Тубалкаїн,
Сам один кувати вмів;
У розпечене залізо
Гучно молотом він бив;
Горн палав, залізо грілось,
Молот стукав і кував,
Дош з огню навкруг од себе
Тубалкаїн розсипав;

І штаба залізна гнулась,
Розбивалась на шматки,
І з'явився міч блескучий
З-під могутньої руки,
І зрадів коваль великий,
Що скував меча того:
«Дам народові своєму
На ужиток я його.
Хто його зуміє вжити,
Світ увесь той осягне,—
І мої далекі внуки
Уславлятимуть мене»...

Одмінилася відразу
Досі радісна земля:
Незліченні народи
Йшли усі до коваля,
Зброї всі прохали в його,—
Всім він дав мечі ясні,
І про його склали люди,
Уславляючи, пісні:
«Слава вічна ковалеві!
Силу нашим дав рукам:
Все подужати ми зможем
І ніщо не страшно нам!»
Та не довго Тубалкаїн
Тую радість зазнавав:
Скоро вздрів, яке він лихо
Всім людям у руки дав.
Силу маючи страшную,
Дикий люд затуманів:
Люди різались, рубались,
Гризлись гірше од звірів.
Зникла скрізь тоді зо Світу
Згода братня і любов,
І на землю неповинну
Скрізь лилась людська кров.

Все те бачив Тубалкаїн,
Сам себе він проклинав:
«Нащо смерть страшну у руки
Сам людям я диким дав?»
Кипув він свою роботу,
Кинув молота свого,
І журба та сум великі
Обняли тоді його.
Сів замислений і довго
Він не роблячи сидів,
І відразу все обличчя
Світ якийсь йому облив.
Скочив він і горн холодний
Розпалив тоді уп'ять
І, розпікши там залізо,
Заходився знов кувать.
І, радіючи, покрикнув:
«Дам тепер я інше їм
І скую нове знаряддя
Я людям на щастя всім;
Знов вона на землю верне
І любов, і братній дух»...
І, працюючи невтомно,
Він скував найперший плуг.

І забувши ворожнечу,
Всі до його йшли уп'ять
І, плуги узявши в його,
Почали степи орать.
І обробленес поле
Пишний їм врожай дало,—
Знов тоді в людському серці
Все, що добре, ожило.
І, працюючи, щасливий
Люд тоді на світі став
І нові пісні веселі
Ковалеві заспівав:

Славив плуг важкий та працю
І співав: «Не лиймо кров!
І між нами хай панує
Згода братня та любов».

1890.

МЕЛЬНИЦЬКИЙ.

(З чеської).

ВЕЛИКИЙ ДЕНЬ.

Великий прийде день колись,
Великий день святої волі,
До раю-щастя чоловік
Узятий буде із недолі.

Той день не буде днем таким,
Що сонце бігом одміряє,
Ні, буде він довічним днем,
Що божество над їм вітає.

З народом зійдеться народ,
З'єдна братерство цілий світ,
Що зроду зародком було—
Те процвіте, як пишний квіт.

1888.

ЧЕРВІНСЬКИЙ.

(З польскої).

ЧЕРВОНІЙ ПРАПОР.

Кати завикли поливати
Вкраїну кров'ю і слізьми,
Але як прийде день одплати,—
Судити будемо їх ми!
Судити будемо їх ми!

Хай росте, хай гремить вільний спів,
Наш прапор плине понад трони,
Він несе помсти грім, люду гнів,
І вільний він сіє спів,
А коліром увесь червоний:
На йому кров робітників!
На йому кров робітників!

Кати силкуються кайдани
Іще міцнішими зробіть,
Та з тюрм усіх,—руїна стане
І тільки добре буде жить!
І тільки добре буде жить!

Хай росте, хай гремить...
Вже лад старий схитнувсь і пада,
Життя нове його змете,—
Робитиме гуртом громада
І все, що зробіть—спільне те!
І все, що зробіть, спільне те!

Хай росте, хай гремить...
Гей разом, браття, всі до бою,

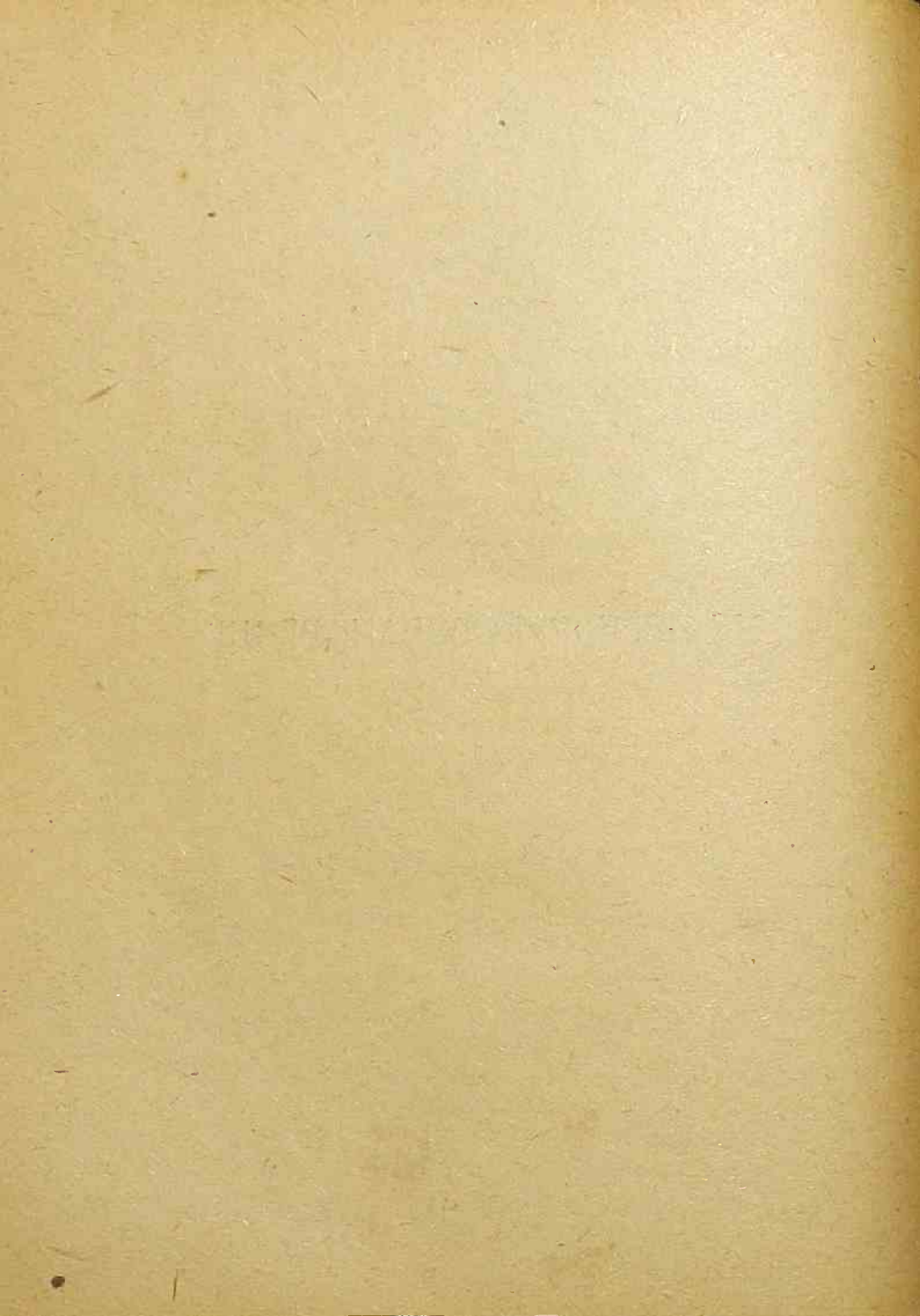
Щоб думка всіх одна вела,—
Де ж найде хто таку зброю,
Щоб вільний люд зломить могла?
Щоб вільний люд зломить могла?

Хай росте, хай гремить...

Тиранів геть із глитаями!
Хай згине рабський світ старий!
Сотворим вільними руками
Нове життя і лад новий!
Нове життя і лад новий!

Хай росте, хай гремить вільний спів,
Наш прапор плине понад трони,
Він несе помсти грім, люду гнів,
І вільний він сіє спів,
А коліром увесь червоний:
На йому кров робітників!
На йому кров робітників!

НЕ ПЕРЕДРУКОВУВАНІ ВІРШІ

I.

І минули часи, ті прокляті часи,
Як Вкраїна в крові потопала,
І надія оп'ять засвітилась у всіх:
«Наша мати іще не пропала!»

І раділи усі, вкупі з ними Богдан:
«Ми тепер усе лихо забудем;
Під рукою Москви, нашой рідной сестри
Все життя ми щасливі будем!»

І так думали всі... І минули часи,
І навкруг ми тепер огляділись,
І побачили, добре побачили ми,
Що надії усі розлетілись.

II.

За вікном вітер висі і б'є і шумить,
Аж убога хатина тремтить і дрижить.

Не хотів би я в полі тепер пробувать;
Хоч не хочу, та треба йти долі шукать.

Хоч знайду—не знайду,—світ за очі піду,
Тільки темно іти—чи до краю дійду?...

Не лякай мене, ніч! Наша доля усіх—
Серед темряви йти і хуртовин страшних.

Не лякай мене, ніч! Не злякаюся я!
Я на те народивсь, така доля моя.

Не лякай мене, ніч! Не злякаюсь, піду,—
Може долю знайду, а скоріш—пропаду!

НЕ ЗНАЮ.

Я не знаю, навіщо на світі живу,
Я не знаю нащо народився;
Виріс на світі я не такий, як усі,
І не так я на всеє дивився.

Хоч на світі навкруг панувала одна
Непросвітня темрява всюди,
Та не встигли той світ, що світився мені,
Загасити холодні люди.

І той світ розгорівся од слова того,
Що вогнем все палає пророчим,
І відкрились, відкрились для його мої
Розумові, чистіі очі!

І я глянув на світ—і побачив оп'ять,
Що ні в кого, ні в кого не вдався;
І один я, один, як і перше було,
Між усіма на світі зостався.

І я правди бажав—і сказали мені,
Що немає її і не буде;
І я волі бажав—і замкнули мене
У неволю, лютуючи, люди.

І я словом гарячим хотів розказать
Їм про правду, про волю святу,—

І, регочучи з дурня, одходили всі,—
І оставсь я один, і німую.

Я кохати бажав—і ніхто не сказав
Мені слово святеє «кохаю»,—
І живу я один, як і перше було,
Одиноким на світі конаю.

І та сила моя, що кипіла колись,
Замирати уже починає...
І не знаю, не знаю, навіщо живу
І на світ народився—не знаю...

ЩОДЕННА ДРАМА.

(Пр-ці Галі).

І сім'я ж то велика, а хліба нема
І голодні діти ридають,
А їх мати на те, як могила німа—
Хоч ті сльози їй серце все крають.

Їй на ридання мовчить; її мука гнітить,
І їй душу усю розриває,—
Та вона за дітей тільки серцем болить,
А про себе вповні забуває...

А найстарша сестра, заховавши своє
У наболяних грудях ридання,—
(Хоч і голода мука страшна молоде
Їй все тіло ламала),—в мовчанні,

Ісхилилась на стіл і гадається їй,
Горем битій, безщасній дівчині,
Що вона винна в муці великій усій,
Що вона сліз усіх тих причина.

МАТЕРІ.

Ти надо мною в темні ночі
Ніколи не стуляла очі,
Мене малого доглядала
І сповивала, і кохала,
Малому виглядала долю
Й благала бога, щоб ніколи
Не довелось мені на світі
Із лихом, з горем вкупі жити;
І все кохання, що палало
У тебе в серці і не знало,
На кого вилитись—вповні
Ти віддала його мені.
В журбі життя ти доживаєш,
А все ти долі виглядаєш
Мені і мною ти живеш
І днів ясних в бездоллі ждеш.

19. XII. 1880.

ПЕРЕД СМЕРТЮ.

Скоро може, покрившись землею сирою,
Буду в ямі холодній лежати
І прощаюсь навіки тепер я з тобою,
Незабутня Українонька-мати!

.....

.....

.....

Чи життя, чи то смерть моя в лютім сконанні
Не заважить для тебе нічого,
Тільки шкода мені, що невчасне збратання,
Тільки шкода життя молодого.
Але ж в серці моєму хай гордая дума
Не вмира і в останні хвилини,
І я стріну їх сміливо, стріну без суму
І кохаючи матір-Україну.

І коли знов життя я знайду на тім світі,
Те і там, перед бога престолом,
Не покину ніколи Україну любити
І молитись за неї —ніколи!

1882.

* * *

О, ні! не жду собі я долі
І я не ждав її ніколи!
Життя в недолі протекло,
А щастя вітром рознесло,
І серце, горем недобите,
Його не бачило на світі:
Себе дурить не хочу я!
Душа убогая моя
Збудилась рано—не світало
І темна ніч ще все ховала;
Я промінь сонця бачив раз,
Але і той навік погас,
І сонце знов ясніє, кохане
Для мене з темряви не встане
І не засвітить вже воно!
Перед очима все одно
Вита велике людське лихо,
Не чуть ні радощів, ні сміху—
Навкруг все мука обняла,
То й в серці хворім тільки мла!

СВОЇМ БРАТАМ.

В далекім, о браття кохані, од мене ви краї.
Та душу свою я із вашими щиро еднаю,
Одні в мене думи і муки однакові з вами,
То й серце болить моє з вашими вкупі серцями,
І тільки що пісня одна ще мене розважає,
І в пісні, о браття, про муки я наші співаю!...

26. VIII. 1884.

* * *

Ні, про минулі, давні дні
Не хочу згадувать ніколи:
Вони набридли вже мені,
Ті зга́дки про минулу долю,
Чи не про долю (бо її
Ніколи не було у мене),
А про журбу і сум свої
Дурнее серце і шалене
Усе нагадує щодня
І давні муки знов вертає...
О, ні—не хочу зга́док я,
І їх далеко заховаю!
А онде бачу миготить,
Мов зіронька у темній ночі,
Вже серце радісніш тремтить:
Їх забачили вже очі.
Туди піду—дарма́ мені,
Що ніч одна все сумом криє,
Бо за ночами встануть дні
Й кохана справдиться надія.

СЕСТРИ.

Всі люди вже мабуть поснули на світі,
Ми тільки сами не спимо;
Не знаєм, де муку велику подіти
І лихо, що нас обняло...
Ох, я розумію тебе й твоє горе
І муку твою зрозумів:
Ти чуєш, як серце трипочеться хворе,—
Порадить нема тільки слів!
Ти знаєш, чого воно тяжко страждає,
Ти знаєш, що мука твоя
І сльози серденько моє розбивають...
Ті сльози... Ох, знаю їх я!

Я знаю їх добре і бачив доволі,—
Ім краю знайти я не зміг,
І їх не забулу ніколи, ніколи,
І мук не забуду твоїх!
Засни ж, моя рибко, тихесенько-тихо,
Замучена сестро моя!
Та хоч на хвилину забудь своє лихо,—
Твій сон боронитиму я.

ТУДИ.

Там зорі сияють,
Там місяць пливе;
Намучене серце
На волю щось зве!
І хочеться серцю
Далеко злетіть
В те синєе небо,
Де місяць блищить.
Там воля широка,
Там кривди нема,
Там змучену душу
Розлог обніма!
Все вище і вище,
Де місяць блищить—
Там серце на волі
Спочине на мить...

* * *

Як в очах твоїх сльозина
Часом затремтить,—
Серце б'ється, серце гине,
Нис і болить;
Кожне слово муки море
В душу хвору лле

Й розривається од горя
Серденько мое!...

* * *

Тихо співала ти й співи твої
В серце мое долітали
І у грудях зворушилось воно,
Дума по думі вставала;
Думка в повітрі ширяла орлом,
Линула в небо безкрає,
Хмари я бачив і чорні, й страшні,
Бачив, як сонце сияє,
І наче здавалось, що хмари оті
Сонце сховати хотіли,
І обуділася в мене тоді
Наче несвіцькая сила.
Думка широко махнула крилом—
Зникли ті хмари—і знову
Бачу я—сонце сияє яснє,
Сонечко правди й любови.
Глянув я гордо і думка моя
Вище і вище злітала,
Й слухав радіючи, серце мое,
Як ти тихенько співала.

3. VIII. 1883.

ВЕЧІРНІ МРІЇ.

Як тількищо вечір той тихий настане,
Погасне на небі вечірня зоря,
Тоді застаюсь я з тобою, кохана,
З тобою один я, голубко моя!
За думами думи як рій вилітають,
Встають і проходять і знову ідуть,
З собою неначе з далекого раю

Твій образ коханий до мене несуть,
І знову я бачу садок твій зелений,
Твій голос коханий я чую ізнов,
І зореньки-очі зоріють на мене,
А в зорях-очах тих я бачу любов.
І знову до серця тебе пригортаю,
І знов рученята цілую твої,
І щастя всю душу мою обнімає,
До раю заносить те щастя її!
І так все спливає за мрією мрія,
Твій образ в тих мріях царює один,
Минають щасливі хвилини святії,
Святіших немає для мене хвилин!
Але як же тяжко, як мрії кохані
Щонебудь зненацька ізнов прожене,
Твій образ мов зникне в далекім тумані,
А смуток тяжкий обгортає мене;
І скрикнеш із муки й з великого болю:
«Не кйдай, не кйдай, кохана моя!
Вернися до мене,—і душу, і волю
Довіку, кохана, віддам тобі я!»
Та тільки даремно, навкруг одні муки,
І ніч наступає і все покрива,
І все так самотно, і все так похмуро,
І никне додолу моя голова...

1883 р.

* * *

Обнімемось дуже, кохана,
І очі закриєм на світ—
Нехай він дуріє в тумані,
Ми ж будем довіку любити!
Вуста ми з'єднаєм з вустами,
Кохано пригорнемось ми
І будем між всіми людьми
Удвох тільки будем сами.

Коли ж ті зневірені люди
Зробили б нам лютий загін,
Й тоді тільки щастя нам буде,
Те щастя недовгих хвилил,
Що вкупі удвох ми зазнали,
Коли ми усе віддали,
Коли ми без краю кохали,
Коли ми жили і жили!
І вкупі стулившись вустами,
Щасливі загинули б ми
І навіть тоді між людьми
Удвох тільки б вмерли сами.

1884.

ХЛОПЦЕВІ.

Прощавай, мій розумний, мій любий!
Прощавай! На хвилину зійшлись
І розстанемось ми, та й не знаю,
Чи побачимось знову колись.
Ми душею з тобою єднались,
Ти дитинячим серцем кохав
Мое сточене серце побите—
Тобі теж я коханням віддав.
Таким щирим і чистим коханням
Не кохав я нікого й малим
І такою святою сльозою
Я не плакав іще ні за ким!
Покидаю тебе я, дитино,
Покидаю тебе одного...
Чи ти ж зможеш прожити на світі,
Не споганивши серця свого?
Чи ти зможеш же серцем своїм
Між усім цим зостатися чистим
І таким, як тепер ти, святим?
Я не знаю, мій любий, мій щирий,

Тільки в мене надії нема:
Світ цей темрява темна й для серця
Неприхильна, сувора тюрма.
Тебе в чистее чо́ло цілую
І востанне кажу: прощай!
Прощай, мій розумний, мій любий!
Роз'єднає далекий нас край!

1883.

РИБАЛКА.

Ось і північ вже минає
І півні співають,
І рибалки свої сіті
Із тичок знімають;
Узяв кожен бовт великий
І весло дубове,
В човен сіли й опівночі
Виїздять на влови
Тихо ідуть вздовж по річці,
Стали доїздити
Аж до кручі й розкидати
Починають сіті.
Скрізь так тихо, не шелесне,
Не плюсне водиця;
Мовчки дід спускає сіті,
Сам не ворущиться;
От уже перепинили
Всю сагу сітками,
Тоді в воду починають
Гучно бить бовтами.
Розітнувся гучний виляск
Геть понад водою,
Розітнувся і десь далеко
Відгукнувся луною;
В очереті зашуміло,
Сонний щур злітає—

Знов рибалки б'ють бовтами,
Рибу заганяють.
От скінчили, потім сіті
Витягати стали,
У човнах срібляста риба
Зразу заплигала.
«Слава богу! буде здобич,
Якби так до світу!»
І ізнов у темну воду
Закидають сіті.
Два сажі у їх вербові
Вже наготові,—
Будуть повні, коли тільки
Пощастить на вловах.
От і ловлять. Вже світає
І небо палає;
Все, що спало, збудилося,
Усе оживає.
Дмухнув вітер, збудив воду,
Колихнув травою;
Очерет гнучкий шелеснув
Геть понад водою;
Пташка свиснула у йому
Й злинула, а далі,
Розганяючи тумани,
Сонечко вставало;
Мов дівчина, умитая
Ранньою росою,
Вийшло воно, сияючи,
Й попливло горою,
Усміхаючись ласкаво
Ранку молодому.
У рибалок сажі повні—
Час би вже й додому.
«Ну, та годі! Витягай лиш!
Поскладаєм сіті
Та поїдемо, бо час вже

Снідання варити».
Поскладали, повернули
І пливуть помалу.
Старі верби на березі
В воду попускали
Свої віти зелені,
Купаючись в хвилі,—
Під ті верби і рибалки
Тихо під'їздили;
Повиходили на берег,
Човни пов'язали,
А одержу намоклую
Сушитись поклали;
Розвели собі багаття,
Снідання зварили,
А зваривши, поснідавши,
Богу помолились
І, потомлені тяжкою
Працею нічною,
Полягали вони спати
Під тою вербою.

МАРУСІ Г.

Коли ми розстанемось, може навіки,
Щоб більше ізнов не зійтись,
Тоді ти згадай, моя сестро кохана,
Усе, що казала колись.

Згадай вечори тії зоряні, тихі
І наші розмови згадай

.....

.....

Згадай, моя сестро, і хай в твоїм серці
Тоді запалає ізнов

І щире бажання робити для краю,
І щира до його любов.

Коли ж у тих думках хоч раз, хоч єдиний
Згадаєш ти брата свого,—
Прошу тебе, сестро моя, не докором
В той час пом'яни ти його.

1883 р. Зміїв.

КОХАНІЙ

(Марусі Г.).

Сам я не знаю, чого
Серце журба так давила,
Тільки твій образ один
Дав йому знову всю силу.
В думці з'явилася ти
Передо мною, кохана,—
Знову я чую тоді:
Сили боротися стане.

Стане нам сили пройти
Шлях наш, тернами покритий,
І щоб до краю знести
Всякі пригоди на світі.
Не для розкошів і втіх
Ми свої руки з'єднали:
Ще не родилися ми—
Гори роботи лежали.
Треба робити її,
Працю надбану віками,
Та не похилимось ми—
Буде надія із нами:
Стрінуться тяжкії дні,
Будуть смутнії години,
Та проминуть всі вони—

Тільки ідея не згине
Праці й любови до всіх!—
Наша ідея велика
Людям світитиме всім,
Як і сияла—довіку!

1883 р.

ПРИСВЯЧУЮ

М. Г.

Кохана єдина! Ми вкупі з тобою
Робили над ділом святим,
Ми вдвох однією журились журбою
І щастям раділи одним;

За мною укупи ти працю ділила,
І праця та (знаю це я!)
Була і для тебе однаково мила,
Була вона теж і твоя.

Прийми ж, моя люба, кохана дружино,
Ці щирі од серця пісні,
Як згадку про ті дорогії хвилини,
Про щастя і праці ті дні.

І в їх, мое серце, хай буде зарука,
Зарука нехибна для нас,
Що світло душі в нас не згасять ні муки,
Ні темряви й горя цей час...

18. XII. 1885.

Херсон.

ЗГАДКА.

Згадка для мене тепер
Тільки й зосталась єдина,
Щоб не робив я—вона
Ані на мить не покине.

Згадую давнії дні,
Згадую давні розмови—
Все, що кохав і згубив,
Маю неначе ізнову.

Образ коханий святий
В думці ізнов оживає,—
Тихо молюся йому,
Не покидати благаю!

Згадка для мене—життя,
Згадка дає і надію,
Згадка утіха моя
В дні ці похмурі, сумнії.

ЛЮБЛЮ І КОХАЮ.

Люблю і кохаю! Сказати ж несила
Про те, що кохання з цим серцем зробило,—
Не виллеш словами!... Та й нащо казати?
Серця наші вміють і мовчки кохати,
Єдина думка нам розум з єднала,
Два серця—єдиним тепер уже стало,
Єдиним довіку! О, ти, моя зоре!
Немов тебе бачу, немов ти говориш
Зо мною, схилившись до мене кохано...
Тебе ж тут немає, і серденько в'яне,
Ізнов воно хоче, щоб всі ті години
Вернулись до його. Кохана єдина!
Одна тільки думка про тебе неначе
Дає мені силу, а щастям великим
Воно усе повне! Од віку й до віку
Не знав того щастя, не знав тії долі,
Що ти принесла мені. Ні, я ніколи,
Ніколи молитись щоденно не кину
За тебе, кохана святая й єдина;

І як не тяглися б хвилини розстання,—
О ні! не зламати їм ніколи кохання.
І навіть коли б я тебе не дідався,
Вмирав оди окий і з світом пр щався,
Одно я сказав би, (дно—я це знаю,—
«Тебе за кохання я благословляю!»

ГОДІ!

Годі, годі! тепер не сховаш уже
Ти того, що не можна сховати:
Що години, щодня ті минулі гріхи
Перед тебе все будуть ставати.

Ти тепер тільки вбачив і їх зрозумів?
Чом же ти їх раніш не побачив?
Чом здавалось тобі, що по правді робив,
Що за правду ти б ешся неначе?

Ти у мріях кохався і думав, дурний,
Що борець ти найсправді за волю,
Що нехибно ти йдеш по своїй борозні
На широкім громадському полі.

Ти піснями втішався і думав—вони
Ту громадську працю складають,
Але ти забував, що твої всі пісні
Не про долю народню співають,

Не про радощі й муки людської сім'ї
І не кличуть вони до роботи,—
Ти уславив в піснях тільки муки свої
І свої тільки власні скорботи.

Й більш нічого! Оце тільки й праця твоя!...
А гріхів—подивись, скільки буде!

Чи не ти ж то кричав, мов шалений, щодня,
Що споганились всі оці люди?

А для себе? Для себе гряниць ти не знав:
Все, бач, можна борцеві за волю!
Найсвятіше усе ти ногами топтав
І про те не подумав ніколи:

«Недоумків-людей тільки й бачим самих,
Тільки вигадки їхні дурнії,—
Хай солодка брехня і існіє для їх,
А для нас тільки розум існіє!»

«Натуральним законам» одним слугував
І робив,—що бажалось робити,
І, безглуздий, не знав, як він правді топтав
І гріхами впивався несито!

І тепер, ось тоді, як прийшов уже час,
За життя час страшної розплати,
Ось тепер тільки в серці у тебе погас
Дух погорди й призирства проклятий.

Ось тепер тільки вбачив усе й зрозумів,
Що ти міг й не схотів ти зробити,
Що себе та страждання свої ти любив
Й більш нічого й нічого на світі!

Як злочинець, що став перед правим судом,
І, лякаючись кари, ховає,
Покриває злочинство лукавства гріхом,
Так од совісти й ти утікаєш.

Чи втечеш же? Покинь! Не сховаєш того,
Чого більше не можна ховати...
Час надходить уже справоздання твого,
За гріхи час страшної розплати!...

О, ДАЙТЕ СЛІЗ!

Я говорю: я слез хочу, певец,
Ніль разорвется грудь от муки.
Б а й р о н.

О, дайте сліз мені, не плакав я давно,
Хоч горе серце пригнітило,
Хоч не дає мені спокою вже воно,
А плакати немає сили.

Душа вся змучилась, і біль тупий
У грудях стомлених панує,
На них вага—неначе камінь той важкий,
І одну я тільки й чую.

Порожність в голові, і розум стуманів
Од невстихаючого горя,
А мука більш та більш... О, дайте сліз мені,
О, дайте сліз безкрає море!

—
* * *

Скоро може побачу я степ той широкий,
Що тепер під снігами лежить,
І як він, так і я буду там самотній,
Буде братом мені тільки смуток глибокий
І із ім я удвох буду жить...

Скоро може побачу чужую чужину,
Понесуть морем хвилі мене...
Чи вернуся ж до тебе відтіль, Україно,
Чи навіки я там на чужині загину
І навіки там серце засне?...

—

ПІСНЯ.

Ой як мені сії суми
Пересумувати,
Що я свою коханую
Мушу покидати?
Ой як мені сії суми
Та й перетерпіти,
Що мені там на чужині
Одиноким жити?
Ой тепер я на Україні
Милу покидаю,—
І їй сльози, й мені сльози
У чужому краю!
Ой як буду я широким
Степом проїздити,
Буду галку, буду чорну
Я щиро просити:
«Полинь, галко, полинь, чорна,
Аж де моя мила,
Ой скажи, що мене тяжко
Тут журба зв'ялила».
Ой як буду проїздити
Я гаєм темненьким,
То прохатиму малого
В лісі соловейка:
«Полинь пташко-соловейку,
Заспівай коханій,
Що без неї на чужині
В мене серце в'яне».
Ой як буду проїздити
Я безкраїм морем,
Я до хвилі бурхливої
Стиха заговорю:
«Ой скажи ти, моя хвиле,
Ти милій єдиній,
Що я її кохатиму,
Поки не загину!»

З чужої чужини до любої дружини.

Я сам на чужині—
Кохану дружину
І дитину я маленьку
Далеко покинув.

Вони одинокі
І я одинокий
Тільки став мені тут братом
Той смуток глибокий.

Ой я тут сумую
Ой я тут горюю
Та все згадую дружину
Кохану й святую.

Ой знаю я, знаю,
Що часто вмиває
Вона личенько сльозами,
Мене виглядає..

Погляне, погляне
На степ у тумани,
Та немає там нікого—
Сумує кохана.

І малу дитину,
Донечку едину,
І цілує, й пригортає
Кохана дружина.

І вчить вона «тато»
Маленьку казати,
Сидючи у одинокій
У похмурій хаті...

Ой не сумуй, мила:
Нас не розлучила
Ні далекая чужина
І ніяка сила,

Бо хоч розставались,
Сльїзми обливались,
Та серця наші, кохана,
Укупі zostались.

Ніякеє горе,
Ніякая доля
Нас не може розлучити
Ніколи, ніколи!

Одні в нас бажання.
Одні сумування—
Поєднало нас навіки
Вірнее кохання.

Пошлю ж із чужини
Я любій дружині
Слова щирого кохання—
Пошлю я единій.

Не журись, кохана!
Сонечко ще встане
І розвіє ніч похмуру
І усі тумани.

Ми лихо забудем
І укупі будем—
Не розлучить нас довіку
Ні доля, ні люде.

А тепер, серденько,
Донечку маленьку

Поцілуй ти, пригорнувши,
За тата й за неньку.

І скажи, що тато
Так її кохати
Тепер буде, як і перше,
Й щодня споминати.

І навчай, єдина,
Щоб мала дитина
Іще змалку покохала
Неньку Україну...

Ой, не плач, кохана!
Хай в нас сили стане
Перебути лиху долю,
Поки сонце гляне.

А я як вставаю
І як знов лягаю,
То молюся я за тебе
І благословляю.

Хай над вами тихо
Радощі і втіхи
Янгол білий пролітає,
Одганяє лихо.

Бувай же, здорова!
Побачимось знову
Для життя святої праці,
Вірної любови!

ІЗНОВ.

Люди хотят иметь души—и что же?
Души в них волны холодней!

Лермонтов.

Ізнову муки люті і тяжкі...
Поміж людей живу я в самотині...
Ізнову серце рветься на шматки
І тихої мені нема й хвилини.

Ні, я між вас, о люди, не зазнав
Ні приязні, ні щирої любови,
І ні один між вас ще не сказав
Од серця щире і прихильне слово!

Один я, як і змалку ще бував,
Один зоставсь між вас усіх, о люди!
Коли я щастя знав і покохав—
Не вам за це я дякувати буду.

Не вам—о, ні! Поміж холодних вас
Жила одна душа святая—
Любови промінь в серці їй не згас,
Не засне він і не згасає.

І та душа між вас усіх була
Так, як і я, бездольна й одинока,
І доля нас докупи ізвела,
Обох знайшовши на світі широкім.

І дяка тій душі одній моя
За щастя те, що я зазнав на світі...
Од вас же, люди, не навчився я
І мабуть не навчусь любити!

Навіщо ж ви на світі живете,
Коли не серце єсть у вас—крижина?
Нащо ж людьми ви себе звете,
Коли забули, що таке лю д и н а?!...

НАД ЛИСТОМ.

Сльози набігли
Й зникли вони...
«Годі журитись»—
Пишеш мені?

Добре! Не буду!
Щастя хвилин
Жду в самотині,
Жду я один!

«Прийде,—ти кажеш,—
Щастя колись»...
Чом же пекучі
Сльози лились?

Чом?... Бо один я,
Щастя ж нема,
Хата весела—
Неначе тюрма...

Кажеш: «не будеш,
Милій, один...»
Довго, кохана,
Ждать тих хвилин!...

ПІД ВЕРБАМИ.

Верби старі похилилися там,
В хвилях купаються віти;
Соняшним пишним промінням з небес
Річка й дерева обліті.

Кладка під вербами; бачу на їй
Дівчина там молодая,

В хвилях полоще вона полотно,
Бризками воду збиває.

Все в тії дівчини любе таке,
Все і вродливе, і пишне:
Карії очі—мов зорі з небес;
Губи—червоная вишня.

Хвилі волосся спадають униз;
Дужі й малі рученята...
Дівчино! хто вже побачив тебе,
Той не здола не кохати!

* * *

Ой під лісом, по тих луках
Я блукаючи ішов;
Ніс я в серці, люті муки,
Але щастя там знайшов.

Як лілея чиста й біла
І як рожка чепурна,
Мене дівчина зустріла
Й засоромилась вона.

Але сонце так сияло,
Пісня з лісу так лилась,
Віти пишні так кивали
Нам кохано у той час,

Що з дівчиною тією
Розійтись ми не змогли
І хвилини щастя з нею
Вдвох тоді ми прожили.

І зелені й пишні віти,
І квітки зелені там
Не могли на нас глядіти
І не заздріти щоб нам.

А вже ті пташки малюнькі!...
Ох! тоді не легко щось
Їм було, як поцілунки
Там лічити довелось!

І тепер пташкам співочим
Все пішли такі дні,
Що щодня їх заздрість точе...
Проклянуть нас двох вони!...

—
* * *

Дніпро реве, тремтить підмита круча,
Дніпро реве і плаче і квилить!
Я плачу з їм,—сльоза моя пекуча
У хвилі йде, і хвилі солонить.

Дніпро реве й ревтиме, поки віку,
І плакати він буде і квилить...
Його журбу я зрозумів велику,
Тії журби не сила задавить.

Ох, то журба за тим життям колишнім,
За тим життям, своєю міццю пишним,
Що понад їм буяло тут колись;

Ох, то журба за сестрами-чайками,
Що тут давно гуляли з козаками
І запливли навек тепер кудись!...

ЗНОВУ БУРЯ.

Довго громи гуркотіли,
Блискавка в хмарах вилась,
Довго ворожії сили
Край наш коханий гнітили
В той всіми проклятий час—
Ми голови не схиляли,
Гордо у бурі стояли.

Хай собі грім той гуркоче,
Блискавка хмари хай рве,
Хай вона небом мигоче,
Хай засліпляє нам очі,
Хай дужий вітер реве:
Звикли за рідну країну
Всі ми стоять до загину!

Потім над краєм коханим
Сонце блиснуло з небес;
Впали розбиті кайдани,
Віра, що правда настане,
Край обгорнула увесь...
Рук ми тоді не складали,
Праці було нам чимало.

Бачачи добру годину,
Ми поспішались робить,
Всюди у рідній країні
Праця була без упину
І не втихала на мить,—
Той не робив тільки з нами;
Хто побратавсь з ворогами.

Ось тепер хмари ізнову,
Знову гуркочуть громи,
Сонечко правди й любови

Зникло, не чути ні слова—
Та не похилилось ми:
Звикли стоять ми до краю—
Чи ж то нас буря злякає?!

Горді борнею з громами,
Працею нашою—всі
Станем до бурі грудями
З гордо-ясними очами
В лиха нового часи,
Голову вгору, мій брате:
Грім почина загірмляти!

З ЧУЖИНИ.

Колись вернусь я знов до рідної країни,
Побачу знов поля, співочії гаї,
Побачу знов Дніпро одвічний і єдиний
І ріднії степи широкії мої.

І знову я проллю свою сльозу рясную
На землю ту, де я на світ родився й зріс,
І слово рідне знов, о краю мій, почую
І рідний спів смутний почую я колись.

Та чи побачу ж я народ незанімілий,
Новим життям нові розбурканії сили
В моїй пригніченій німій тепер землі?

Та чи почую ж я, чи доживу, мій краю?
Я плачу, я молюсь і мучусь і благаю
І думаю: коли ж, о боже мій, коли?!

ОСІНЬ.

Сонечко пізно устане,
Ляже раненько воно,
День якийсь сірий понури
Дивиться сумно в вікно;
Дощик почав крапати,
Вітер голодний гуде,
Осінь грязюку й болото
Знов за собою веде.
Ось і пташок вже немає,—
Все вже у вирій летить;
Ліс обголився, і долі
Листя пожовкле лежить.
Овоч в садах позривали,
А по городах жінки
Тільки картоплю копають,
Та набирають мішки.
І капусти головаті
Вже, нарубавши, везуть...
Дні невеселі, похмурі
І дощовиті ідуть.

ЛАСТІВКА.

Ой у нас під хатою
Над своїм гніздом
Ластівка малесенька
Шурхотить крилом
День увесь літаючи,
Ловить комашок,
Носить та годує все
Малих діточок.
З вирію далекого
В рідний край вона
Зараз повернулася,

Як прийшла весна.
Влітку звеселятиме
Щебетанням нас,
А минеться літечко,
Прийде зимній час—
Знову щебетушечка
В вирій полетить,
Та й ізнову вернеться
Нас повеселить.

НАД РІЧКОЮ.

Ми сиділи під вербою,
Тихо річка там лилась;
Нахилившись над водою,
Сумувала ти в той час.

І з твоїх очей у хвилі
Сльози капали дрібні
І казав тобі я: мила!
Ти діждалася весни.

У житті морози люті
Серце стиснули тобі
І воно, як в кригу куте,
Все замкнулось у журбі.

Не лились у тебе сльози
Із очей твоїх ясних,
Закували ті морози
В час тяжкий у тебе їх.

Плач же дужче, хай іллються
Сльози чисті і дрібні,
Бо від них тепер почнуться
Дні твоєї вже весни.

І в прозорі чисті хвилі
Сльози довго там лились,
Хвилі довго їх топили
І заносили кудись.

Чи сто літ, а чи хвилину
Пробули удвох ми там—
Я не знав, моя єдина!
Та й навіщо знати нам?

Ти з ясним обличчям встала,
Серцем дужая, і знов
В тебе в очах засіяла
І надія, і любов.

ТЕМРЯВА.

Богине-темряво! се ти запанувала:
Оцей безмежний край—твоя держава він,
Залізним муром скрізь його ти обкувала,
Щоб світ сюди не міг зайти з ясних країн;
Владарка єсть ти тут, державиця єдина,
І гине під твоїм диханням вся країна.

Де воля мусіла б, як сонце те, сияти,
Смердючую тюрму поставила ти там;
Щоб воля ж не могла розбити тюремні ґрати,
Її ти віддала до рук своїм катом.
Кати у тебе скрізь панують, порядкують.
І вольнощів і слід до коріня руйнують.

Де правда чистая людей би осявала,
Ти там брехню гидку поставила своєю
І щоб ота брехня без шкоди панувала,
Сказала ти собі: я правду вкрай уб'ю!
І вбила ти її, брехню ж настановила,
Щоб розуми в твоїй державі туманила.

І там, де б розум сьв. світила б де наука,
Поставила ти там перёдсуди дурні,
І щоб на твій спокій була тобі зарука,
Убиту правду ти держала у труні,
І хто б насмілився труну ту відкопати,
В тяжкі кайдани ти велиш його кувати.

Без світу, без шляхів, без правди, без науки
Безщасний темний люд украй уже здичів
І терплячи оті карання всі і муки,
Ворогування скрізь, утіски і знущання,
Вмирають людські тут святії почування.

І ось країна та, що раєм мала бути,
Зробилась пеклом вся, де слъози скрізь та кров,
Де ріже брата брат, де крик, прокльони чути
І звідки утіка налякана любов,
Де з голоду вмира один, а з його праці
Там другий утопа в розкошах у палаці.

Оце вона, твоя держава, о, темного!
Оце він край отой, де паном кат сидить,
Від сонця береже смердючєє болото
І пугою рабів закованих значить,—
Вони ж в кайданах всі, звиваючись од болю,
Забули в пеклі тім про сонце і про волю.

Пануй же, темряво, з своїми ти катами!
Пануй, бо не прийшов твого заги ну час,
Але ж і пам'ятай, що навіть між рабами
Такі живуть, що їм у серці світ не згас.
Вони свої серця розіб'ють, щоб здобути
Із їх святий огонь і край цей осяйнути.

Еге, загинеш ти! не можеш довго жити!
І згинуть всі твої полигачі-каті,
І вже приходить час, щоб пута ті розбити
І волю із тюрми між люди повести.

І будуть ті тоді сами вже панувати,
Кого звеліла ти в кайдани закувати.

1892.

—
* * *

Ми даємо усім однакові права
І кажем, що мужик така ж, як ми, людина,
І віри хто пойме у наші ті слова—
Подума, що панів не знає Україна.

А то неправда все! Бо буде так, як був,
Люд без просвіти—раб, а ми над ним панами:
Хто правди слів оцих у серці не почув—
В душі той раболоб, хоч волі брат словами.

Коли ми сили всі на те не даємо,
Щоб світу мав народ, то ми—неволі слуги
І, думавши ламать невільницьке ярмо,
Нерівні й рабству ми додаємо потуги.

УКРАЇНСЬКИЙ МАРШ.

Співається на голос:

«Гей, не дивуйте, добрії люди»

Гей ізгадайте, браття-Вкраїнці,
Чим ми на світі бували,
Як волю нашу, волю народню
Всі ми гуртом рятували!

Гей ізгадайте, знову вставайте:
Рідний народ у неволі:
Будем боротись і працювати,
Щоб нам добутись долі.

Воля, освіта, рівність, братерство
Збудять ізнов Україну,—
Будем за цеє, браття, стояти,
В бої стоять до загину!

Нас не злякають муки-кайдани:
Будемо дужчі за муки,—
Даймо ж на працю для України
Серце, і розум, і руки!

ДО ЗЕМЛЯКІВ.

І право людське, й воля, і закон—
Усе потоптано, кайдани всюди,
Собі насильство тут зробило трон
І ми—раби, самі раби—не люди!

В ярмі тут нація, народ в ярмі
І вільну думку сковано в кайдани,
Увесь цей край подібний є тюрмі,
Де зазнає усе святе догани.

Ми ж мовчимо і дивимось, як все,
Шо найдорожче кожній є людині,
Скрізь гнітиться, і всякий час несе
Нові знущання змученій країні.

Чи довго ж будемо мовчати ми,
Зостаючись лякливими рабами?
Чи довго ще серед цієї тюрми
Дозволимо знущатися над нами?

Невжеж не знайдеться уже борців
І кожен так за свій спокій боїться,
Що краще быть йому серед рабів
Рабом повік, аніж за правду битись?

ВНОЧІ.

Давно вже ніч. Нема спочину
І розум змучений не спить—
Хоч би забутись на хвилину,
Хоч би не думати на мить!

Хіба із ранку і до ночі
Ще мало мучимося ми,
Щоб не вбачали наші очі
Біду людську й серед пільми?

Недоля, кров, стогнання й сльози,
Що нашу землю обняли,
І краю рідному погрози
Спокій у мене відняли.

Вони прийшли, стоять марою,
На думку гніт якийсь наліг...
Зійди ж до мене, мій спокою,
Щоб я вернути силу міг,

Щоб завтра міг до праці стати
І, сонцеві шлючі привіт,
До бою йти й не відступати
В борні за правду, волю й світ...

1895.

НА МОГИЛАХ.

Ледве промінь свободи блиснув для України зо сходу,
Ви, о друзі народні, тоді до роботи устали,
Своє щастя й життя ви усі віддали для народу,
Ваші заклики скрізь, голосні, по Україні лунали.

І народ, що, здавалось, рабом вже зробився без волі,
Знов піднявся тоді і почувсь він на власній сили,
І життям все новим віджило на громадському полі,—
Вам здавалось—не дурно ви йшли і не дурно робили.

Але ж далі побачили ви, що дурили всі мрії:
Перший промінь свободи погас серед темної ночі,
І на кращую долю із їм позгасали надії,
Вам ізв'язано руки, уста вам закриті і очі.

Гидка зрада тоді шиплячі ворогам пособляла,
Найлютішим нам ворогом був перекинчик завзятий.
І де жéртівня правді яснії і свободі стояла,
Там «опричина» лютая знов почала панувати.

І ви всі полягли вже в німі і холодні могили
І забуто померлих борців у сумній самотині,—
Але ж діло повік не умре, що його ви зробили,
Пишним цвітом колись процвіте по усій Україні.

І народ, як справдяться святі віковічні надії,
Вольний духом, до вас принесе свою дяку велику
І на ваші могили вінки він положить ряснії,
І вони, вічноквітні, уже не пов'януть довіку!...

ВІДМОВА.

Не на те ми боротись ставали,
Щоб тепер помиритися нам,—
Бо для нас помиритися—значить
Уклонитись ізнов ворогам!

Бо для нас помиритися—значить
Це зректися тогб, чим живем,
І признати, що правда—то сила,
Що панує з мечем і огнем!

Бо для нас помиритися—значить
Зрадить рідний коханий наш край!...
Не на те ми ставали до бою
І не тим він скінчиться нехай.

Ні! Борімось з останньої сили,
Ні! Борімось і вдень і вночі,
На шляху, на степу, серед лісу,
Щохвилини на бій стаючи.

Ні! Борімось за кожен ми ступінь,
Кожен клаптик своєї землі,
Щоб не знали спочинку у бою
За свій край ні старі, ні малі.

Не миритися нам тепер треба:
Хто до згоди—той зрадить свій край!
Поки ворог впадé, ні єдиний
Доти бою не кида нехай!

ДО НАРОДУ УКРАЇНСЬКОГО.

Народе мій! Зблукавшись у темноті,
Не бачачи, не знаючи шляхів,
Вбиваючи всю силу на роботі,
Що не дає й хвилини на спочив,—

Знемігшись, не хочеш ти спитати,
Куди іти, в своїх проводирів,
Йдеш навмання, бо звук уже блукати,
Бо вже усі стежки ти погубив.

Народе мій! Тяжка твоя темнота!
Болить душа дивитись, як ти сам
Не хочеш геть іти з того болота,
Що у йому ти вгруз на глум людям!

Болить душа! Але ж твою провіну
Простить тобі, хто зрозумів її:
Бо завели тебе у ту багніну
Вони ж таки, проводирі твої!

РОСІЙСЬКА ГАРМОНІЯ.

З'єднавшись піп з поліціантом,
Народ в заліза у тяжкі
Взяли й любенько порядкують
Івана Лютого синки.

Цей молитві співа й побожно
Благословля народ хрестом,
А той шмагає на всі боки
Людей довжезним батогом.

Народ задурений, в тумані
Не розрізня обох тих рук,
Не розбира, де хрест, де пуга—
І хрест цілує, і канчук.

Святії співи і кадило
І рука ляска, б'є когось,
На споді стогін,—все укупі
В одну гармонію злилось.

1893.

РОСІЙСЬКИМ ЛІБЕРАЛАМ.

Гучно ляскає батіг,—
Ви ж гнетé покiрно спини
Вбогодухії сини
Рабської країни.

Гучно ляскає батіг,—
Ви ж поклони знов без ліку
Так, як били, всі б'етé
Під веселу ту музику.

Гучно ляскає батіг,
Але вам од бога ласка:
Він вам шкуру дав товсту,
І батіг даремне ляска.

Я—РАБ.

Еге, се так, що за раба
Мене полічено з рабами,
Але я з тих рабів, що в їх
Повік нема ладу з панами.

Я з тих рабів, що єсть у їх
Жадання пута розбивати
І ті будівлі руйнують,
Що в їх стирчать залізні ґрати.

Я з тих рабів, що їм на те
Дається рабськеє убрання,
Щоб швидше рабство розвалить,
Одняти в ката панування.

МАРУСІ ВІТРОВІЙ

мучениці, що спалила сама себе у Петропавлівській
тюрмі у Петербурзі.

Ой не плач, моє серце, ой цить!
Нехай плачуть маленькії діти!
Вже вона у землі тепер спить,
Та, що всіх так уміла любить,
А себе не уміла жаліти.

Вона йшла до ясної мети,
До святого взялась вона діла:
Щоб свободу людям принести,—

І в неволю замкнули кати
Ту, що волі безщасним хотіла.

Катування темничні страшні
Не лякали: уміла терпіти!...
Але інші думи ясні
Обняли у тяжкій ті дні:
Вона зважилась більше не жити.

«Не скорюсь я запеклим катам!
Коли жертви недоля схотіла,
Щоб кайдани розбити рабам,
То на жертву себе я віддам
Для свободи великого діла.

Я умру, але так, щоб кати
Не могли тії смерти сховати;
Щоб навчилися муки нести,
Ті, що йдуть до святої мети
Щоб навчились за волю вмирати!

Мій народе безщасний, прощай!
Тобі щастя хотіла я дати...
Все, що можу—зроблю я,—нехай
Воно прийде у рідний наш край
Над моєю труною витати!»

І зросивши одержу палким,
Героїня себе запалила...
Сталось тіло стовпом огнянім:
Одала себе мукам тяжким
Для свободи великого діла!

Вмерла, вмерла свята і ясна...
О, навчіться ж од неї, навчіться!
Хай ця жертва страшна, вогняна—
Вас до бою веде хай вона,
Щоб з тиранами лютими биться!

Ой, не плач, моє серце, ой цить!
Нехай плачуть маленькі діти!
Нам не плакати треба—робить!
Краще зовсім на світі не жить,
Ніж рабами довічними жити!

1897. III. 10.

ЗЕМЛЯКАМ

що збираються раз на рік на Шевченкові роковини співати гімн
«Ще не вмерла Україна».

Ще не вмерла Україна,
Але може вмерти:
Ви сами її, ледачі,
Ведете до смерти!

Не хваліться, що жива ще
Наша воля й слава:
Зрада їх давно стоптала,
Продала, лукава!

Ваші предки торгували
Людськими правами,
Їх продавши, породили
Вас на світ рабами.

Не пишайте ж у співах
Ви козацьким родом:
Ви—раби, хоча й пани ви
Над своїм народом!

Україна вам не мати:
Є вам інша пані,
Зрадних прадідів нікчемних
Правнуки погані!

Тільки той достойний щастя,
Хто боровсь за його,
Ви ж давно покірні слуги
Ледарства гидкого.

Ви ж давно не люди—труп
Без життя і сили,
Ваше місце—кладовище,
Ями та могили.

Як живі покинуть мертвих,
Щоб з живими стати,
«Ще не вмерла Україна!»
Будемо співати.

Як живі покинуть мертвих,—
Прийде та година,
Що ділами, не словами,
Оживе Вкраїна!

БОЯЗЬКИМ.

Страшно бороться вставати
Проти насильства гидкого?
Жалко вам теплої хати,
Жалко життя затишного?

З матір'ю, з сином, з коханням
Вам розлучитися шкода?
Ви живете сподіванням:
Прійде й без того свобода?

Ні, хто розбити кайдани
Вміє своєю рукою,—
Той тільки вільним і стане:
Воля живе боротьбою!

Хто ж сього серцем не чує,
В кого нема на це сили,—
Той у неволі звікує,
Буде рабом до могили!

* * *

Обличчя всі бліді, нудні, без сили,
В блідих очах нема вогню палкого,
Здається й кров, що їм сповняє жили,
Бліда й вона, безсила кров слабого.

Бліді думки, безбарвні почування,
Холодний дух, холодно-мляві груди...
І це справдять повинні сподівання
На кращі дні оці півмертві люди?

Їм умирать, а не іти до бою!
І хай умруть, щоб іншим місце дати,
Тим, що ідуть—відважною рукою
Розб'ють старе, нове побудувати!

ПРИХОДИТЬ ЧАС.

Приходить час, приходить час,—
Сказати кожен мусить з нас,
Чи він народу вірний син,
Чи тільки раб похилий він.
Чи раб похилий, чи боець—
Хай кожен скаже навпростець!
І де він стане: чи до тих,
Що в путах сковані гідких,
Народ і край свій продають
Панам, що кров із його п'ють,—
А чи до сміливих борців,
Що серед бур похмурих днів

За рідний край, за на́рід свій,
За долю-волю йдуть у бій?
Приходить час, зайнявся світ
І вільним ду́шам шле привіт:
Озві́ться всі, хто є навкруг:
Хто нищий раб, хто волі друг?

СТЯГ.

Ось він, високо над нами
Стяг, освячений в боях...
Гей, хто з нами, не з рабами,
Хто стоптав ганебний страх,—
Станьмо вкупі й за Україну
Биймось, биймось до заги́ну!

Глянь, написано на йому:
Воля—сонце! Волі нам!
Воля духові людськóму
І робітницьким рукам!
Вернем волю на Україну,—
Биймось, биймось до заги́ну!

Ось він кличе, ось він має,—
Станьмо всі ми навкругі!
Грім і пекло не злякає,
Згинуть наші вороги!
Гей за стяг наш, за Україну
Биймось, биймось до заги́ну!

ЛЕАНДРО.

(1821)

Усміхнулась блакить до землі,
Пахнуть квіти в ломбардському полі
І щебечуть пташки у гіллі.
Любо жити, літати на волі.

Чорний стовп край дороги стоїть,
Там німецькі салдати при зброї,
Вона ясно на сонці блищить,
У рушницях—смертельні набой.

І Леандро із чолом ясним
До стовпа йде по смертній дорозі;
Поруч—патер з хрестом золотим:
«Кайсь і найдеш надію у бозі!»

— «О, не каюсь! Мій гріх—то мій рай,
З ним не страшно і жить, і вмирати.
Хто боровся за волю й свій край—
Не злякається муки і страти».

«А покайсь, то минеться й гроза...
Шкода ж батька і неньку єдину!...»
Затремтіла на бчях сльоза...
— «Жаль Італію, рідну країну»...

«Молодий же ти,—солодко жить!
Буде серце дівочес в горі...»
Він зідхнув і всміхнувся на мить:
— «Хай сияє їй щастя, як зорі!...»

«А не вмер би, коли б ти признавсь,
З ким замірився стати до бою...»
І вогнем його погляд зайнявсь:
— «Чорний padre, гидую тобою!»

«Та невже ж краще смерть за життя,
Смерть болюча без честі і шани?»
— «Краще смерть, ніж прожить без пуття,
Ніж носити ганебні кайдани!»...

До стовпа прив'язали... стоїть...
В висоті линуть вільнії птиці,
Усміхається ясно блакить...
І підводять салдати рушниці...

ЖИВУЩА ВОДА.

В казках я про воду живу́щу чував,
Що мертвого бризни тією водою—
І душу живу́ю знов мертвий придбав
І знов молодю пишає красою.

Хоч воду ту змії береже огняний
І кожного палить, хто йде до криниці,
Та смілому байдуже гідосний змії:
Несе йому смерть він у дужій правиці.

О, доле! Героя з огнистим мечем,
Що вб'є того змія, пошли нам, благаю!
Хай воду чудовну живущим дощем
Розбризка по мертвому краю!

1904.

ХВИЛІ.

Як острів зелений, байрак утопає
У жовтім хвилястому морі:
До колоса колос киває-співає,
За хвилею хвиля втіка на просторі.

Всім полем до неба і небом колише
Могуче якесь хвилювання,—
Здається, земля вся хвилює і дише,
Здіймаються високо груди з зідхання.

Неначе гойдаюсь, у морі втопаю
В неситі віддавши́ся силі,
Початку ж не бачу, не бачу і краю,—
Самі тільки хвилі, неспинні хвилі.

* * *

В блакиті,
У сяйво повиті,
Горять недосяжні зорі
В безкрайому вічності морі.

Щоночі
До зор мої очі
Тим сяйвом прикуті неначе,—
За їми душа моя плаче.

Величні
Говорять—«ми вічні,
А ти тільки мить над землею—
Тим рвешся до нас ти душею».

* * *

Гнітять щочасні про хліб той клопоти,
Змучують душу невпинні турботи,
Сльози пекучі, вагання й жалі,
Горе важке нахилия до землі.

Я не хочу їм коритись,
Я не хочу похилитись!
Поки в мене дух живий—
З лихом, з горем сміло в бій!

Гірш за турботи і горе, і сльози,
Гірше за бурі й громовії грози
Сіра щоденщина, ніця й нудна,—
Душу дрібнить і вбиває вона.

Ні, дрібнити я не мушу,
Я з низького вирву душу!
З високостів ллється світ,—
Шлю йому я свій привіт!

Гірш за щоденцину сіру й низькую
Та невідомість, що серцем я чую:
Нащо по світові кожен іде,
Є в тім мета, чи немає ніде?
О, коли б повірить сила,
Що не все кінча могила,
І що врешті вийдем ми
З невідомости—тюрми!

Ну, та коли й не судилося знати,
Де ці тюремні кінчаються ґрати,
Дійдем чи ні до яснї мети,—
Хочу я дужим по світу пройти.
Я не хочу нудно скніти:
Не боротись, то й не жити!
Поки в грудях дух живий,
Сміло, сміло далі в бій!

* * *

В давно нерозгортаній книзі
Знайшов я засушену квітку...
Згнитілося листячко ніжне
І коліри любі поблідли
У мертвої тихої квітки.

А хто положив її в книгу,
В давно нерозгортану книгу?
Не знаю... не я... Але певне
Рука, що з любов'ю вклала
На спомин цю тихую квітку.

Я дякую, друже незнаний,
За квітку,—за лобу прихильність...
О, дякую я, коли навіть
Любов твоя так тепер зблідла,
Як мертва тихая квітка...

СПІВЦЕВІ.

Коли ти хочеш, щоб твій спів
Нам серце й душу зворушив,
Співаче рідний, то співай
Про нещасливий рідний край,
Про те, як гнітять нас вони,—
Щоб наша безліч мук і лих
В піснях озвалася твоїх.

Про стоптаний народ співай,
Про те, що наш безщасний край—
Усім рзкоші, тільки нам
Він пеклом ставсь, його синам;
Що вбито волю у тюрмі,
Що працювник в тяжкім ярмі
На працю силу загубив,
Робивши вік на глитаїв.

Але кажи й про волю ти,
Про те, як долі досягти,
Про те, що зникнуть кайдани,
Що краю рідного сини
На себе вже—не на чужих—
Посіють на ланах своїх;
Що будуть люди та брати
Там, де раби були й каті.

Співай! до бою й праці клич!
Огонь палкий і гострий міч
Хай буде твій живущий спів,
Щоб той огонь серця палив,
Щоб пута міч рубав тяжкий
О, гострий міч, огонь палкий
І бур, що наступають, грім
Хай в співі чується твоїм!

ЛЮДСЬКИЙ ВІК.

Цар небесний вік недовгий
Уділив задля людини,
Дуже скупо полічивши
І години, і хвилини.

На землі ж царі земнії
Ще й того втинають віку
І війною, і тюрмою,
І знуцаннями без ліку.

Як же можна се робити?
Дисципліни тут немає:
Те, що цар зробив небесний,
Цар земний переробляє!

МАНІФЕСТ.

«Піддані вірні! до вас
Палаю я любов'ю...
Се для порядку—не зо зла—
Я злив столицю кров'ю.

Мене мікадо знервував:
Звичайність зна погано...
А тут Гапон, робітники
Збудили дуже рано...

Дам конституцію зате,—
Не треба буде й раю!
Самодержавія ж основ
Займать не дозволяю!

Парлямент з вибраних послів
Дозволю я зібрати

І від народу буде їх
Булига вибирати.

Всім «инородцям» волю дам
Я на царскім папері,
Але в парлямент зачиню
Для їх щільненько двері.

Усякій вірі волю дам,—
Синод же мусить дбати,
Щоб з православія ніхто
Не важивсь утікати.

Законів силу Я зміцню,
Все буде по закону,
По всій Росії заведу
Военну охорону.

Щоб хлібороб мій волю мав—
На се дивлюсь прихильно,
А панських земель і моїх
Займать йому не вільно.

І щоб уже зреформувать
До краю Русь святую,—
Професорів Я розжену,
Просвіту Я скасую.

ПЕРША ЖІНКА.

Народня легенда.

Господь всевладний творчий рух
Зробив могучою рукою
І удихнув живуший дух
У тіло, пишнее красою.
Єдине слово тільки рік,

І з небуття страшної ночі,
Розплющивши щасливі очі,
Встає найперший чоловік.
За мить одну—ще мертва глина,
Безплідний порошок без життя,
Тепер—із розумом людина,
Із серцем повним почуття.

Пішов... І убрана квітками
Земля лягала перед їм;
Річки блакитними стрічками
Єднались з морем молодим;
Промінням грало і тремтіло
Веселе небо і з далі
Хилило радісно і сміло
Широкі груди до землі;
І до квіток квітки схиляли
Свої пахущі головки,
І вперше по́друг цілували,
В гілках сховавшись пташки;
І де лука квітчастим краєм
Горнулась ніжно до гайка,—
Там на узліссі попід гаєм
З подружжям ланя шла струнка,
Бреніли бджоли золоті;
Краї личка білого лелій
Метелик вився і тремтів
І геть зникав серед кущів.
На брата глянути нового,
Підходив до Адама звір,—
Не зводив довго, довго з його
Він зацікавлений свій зір.
Якийсь малий співець летючий
Аж на плече до його сів
І там, моторний та стрибучий,
Виводив свій веселий спів.
І промовляв Адам словами

До всього, що було живе;
Та ні з звірів, ні між пташками,
Ні з тих, що лазить чи пливе,—
Ніщо озватися не вміло,
Щоб зрозумів його і він:
Все проміж себе гомоніло,
А він був сам, зо всіх один.
І зацеміло серце в його
Самотним болем: зрозумів,
Що товариство є у всього,
Йому ж нема товаришів...

Так за країною країну
Минав засмучений він сам
І на трояндову долину
Нарешті уступив Адам.
П'янило голову дихання
Гаїв квітчайних запашних,
Хиляла втома й знемагання,
І він схилився і затих...

Він спав і тихою ступою
Господь прийшов,—він розумів
Чого душею молодою
Адам іще в раю хотів.
І божественними руками
Найкращу квітку з-між квіток
Зірвав і доторкнувсь устами
Він до рожевих пелюсток.
І дивної уроди тіло
З троянди стало перед ним;
Дихнув Господь—і затремтіло
Воно тоді життям живим.
Людина дивная стояла—
Земля укупі й небеса:
Немов зоря душа сияла,
Мов квітка—пишная краса.

Що тільки здумати здоліла
Серед своїх небесних мрій
Господня всевладня сила,—
Те все, усе надав Він їй—
Усе, що доброго й яснóго
Добачить міг господній зір...
І він збудив того, для кого
Найкращий сотворив свій твір.
«Встань! пóдругу тобі дарую:
Душею—сяйво божества,
Красою—квітку запашную,
Се неба часточка жива.
Небесним ти серед земного
Із нею вкупі будеш жить
І серед раю запашного
Новий, духовний рай творить».

Адам стояв... І у дівочі
Він не дивився зорі-очі,
Не взяв за рученьки малі,—
Мовчав, схилившись до землі.
І зрозумів господь смутного
Своєю силою, без слів:
«Земля еси і від земного
Ще ти сягнути не здолів.
Гаразд: я дам тобі дружину,
Як сам еси, таку земну,
А сю квітчаную людину
Візьму в країну осяйну.
Щасливий будь собі з тією!
Та й ся стоятиме повік
Перед турботною душею!
До віку кожен чоловік,
Що після тебе буде жити,
Серед своїх найкращих мрій
Все буде в серцеві носити
Глибокий жаль, журбу по їй!

Не вмере у душах образ любий
Краси й добра найкращий квіт!...
Та вже на сей не верне світ
Ніхто утраченої згуби...
І ледве глас господній стих,—
З Адамом Єва вже стояла,
А в високостях осяйних
Людина-квітка утопала...

І сталося, як господь сказав:
Той образ дівчини-квітїни,
Пів-янгола і пів-людини
Ніколи нас не покидав:
Його в душі ми все голубим,
Всім серцем прагнемо його,
А він сияє світом любим
Із неба чистого свого.
І кожному він тільки мрія,
Повік несправджена надія
До нас на землю прихилить
Небесно-чистую блакить.
І тільки тихими піснями
Ми тужим-плачемо сумні
За тим, що мріє там над нами
У недосяжній даліні.

СТАРІ ПІСНІ.

Старі пісні! Які тяжкі без міри,
Як тужить в їх народня журба!
Немає в їх надії, ані віри
На кращі дні в похилого раба.

Є тільки жаль безмірний і могучий,—
Що процвітає судилося не нам,

Є тільки плач безрадісно-болючий
За тим ясним утраченим життям.

Коли ж вони, коли ж вони озвуться
І дорогі й сподівані пісні—
Ті, що від їх серця могутче б'ються,
В очах горять нового дня огні?

Ті, що від їх напружуються руки,
Хапаючись до праці й боротьби,
Радіючи ідуть на смерть і муки
І вільними стають раби?

НЕДРУКОВАНІ ВІРШІ

ПОДЯКА.

Панове земляки! Спасибі вам, що нас,
Всіх молодих, дурних ви гарно так навчали
Любити рідний край у цей похмурий час,—
Ви мовою його балакать гордували!

Спасибі вам за те, що вбогим та малим
Ви радили ніяк ярма не накидати,
Не здобувать тепер добра та долі їм
А ідеали перш як треба виробляти.

Спасибі вам за все! О, рідний краю, й ти,
Народе бідний наш, замучений з роботи,
Вклоняйтеся! се ті, що мусять вас вести
До долі і добра, до світу із темноти!

1893. XI. 21.

КОЛИСЬ І ТЕПЕР.

Дитиною я ранкові радів,
А ніч стрівав я думкою сумною;
Постарівши, боюсь зрадливих днів,
Жду радісно вечірнього спокою.

1904. V. 26.

ДО ТИХ, ЩО ЗОСТАНУТЬСЯ.

Кому я потьмарів чи болем, чи журбою
В його житті дні, роки чи хвилини,—
Простіть мені за те, що й я тяжкою
Скорботою платив в страшні години
За право тільки жить, не вмерти серед бою!

За те мені простіть, що в наші дні похмурі
Боявся я рабом нікчемним бути,
Що не ховався лякливо серед бурі,
Що йшов туди, де гуркіт праці чути,
Що камінь єсть і мій у нашім спільнім мурі.

За те простіть, що я, мов хмарка у просторі,
Пролину й більш не буду вас тьмарити,
В незнаному розвіявшись морі,—
Ви ж будете огнем життя світити
І вам сиятимуть з блакиті рідні зорі.

1904. V. 28.

* * *

Ні, не кажіть прихильних слів,
Ні слів хвали гучніх;
Ні вихваляння, ні жалів—
Мені не треба їх.

До праці став я серед тьми
З сокирою в руках,
Я сам пробив собі грудьми
В боях добутий шлях.

Не помагав моїм рукам
Ніхто в похмурій час,
І я навчивсь боротись сам,
Без помочі від вас.

Не для хвали я працював,
А в тім мені був рай,
Щоб мій народ щасливим став,
Щоб вільним став мій край.

Коли єсть рани на мені,—
Їх згоїть не таких,
Ніжніших треба рук, а ні—
Хай час загоїть їх.

О, ніжних, щирих треба рук
До серця, що болить,
Щоб не завдати гірших мук,
Щоб гірше не вразить...

Так не кажіть прихильних слів—
Звичайних, докучніх...
Свій шлях без їх пройти я вмів
І далі йду—без їх.

1906. XII.

РІДНІ КРАЇ.

Душі моїй сниться далека блакить,
Країна за межами ока земного...
У їй закохалась душа і болить
І рветься в далекую рідну блакить,
А тут—їй не треба нічого.

Нічого не треба душі на землі,
Так довго земля її тяжко дурила,
Єдине дала—безнадійні жалі,
І більше душа вже не хоче землі,
Бо їй на землі вже несила...

І сняться, все сняться надхмарні краї—
Аж поки життя навісного
І сморід, і грюкіт розбурка її—
І зникнуть далекії рідні краї
За хмарами диму земного...

1907.

НА МОТИВ ІЗ Г. ІБСЕНА.

Всі тепер героя славите хвалою,
Як добув побіду смертю серед бою.

Він у ріднім краї був блискучим,
Ви його палили на вогні палючим.

Він давав вам зброю битися з ворогами,—
Ви ж його кололи зрадними мечами.

Він громив злу силу, бив без одпочину,—
Ви стояли й ждали всі його загину.

Вмер—і світ побіди ви вхопили сміло,—
Хвастаючись, ніби ви зробили діло.

О, хоч не гасить же світу ви ясного
Над борцем бездољним, над труною в його!

Може при тім світі внуків ваших діти
Знайдуть іншу душу, щоб інакше жити.

1907. XII.

* * *

Сумно у хаті моїй—увійшло
В неї гнітючеє горе.
Все, що веселе колись тут жило,
Стихло, мовчить, не говор.

Темнее ж лихо у кожному кутку
Стало й скляні його очі
Дивляться в душу мою боязьку
Пильно щодня і щоночі.
І відпочину нема ні на мить—
Все вони дивляться в душу...
А у душі все питання тремтить:
Ждати чогось ще я мушу?

1908. V. 4.

* * *

Всемогутній еси, боже,
Все зробити можеш ти,—
Так і м і г мене ти легко
Від гріхів убереш ти.

І вседобрий еси, боже,
Нам добра ти все хотів,—
Ну, то м у с і в і мене ти
Боронити від гріхів.

Як не схочеш—волосинки
Не загубить чоловік,—
Значить с а м того хотів ти,
Щоб грішив я цілий вік.

І на все, що нагрішив я,
Воля все була твоя,
То й карать мене не можеш:
С а м ти винен, а не я.

1908. VI. 1.

* * *

Так, ми труну засипали квітками
Тій, що в житті йшла густими тернами;
З ранених ніг її капала кров,—
Ран тих не бачила навіть любов

Ось і спокій після довгої муки,
Тихо лежать її змучені руки,
Серце не б'ється і погляд погас,
Словом уже не озветься до нас.

Скільки б ті руки могли ще зробити,
Скільки б той погляд ще міг би нас гріти,
Скільки б те слово ще втіхи дало...

1908.

* * *

Дитиночко ріднесенька моя,
І день, і ніч з тобою я,
І віє дух безсмертний твій
На кожен рух в душі моїй.

Дитиночко замучена моя,
Не втишив муки тобі я.
Затихла ти, та біль од мук не втих,
Я знав в душі переживаю їх...

1908—1909(?)

* * *

Коли тебе стануть лічити,—
Пиши тестаментя як треба,
А потім з землею прощайся,
З красою блакитного неба;

Прощайся з сім'єю, а друзів
Уже не турбуй ти цим ділом...
Тоді лікарям ти на ліки
Віддайся знеможеним тілом...

А краще ні з ким не прощайся,
Ніяк не пиши заповіту,
Минай лікарів обрежно,
Тікай ти до сонця і світу.

Иди ти на луки, до гаю;
Де гілочка гілку колише,—
Пан ятлик там зараз рецепта
Тобі своїм носом напише;

А ліками сонечко буде,
І поля, і гаю дихання,
Солодка горлиць розмова
І срібної хвилі дзюрчання.

То ліки найкращії в світі,
Немає у їх конкурента...
Коли ж і вони не допоможуть,
Ну—мусиш писать тестамент!...

1909. VI. 7.

* * *

Зазира в вікно до мене
Білолиций з високости...
— А, здоров старенький друже!
Ну, прошу до мене в гості!

Як ся маєш? Як озвались
На тобі останні роки?
Мабуть добре: все ти сяєш,
Все повненькі в тебе щоки.

Конституції запевне
Не зазнав ти серед неба
І тікати від погромів
Там вгорі було не треба.

І твою бібліотеку
Не являлись розглядати,
Не везли тебе, як здобич,
За міцні залізні ґрати.

Ні дочки тобі, ні сина
Не поклали молодими
У холодну темну яму
Люди з ґудзями ясними.

Ти не знав там, повновидий,
Угорі того нічого.
Ну, а я... те все зазнав я
Та й багато опріч того.

Через те тепер лежу я,
Занедбав гаї та луки
І про ліки розмовляю,
І лежать без діла руки...

1909. VI. 14.

* * *

Ні поля, ні гаї,
Ні пташки щебетливі
Не приспали мої
Суми-болі вразливі.

Потьмарівсь мені світ
В моїй рідній країні
Я списав заповіт
І... тепер на чужині.

Може пишна блакить
І широкеє море
Зможуть болі втишити
Вколисать моє горе?

1909.

* * *

Увесь вік, увесь довгий свій вік я вчував,
Як кайдани дзвеніли,
Як борець за борцем у неволі вмирав,
Виростали могили.

Як робітник конав у щоденнім ярмі,
Голод їв селянина
І у путах тяжких, в безнадійній пітьмі
Билась рідна країна.

Як робився рабом колись вільний народ,
Продавав свою душу...

* * *

Пускай умру,—печали мало.

Пушкин.

Життя тяглося мов негода,
Хай прийде смерть—його не шкода,
Не страшно й смерті в темні дні,
Та страшно іншого мені.

Боюся я, щоб...

ПРИМІТКИ

ХВИЛИНИ

ЗАСПІВИ

1—2. I та II надруковані вперше в «Писаннях» 1903 р.,—можливо, що для цього видання спеціально й написані.

3. III-й—див. «Нови писни и думь» Василя Чайченка, Київ, 1887, стор. 4, під заголовком «Мої пісні».

НА СЕЛІ

4. Петрусь—див. «Писання», 1903 р.

5. Хиžo буйний вітер—уперше в одеському альманасу «Нива» за 1885 р., під заголовком «Тільки ж не журися. На спомин Насті В.» Підпис—В. Чайченко. В «Писаннях» значно перероблено. Передруковано в збірці «Пидь сільською стрихою». Київ. 1886. Настя В., якій присвячено було цього вірша,—ще приятелька подружжя Грінченків, сільська вчителька Настя Віцман. Її Грінченко присвятив був ще поезію «Не гордуй ти життям молодим» (див. том I цього видання) та оповідання «Сестриця Галя», в тій самій збірці «Пидь сільською стрихою» надруковане.

6. Перші проліски—вперше в «Зорі» 1894 р., ч. 8, стор. 177; підпис—В. Чайченко. Звідти ж беремо і дату. Передрук див. «Писни та думь», ч. II.

7. Жайворонок—«Писання» 1903 р.

8. Ластівка—вперше в «Л.-Н. Вістнику» 1903 р., кн. VIII, стор. 83, за повним підписом. На цю ж тему дитячий віршик за підписом В. Чайченко надруковано в «Дзвінку», 1894 р., ч. 8.

9. З весняних дум—увесь цикл, з додатком вірша II-го «Весна» надруковано вперше в «Зорі» 1894 р., ч. 14, стор. 314—315. Підпис—В. Чайченко. Дата—1894 р., «Весну» в «Писнях та думях» ч. II та в Київському виданні 1903 р. з цензурних, як видно, причин проминуто,—беремо її з «Зорі», як також і дату.

10. Ранок—у «Писаннях» 1903 р.

11. На Русалчин Великдень—у «Писаннях». Сюжет узято з народнього повір'я («З сільських оповідан-

нів) про клечальну неділю або «русалчин великдень»: тоді ніби найчастіше показуються людям русалки і загадують їм своїх загадок. Деякі частини балади узяті живцем з народних пісень, напр. загадки. В одному варіанті, записаному на Полтавщині (див. Линева Е.—Опытъ записи фонографомъ українськихъ народныхъ пісень. Изъ музыкально-этнографической поѣздки въ Полтавскую губ. въ 1903 г. Москва, 1905, стор. 5), співається:

Ой біжить, біжить мила дівчина,
А за нею та русалочка.
— «Ти послухай мене, красна панночка,
Загадаю тобі три загадочки;
Як угадаєш, до батька пушу,
Не угадаєш—до себе возьму:
Ой що росте без коріння?
А що біжить без повода?
А що цвіте та без цвіту?»
— Камінь росте без коріння,
Вода біжить без повода,
Папороть цвіте та без цвіту.

Грінченкову баладу поклав на музику небіжчик М. Леонтович і її часто виконувала перша трудова ім. Шевченка школа в Києві, викликаючи справжнє захоплення чудовими мотивами.

12. Дві троянди—в «Зорі» 1897 р., ч. 7, стор. 133, за повним авторовим підписом. Звідти беремо й дату. Передруковано в збірнику «Хвиля за хвилею» (Чернігів, 1900), стор. 174.

13. Пташці—в «Зорі» 1897 р. ч. 7, стор. 132; підпис—Б. Грінченко і дата. Передруковано в зб. «Хвиля за хвилею», стор. 179—180.

14. Пастушки—«Писання» 1903 р.

15. Нахиляє дуб високий—так само.

16. Серед поля—вперше в «Л.-Н. Вістнику» 1903 р. кн. III, стор. 82—83, за повним авторовим підписом. У «Писаннях» подекуди перероблено поодинокі слова.

17. Самотне дівчатко—вперше в «Дзвінку» 1898 р., ч. 8, стор. 117; підпис—Б. Грінченко; звідти ж беремо і дату.

18—20. Вечірній тихий час, Ніч на землю вже ступила та У степу—всі в «Писаннях» 1903 р.

ЩОДЕННІ ТУРБОТИ

21. Пісня—в «Писаннях» 1903 р.; передрук у збірці «Сонце сходить».

22—23. Туди та Великеє людськеє горе—в «Писаннях», 1903 р.

24. Щ а с т я — вперше надруковано в харківському альмапаху «Складка» за 1896 р., стор. 55; підпис—В. Чайченко. Передрук у «Писнях та думах», ч. II.

25. Є т а к і ч а с и н у д ь г у в а н н я—вперше у «Новых писнях та думах» 1887 р. В первісному цьому варіанті вірш мав любовний відтінок:

Дай, ко х а н а, тоді свою руку
І до серця мене пригорни:
Перед словом розваги й надії
До життя запалає любов,
І забувши всі муки тяжкої,
Я могутний устану ізнов.

Підкреслене в остаточній редакції цілком перероблено.

26. Б і л ь ш н а с в і т і є д н і в п о х м у р и х т а в а ж к и х—див. «Писни та думы», ч. II.

27. К л а д о в и щ е — вперше в «Зорі» 1894 р., ч. 21, стор. 454; підпис В. Чайченко і дата, яку беремо до нашого видання. Цей первісний варіант дуже відмінний від нашого, а тому даємо його цілком.

К л а д о в и щ е.

Скрізь гомін тут, клопѳтнява та рух;
Чогось оці всі люди метушаться,
Балакають вони про щось, ченаче
І палко так, і роблять щось, бжжать
Та знов вертаються й зникають знов,
Спокою ні хвилини в їх немає,
Здається, що життя живе кипить,
Росте та ширшає, все обніма

І скрізь панує—так воно здається.

Еге, здається... Придивись пильніш:

Хіба то люди гомоняють отут,

Щось роблять, ходять, устають, сідають—

Хіба то люди? То не люди—трупи!

Бо люди вмерли вже давно,—тіла ж

Іще держить якась мертва сила,

Від неї тільки рухи всі у їх,

Вона примушує їх розмовляти,

Робити щось, сідати та вставати,

Без жадної мети та розуміння,—

Душі ж у їх нема, нема душі!

Вона умерла вже давно,—тоді,

Як нашу вбиту волю поховали:

Умерла воля—повмирало все,

Зосталися тіла, душі нема,

Широкої й могутньої душі,

Що волею жила, як квітка сонцем,
 Що бачила життя в борні за правду...
 Так, трупи се... Палаці сі й хаті—
 Це труни їм: тут—лишні, там—убогі;
 У їх я зазираю,—там страшно й гидко!
 Це кладовище, тільки тут мерці
 В землі у трунах тихо не лежать,
 А ходять, сонця не бояться й світу.
 Одно тут тільки є живе, одно:
 Природа пишна, сонце осяйне,
 Блакить безмежна, пишнії гаї
 Квітки-сади, стени, квітчані луки.
 Ох, боже мій! Яке усе живе
 І як багато серцеві говорить,
 Сияючи могутньою красою!
 Мені природа промовля: «Не бійся!
 Не кидай ти надій і певен будь:
 Всі трупи ці колись у труни підуть
 І тут не буде більше їх, а інше,
 Живе й могутнє, плем'я дух породить;
 Те буде жити, думати й робить,
 Як справжні люди з людською душею.
 О вір у дух непереможний: все
 Собою обнімає він, дає
 Всьому життя, бо сам він невмирущий».
 Свята природо! Дякую тобі
 За ту розвагу: вірю, вірю я!
 Але ж болить душа моя, нудьгує,
 Що я не можу зараз, цю хвилину,
 Той дух, замісто цих мерців, уздріти!..
 О боже мій! Якби я міг його
 Покликати у мій завмерлий край!..

1894 р.

В. Чайченко.

28. Свято—див. «Писни та думь», ч. II.

29. Я сам собі у городі гучному—див. «Писання» 1903 р.

30—34. Болить душа твоя, У кого плачуть очі, Чи сніг там і У театрі—усі надруковані вперше в «Зорі» 1895 р., ч. 4, стор. 66. Підпис—В. Чайченко. Передруковано в «Писнях та думках» ч. II. Дату беремо з «Зорі».

35—36. Я не чув ще тебе і Натомившись думками—див. «Писання» 1903 р.

37. Переспів—надруковано в збірці «Писни та думь», ч. II, передруковано в «Сонце сходить».

38. Моє кохання—в «Писаннях» 1903 р.

39. «Монолог»—в «Л.-Н. Вістнику» 1903, кн. VIII, стор. 81—82; підпис—Б. Грінченко.

40—43. Чи будуть слухати, Я зрікся мрій, У житті, на бенькетах бучних і Небом блакитним—див. «Писання».

44. Де притулок?—вперше надруковано в альманаху М. Вороного «Зь-надъ хмарь и зь долинь», Одеса, 1903, стор. 234; підпис—Б. Грінченко.

У НЕДУЗІ

45—47. Ні, годі, Такого я серця шукав і Собі я щастя не бажаю—див. «Писання» 1903 р.

46. Прощання—в «Зорі» 1897, ч. 20, стор. 393; підпис—Б. Грінченко. Звідти беремо й дату.

49—51. Я у гаї сумному, Я не скажу і Найпишніший, запашніший цвіт життя—див. «Писання» 1903 р.

52. Надія—надруковано в збірці «Писни та думь», ч. II.

53. Плачучи крутиться вітер круг хат—див. «Писання» 1903 р.

54. На небі проміння леліє—вперше в «Зорі», 1897 р., ч. 7, стор. 133, з датою—1895; підпис Б. Грінченко. У цьому первісному варіанті перший рядок читається так: «На небі проміння мигоче і сяє».

55. Хвиля за хвилею—«Писни та думи», ч. II.

56. Природо-мати!—надруковано вперше в «Зорі» 1894 р., ч. 23, стор. 491. Підпис—В. Чайченко. Звідти ж беремо й дату. Передрук у збірці «Писни та думь», ч. II.

57. Загадка—в «Зорі» 1894 р., ч. 11, стор. 295—296. Підпис В. Чайченко. Звідси і дата. Передрук у зб. «Писни та думь» ч. II.

58. Труна в землі—в «Зорі» 1897 р., ч. 5, стор. 92; підпис—Б. Грінченко і дата.

59. Ні, краще у тюрмі—«Зоря» 1895 р., ч. 15, стор. 290. Підпис—В. Чайченко. Дата: «у Чернигові, 1895».

60. Л'юдина я—див. «Писання» 1903 р.

61. Навіщо—«Зоря», 1897 р., ч. 23, стор. 455. Підпис—Б. Грінченко і дата.

62—63. До себе самого і Весна іде—див. «Писання».

64. Хай ліпше в б'є громом—вперше опубліковано в альманаху М. Вороного «Зь-надъ хмарь и зь долинь». Одеса, 1903 р., стор. 13. Підпис—Б. Грінченко.

65. Безнадійність.—«Зоря», 1897 р. ч. 20, стор. 393; підпис—Б. Грінченко.

66—69. Годі, заходь уже, Я ще живу,
Я спав? і Чого се тополя срібляста—див.
«Писання» 1903 р.

70. У покій—«Зоря» 1896 р., ч. 14, стор. 264; Підпис—
Б. Грінченко. Звідти ж і дата.

71. Де прихильсь?—див. «Писання» 1903 р.

72. Я кохаю ті хмари похмурі—в альманаху
М. Вороного «Зь-над хмарь и зь дольнъ», Одеса, 1903 р.
стор. 14. Підпис—Б. Грінченко.

73. Моя рідня—«Зоря» 1897 р., ч. 19, стор. 372;
підпис—Б. Грінченко. Цей вірш стоїть там перед
«Учителям» і тісно з ним зв'язаний змістом і настроєм. У
«Писаннях» не передруковано його цензури ради, тому
вставляємо на цьому саме місці.

74. Учителям—«Зоря» 1897 р., ч. 19, стор. 372; під-
пис—Б. Грінченко.

75. Не лякайсь, що й досі хмари—«Л.-Н.
Вістник», 1903 р., кн. VIII, стор. 83—84.

ЗЕРНЯТКА

76—85. Зернятка I—X—вперше надруковано в «Л.-Н.
Вістнику» 1899 р., кн. I, стор. 89—91 з датою 1898 р. і за під-
писом Б. Грінченко. В київському виданні 1903 р.
(«Писання») за-ради цензури VIII («Кажуть: бог нерівно
ділить») та X («Є приказка: кому біда докучить») —проминуто.
Беремо їх з «Л.-Н. Вістника».

86—94. Зернятка XI—XX—надруковано вперше в
«Л.-Н. Вістнику» 1901 р., кн. IV, стор. 3—4; підпис—Б. Грін-
ченко. В київському виданні 1903 р. проминуто XIV
(«Казали нам старі»), XIX («Ти один, а їх багато») та XX
(«Твердо гордий дуб стоїть») —мабуть, за-ради цензури. Беремо
їх з «Л.-Н. Вістника». Зате під XV у «Л.-Н. Вістнику» чомусь
надрукована давня поезія: «Подивись: весна вернулась», що
не раз друкувалася попереду й увійшла була ще до збірки
«Під хмарним небом», а в наше видання до т. I, —отже тут її
не передруковуємо вдруге, як не передрукував її й сам автор
на цьому місці в «Писаннях», поставивши натомість «І в ворога
учитьсь добра штука» (див. у нас під XV).

95—108. Зернятка—XXI—XXXIV див. у «Писаннях»
1903 р.

БАЛЯДИ Й ОПОВІДАННЯ

109—110. З'єднання і Дон-Кіхот—див. «Писання»
1903 р.

111. Матільда Аграманте—вперше надруковано
у «Л.-Н. Вістнику» 1898 р. кн. VIII—IX, стор. 209—211.

Підпис—Б. Гр'ічченко і дата, звідки й беремо її. Передруковано в збірнику «Хвиля за хвилею» (Чернігів, 1900), стор. 181—187.

112. Вечірній світ—див. «Писання» 1903 р.

113. Лесь, преславний гайдамака—надруковано уперше в журналі «Кіевская Старина», 1900 р., кн. VI, стор. 398—402; підпис—Б. Гр'ічченко.

114—115. Пекельний трибунал та З папоти квіт—див. «Писання» 1903 р.

ПЕРЕКЛАДИ

1. Лісовий цар В. Гете—друковано вперше в львівському журналі «Правда», 1893 р. кн. IV, стор. 221—222; підпис—В. Чайченко. Передруковано в збірці «Під хмарним небом». До київського видання 1903 р. не увійшло.

2. Наслідування античних форм—В. Гете у збірці «Під хмарним небом» і в київських «Писаннях» 1903 р.

3. Як землю ділено Ф. Шіллера—взято з збірки «Під хмарним небом».

4. Мандруй! Г. Гайне—в збірці «Під хмарним небом» і в «Писаннях» 1903 р.

5. Гайнрих Г. Гайне—вперше друковано в «Правді» 1892, серпень, стор. 500—501; підпис—В. Чайченко. Передрук у «Під хмарним небом» і в «Писаннях».

6. Ein Jüngling liebt ein Mädchen Г. Гайне—в «Правді» 1892, серпень, стор. 501; підпис—В. Чайченко. Передруковано в «Під хмарним небом» і в «Писаннях».

7. Mag da draussen Schnee sich thürmen Г. Гайне в «Правді» 1892 р., серпень, стор. 500; підпис—В. Чайченко. Передруковано в «Під хмарним небом» та в «Писаннях».

8. Vergiftet sind meine Lieder Г. Гайне—в «Правді» 1892, серпень, стор. 501; підпис—В. Чайченко. Передрук у «Під хмарним небом» і в «Писаннях».

9. Aus meinen Thränen sprissen Г. Гайне—вперше в збірці: «Під хмарним небом»; передруковано в «Писаннях».

10—14. І сам я не знаю Г. Гайне і дальших чотири переклади взяті з «Писання» 1903 р.

15. Wie kannst du ruhig schlafen Г. Гайне вперше друковано в «Правді» 1892, серпень, стор. 501; підпис В. Чайченко. Передруковано в «Писаннях».

16. Бойовище біля Гастінгсу Г. Гайне—вперше друковано в «Писаннях» 1903 р. Дату беремо з рукопису.

17. Північне море Г. Гайне. Перший цикл друкувався в журналі «Нова Громада» 1906 р., кн. II, стор. 45—62; другий—так само, кн. V, стор. 21—38.

У «Новій Громаді» перед першим циклом «Північного моря» вміщено, без підпису, невеличку замітку «Гайнріх Гайне», що стилем і думками видимо належить Грінченкові. Подаємо її тут, бо вона пояснює те захоплення шимецьким поетом, що виявилось у Грінченка найбільшим числом перекладів саме з його, а також порівнянням Гайне до Шевченка в статті «Двоє рідних» («Нова Громада», 1906, кн. II, стор. 1—2).

«П'ятдесят літ минуло з того часу, як 17-го лютого 1856 р. вмер в Парижі Гайнріх Гайне, великий співець кохання і волі, творець «Книги пісень», «Північного моря», «Подорожніх малюнків» і політичних віршів, один з найбільших ліриків у світовій літературі і один з найпалкіших літературних борців за визволення зневолених.

Ні один європейський поет ніколи не з'єднав у себе в такій мірі ніжності почування, смілости фантазії і сили немилосердної іронії, як Гайне. Він умів промовляти до найніжнішого серця і бити стрілою своєї пекучої сатири найдужчих оборонців темряви й неволі.

І через те й досі говорить він до нас так, мов би жив з нами; через те й мав він право назвати себе «лицарем духа», того духа, про який він казав:

Дух святий із давніх давен,
Та й тепер, вчиня дива:
Він ярмо неволі й замки
Злих тиранів розбива.

Давні смертні рани гоїть,
Людське право він дає,
Через його поміж людом
Рівність, воля настає.

Дух святий жене темноту
І химери чорні пріч,
Що псують кохання й втіху,
Дражнять нас і день, і ніч.

Збройних лицарів багато
Дух святий собі обрав,—
Щоб його чинили волю,
Душу їм одважну дав.

Таким одважним лицарем духа справді був Гайнріх Гайне і тоді, як, повний сили й надій, виходив на широкий шлях життя в сяві першої слави молодого поета, і тоді, як дев'ять років умирав, прикований хворобою до ліжка.

Не вражаючи на всі, часом великі, помилки й хиби Гайне, як поета, вплив його на європейські літератури був величезний, а серед перекладачів се був один з найбільш улюблених поетів. І в українському письменстві Гайне злавна був своєю рідною людиною. Цілий ряд краших наших поетів подав українському читачеві багато чудових пісень свого великого німецького товариша.

Сподіваючись згодом дати окрему розвідку про Гейне, «Нова Громада» покищо шанує його вінком нових перекладів його краших творів».

По сій мові в «Новій Громаді» надруковано з Гайне: «Маврський король» у перекладі Лесі Українки та «Північне море» в перекладі Б. Грінченка.

18. Ф і л а н т р о п Г. Гайне—недруковане; беремо з рукопису.

19. Служба в церкві 1 січня 1852 р. В. Гюго—надруковано в «Новій Громаді» 1906 р., кн. IV, стор. 118—119. До перекладу додав Грінченко таку примітку: «Події, про які говорять ці вірші—це відомий *coup d'état* Луї Бонапарте і ті криваві кари, якими він задавив протест проти свого вчинку. В. Гюго теж опинився серед вигнанців і на чужині (на о. Герисеї) видав збірку віршів: «*Les châtiments*», немилосердно картаючи поетичним словом узурпатора та його прибічників».

20. Чи йду майданами сумними Ол. Пушкіна—надруковано по смерті Б. Грінченка в збірці «Сонце сходить».

21. Гірка доля Ол. Кольцова—уперше друкувалось в збірці «Під хмарним небом»; передруковано в «Писаннях» 1903 р. Дату беремо з першої збірки.

22. Селянинові думки Ол. Кольцова—в «Батьківщині» 1892 р., ч. 43, стор. 209. Передрук у збірці «Під хмарним небом».

23. Ніч Ол. Плещеева—в збірці «Під хмарним небом»; передруковано в «Писаннях» 1903 р. Дату беремо з першої збірки.

24. Деспо Ап. Майкова—друкувалося в «Календарі т-ва Просвіта» на р. 1889. Львів, 1888, стор. 46, з підзаголовком «З новогрецьких пісень»; підпис—В. Чайченко. В збірці «Під хмарним небом» позначено і автора (А. Майков), у «Писаннях» та інших підцензурних виданнях заміненого глухим «Переспів», бо перекладів російська цензура не пускала. Дата в «Під хмарним небом».

25. Сонце та місяць Я. Полонського—в «Бібліотеці для молодечі» 1892 р. 65; підпис—В. Чайченко. Передруковано в «Під хмарним небом» і в «Писаннях».

26. Про пшеницю—Ол. Боровиковського в «Біб-

ліотеті Батьківщини», 1892 р., кн. 4, ч. II, стор. 58—59. Підпис—І. Перекотиполе. Передруковано в «Під хмарним небом».

27. Перший коваль (з московської переспів)—уперше надруковано в дитячому журналі «Дзвіною» (Львів) 1890 р., ч. 16, стор. 124, і того ж року видано в збірці «Могутний комар» у Львові ж. Підпис—В. Чайченко. Передруковано в «Під хмарним небом» і в «Писаннях»; в останній збірці позначено тільки—«Переспів». Дата з першої збірки.

28. Великий день Мельницького—в «Зорі» 1889 р. ч. 17, стор. 281, під заголовком: «З поезій В. Чайченка. Сонет (на мотив з Мельницького—з чеської)».—Передруковано з збірки «Під хмарним небом» (з дагою—1888 р.) та в «Писаннях» 1903 р.

29. Червоний прапор Червінського (з польської).—Друковано в збірці «Червона квітка», Львів, 1905, стор. 9—10; підпис—Л. Яворенко.

НЕ ПЕРЕДРУКОВУВАНІ ВІРШІ.

1. І минули часи...—«Світ» 1881 р., ч. 10, стор. 179, підпис—Ів. Перекотиполе.

2. Не знаю—«Світ», 1882 р., ч. 14, стор. 239; підпис—Ів. Перекотиполе.

3. Щоденна драма—«Світ» 1882, ч. 20—21, стор. 352; підпис—Ів. Перекотиполе. Посвяту «Ірці Галі» треба, здається, розшифрувати як: «Проститутці Галі».

4. Матері—дуже одмінний варіант, за підписом Г р і н ченко, надруковано в альманаху «Рада», ч. I, 1883 р., стор. 6. Беремо з збірника «Писни Василя Чайченка», Харків, 1885; з «Ради» перші шість рядків передрукував «Дзвіною» 1897 р. ч. 17—18, стор. 273. Подаємо тут ще варіант з «Ради»:

Ти ночі темні не спала,
Мене малого доглядала:
І сповивала, і співала
Й малому волю виглядала,
І все коханячко—вповні
Ти оддала здавен мені...
В сльозах живеш, в сльозах конаєш,—
А все ще волі дожидаєш...
Не їди запроданки! Дарма!
Не завіта вона сама
До нас недолюдків ніколи;
Та з її ласки босі й голі
Були і будем—аж поки
Сліпу не візьмем в торокі!

5. Перед смертю—«Писни» 1885 р.
6. О ні, не жду собі я долі—«Рада», ч. 1, 1883 р., «Писни», 1885 р.
7. Своїм братам—«Писни» 1885 р.
- 9—10. Ні, про минулі давні дні та Сестрі—в «Раді» ч. 1, 1883 р. та в «Писнях». Сестра, до якої обертається автор у другому вірші—невідома дівчина, яку Грінченко хотів одвернути од гулящого життя (пояснення М. М. Грінченкової). Можливо, що це та сама особа, якій присвячено і вірша «Щоденна драма».
- 11—13. Туди, Як в очах твоїх сльозина та Тихо співала ти—беремо з «Писень» 1885 р.
14. Вечірні мрії—надруковано, але кінчаючи тільки словами «Святіших немає для мене хвилин», у «Зорі» 1884 р. ч. 4, стор. 27, під заголовком «З вечірніх дум». Підпис—В. Чайченко. Цілий вірш маємо в «Писнях» 1885 р., звідки й беремо його.
15. Обнімемось дуже, кохана—в «Писнях» 1885 р.
- 16—19. Хлопцеві, Рибалка, Марусі Г. та Коханій—надруковані в збірці «Підь спільською стрихою» 1886 р. Маруся Г.—Марія Миколаївна Гладіліна, що р. 1883 стала за дружину Грінченкові; їй присвячено і останнього вірша «Коханій».
20. Присвячую М. Г.—вперше надруковано в збірці «Нови писни та думь», Київ, 1887. М. Г.—М. М. Грінченкова, дружина автора.
- 21—32. Починаючи од вірша «З гадка» і кінчаючи «Ой під лісом, по тих луках»—всі надруковані в збірці «Нови писни та думь» 1887 р.
33. Дні про реве—«Зоря» 1889, ч. 20, стор. 333; заголовок—«Сонети» (цей стоїть під П). Підпис—В. Чайченко.
34. Знову буря—у збірнику, що видав К. Трильовський—«Вперед», вип. 1. Чернівці, 1888, стор. 2—3. Підпис—В. Чайченко. В другій строфі всюду стоїть, замість «хай»—«най» («Най собі грім той гуркоче»), у Грінченка неможливе.
35. З чужини—«Зоря» 1890 р., ч. 15, стор. 230. Підпис—В. Чайченко. В цьому вірші, як і в деяких інших, редактор корпитувався з тих виправок, що поробив Грінченко в своєму примірнику «Зорі», справляючи не тільки друкарські помилки, а й нові часом даючи варіанти.
36. Осінь—«Дзвінок» 1890, ч. 21, стор. 163; підпис—В. Чайченко «Капусті головаті»—взято з Грінченкового примірника, де так виправлено надруковане в «Дзвінку»—«капусту головуату».
37. Ластівка—«Дзвінок» 1894 р., ч. 8, стор. 183; підпис—В. Чайченко.

38. Над річкою—альманах В. Александрова «Складка» на 1892 р. Харків, стор. 92—93. Підпис—В. Чайченко.

39. Темрява—«Зоря» 1895, ч. 16, стор. 312. Підпис—В. Передруковано тільки в збірничку «Червона квітка» Львів, 1905 р., стор. 7—9, за підписом —Л. Яворенко; але тут проминуто п'яту строфу, яку наводимо з «Зорі»:

І навіть не могла ти стерпіти і віри:
Де їй стоять, страшно там дурновірство ти
Поставила їй жерцям, тим брехунам без міри,
Гидкі ідоли звеліла берегти;
І ту гиду хто б не Богом смів назвати,
На втіху тим жерцям велиш його карати.

40. Ми даємо усім однакові права— в «Зорі» 1895 р., ч. 4, стор. 64—66; підпис—В. Чайченко. Рукою автора у власному примірнику «Зорі» виправлено рядок: «В душі той раболюб, хоч волі брат словами» (надруковано—«раб»).

41. Український марш—«Зоря» 1895 р., ч. 7, стор. 129; підпис —В. Передрук у збірничку «Червона квітка», Львів, 1905, стор. 16—17; підпис—П. В-ий. В первісному варіанті (в «Зорі») маємо ще одну строфу, третю, в передруку проминуто:

Крѳви не хочем ми проливати,
Будем, як браття, робити,
Щоб Україні знову придбати
Волі святої й освіти.

42. До земляків—«Зоря» 1895 р., ч. 9, стор. 166; Підпис—В. Передруковано в «Червоній квітці» 1905 р. за підписом—П. В-ий.

43. Вночі—«Зоря» 1895 р., ч. 11, стор. 208; підпис—В. Чайченко.

44. На могилах—«Зоря» 1895 р., ч. 18, стор. 352; підпис—В. Чайченко.

45—46. Відмова і До народу українського—«Зоря» 1896 р., ч. 6, стор. 101; підпис—Б. Грінченко.

47. Російська гармонія. — «Жите і Слово», 1897 р., кн. I, стор. 44 («Російські мелодії», I); підпис—В. Передрук у «Червоній квітці» 1905 р., стор. 20, за підписом Л. Яворенко.

48. Російським лібералам—«Жите і Слово», 1897 р., кн. I, стор. 44—45 («Російські мелодії», II); підпис—В. Передруковано в «Червоній квітці» 1905 р., стор. 27—28, за підписом Л. Яворенко.

49. Я—раб—«Жите і слово», 1897 р., кн. I, стор. 45 («Російські мелодії», III), підпис—В. Передруковано в «Чер-

воній квітці» 1905 р., стор. 16, за підписом П. В-й, без заголовка.

50. Марусі Вітровій—«Жите і Слово», 1897 р., кн. II, стор. 170—172; підпис—В. Маруся Вітрова—українка з Чернігівщини, вчилася на жіночих курсах у Петербурзі. Арештована 22 грудня 1896 року, вона 12 лютого 1897 р. заподіяла собі смерть у Петропавлівській фортеці, не знівши, як казали, наруги, що вчинив над нею п'яний жандарм. Смерть Вітрової потягла за собою по всій тодішній Росії політичні демонстрації з протестами проти катування політичних в'язнів і взагалі проти деспотичного режиму. Некролога М. Вітрової, підписаного Н о т о, надруковано поруч з Грінченковим віршем.

51. Землякам—«Л.-Н. Вістник» 1898, кн. XII, стор. 277—278; підписано повним ім'ям.

52. Боязьким—«Л.-Н. Вістник», 1899 р., кн. IX, стор. 266; підпис—В. Передруковано в «Червоній квітці», 1905 р. стор. 10—11, за підписом —Л. Яворенко.

53. Обличчя всі бліді—«Л.-Н. Вістник», 1903 р., кн. VIII, стор. 82; підпис—Б. Грінченко.

54. Приходить час!—«Л.-Н. Вістник», 1903 р., кн. X, стор. 1. («Із пісень про визволення», I); без підпису. Передруковано в «Червоній квітці», 1905 р., стор. 14—15, за підписом—Л. Яворенко.

55. Стяг—«Л.-Н. Вістник», 1903 р. кн. X, стор. 1—2 («Із пісень про визволення», II); без підпису. Передруковано в «Червоній квітці» 1905 р., стор. 7, за підписом—П. В-ий.

56. Леандро—«Л.-Н. Вістник» 1904 р., кн. IX, стор. 217—218; підпис—Б. Грінченко.

57. Живуща вода—«Л.-Н. Вістник», 1905 р., кн. III, стор. 197; підпис—Б. Грінченко. Дату беремо з авторського рукопису.

58—59. Хвилі та В блакиті—друкувалися в альманаху «Зь потоку життя», Херсон, 1905 р., стор. 197—198, підпис—Б. Грінченко.

60—61. Гнітять щочасні та В давно нерозгортаній книзі—в альманаху «Багаття», Одеса, 1905 р., стор. 169—170; підпис—Б. Грінченко.

62. Співцеві—збірничок «Червона квітка», Львів, 1905 р., стор. 3—4; підпис—Леонид Яворенко.

63. Людський вік—Там само, стор. 27; підпис—П. В-ий.

64. Маніфест—Там само, стор. 30—31; підпис—Л. Яворенко.

65. Перша жінка—в журналі «Нова Громада», 1906 р., кн. I, стор. 89—92; підпис—Б. Грінченко.

66. Старі пісні—«Нова Громада», кн. VIII, стор. 26, підпис—Б. Грінченко.

НЕДРУКОВАНІ ВІРШІ

(З рукопису)

1. Подяка.
2. Колись і тепер.
3. До тих, що зостануться.
4. Ні, не кажіть прихильних слів—це, треба думати, відповідь на ювілейні привітання 1906 р.
5. Рідні краї.
6. На мотив з Ібсена.
7. Сумно у хаті моїй—відгук на ті нещастя, що рясно посипались були годі на родину Грінченків.
8. Всемогутній еси, боже!
- 9—10. Так, ми труну засипали квітками та Дитиночко ріднесенька моя—на смерть дочки-одиночки Насті Грінченкової, що померла 1 жовтня 1908 р. Некролог її див. у «Раді» 1908 р., ч. 225.
11. Коли тебе стануть лічити—відгук на хворобу, що незабаром звела автора в домовину.
12. Зазира в вікно до мене—сконденсовані вражіння з останніх років життя: 1905—1909.
13. Ні поля, ні гаї—писано або на від'їзді або вже в Оспедалетті, в Італії. Після вірша дописка: «Це дуже добра вигадка: рідний край на те, щоб завдавати нам рани; коли ж хочеш їх загоїти, то мандруй на чужину».
14. Увесь вік—не скінчене.
15. Життя тяглося...—не скінчене.

С. Єфремов.

З М І С Т.

ХВИЛИНИ.

Заспіви.

Заспів	I	7
„	II	8
„	III	9

На селі.

Петрусь	10
Перші проліски	13
Жайворонок	—
Ластівка	14
З весняних дум:	
I. Щастя	—
II. Весна	15
III. Квітки	—
IV. Квітчані сльози	16
V. Поезія	—
VI. Зима й весна	17
Ранок	—
На русалчин великдень	18
Дві троянди	28
Пташці	—
Пастушки	29
Нахиляє дуб високий	31
Серед поля	—
Самотнє дівчатко	32
Вечірній тихий час	33
Ніч на землю вже ступила	34
У степу	35

Щоденні турботи.

Пісня	36
Туди	37

Велике людське горе	37
Щастя	38
Є такі часи нудьгування	—
Більш на світі є днів похмурих	39
Кладовище	—
Свято	41
Я сам собі у городі гучному	—
Болить душа твоя?	42
У кого плачуть очі	—
Чи сніг там	43
У театрі	—
Я не чув ще тебе	44
Натомившись думками	—
Переспів	45
Мое кохання	—
Монолог	47
Чи будуть слухати	48
Я зрікся мрій	49
У житті на бенькетах	50
Небом блакитним	—
Де пригулок?	51
Тільки на себе рахуй	—

У недузі.

Ні, годі на дом мені нарікати	53
Такого я серця шукав	54
Собі я щастя не бажаю	—
Прощання	55
Я в гаї сумному блукаю	—
Я не скажу, щоб розумом я жив	56
Найпишніший, запашніший	—
Надія	57

Плачучи крутиться вітер	
круг хати	58
На небі проміння ліліє	—
Хвиля за хвилию плеще	59
Природа—мати!	—
Загадка	60
Труна в землі	61
Ні, краще у тюрмі	62
Людина я	—
Навіщо	63
До себе самого	64
Весна іде	65
Хай ліпше вб'є громом	—
Безнадійність	66
Годі, заходь уже	—
Я ще живу?	67
Я спав...	—
Чого се тополя срібляста	68
У покій	—
Де прихильсь?	69
Я кохаю ті хмари по-	
хмурі	—
Моя рідня	70
Учителям	71
Не лякайся, що й досі	
хмари	—

Зернятка.

I, II, III	72
IV, V, VI, VII	73
VIII, IX, X	74
XI, XII, XIII, XIV, XV	75
XVI, XVII, XVIII, XIX	77
XX, XXI, XXII	78
XXIII, XXIV, XXV,	
XXVI	79
XXVII, XXVIII, XXIX,	
XXX, XXXI	80
XXXII, XXXIII,	
XXXIV	81

Балюди й оповідання.

З'єднання	82
Дон Кіхот	84
Матільда Аграманте	87

Вечірній світ	92
Лесь, преславний гай-	
дамака	101
Пекельний трибунал	106
З папорогі квіт	110

ПЕРЕКЛАДИ.

Гете. Лісовий цар	123
Наслідування ан-	
тичних форм:	
Анакреонова домовина	125
Брати	—
Міра	—
Пересторога	126
Самотність	—

Ф. Шіллер. Як землю	
ділено	127

Г. Гайне. Мандруй	129
Гайнріх	—

Ein jünger li bt ein	
Mädchen	130

Mag da draussen schnee	
sich thürmen	131

Vergiftet sind meine Lie-	
der	—

Aus meinen Thränen spris-	
sen	—

I сам я не знаю	132
Золоті ро цвітають ба-	
жання	133

На морський на тихий	
берег	—

Під чорним вітрилом	—
Коли хто, хоть неща-	
сливо вперше любить	134

Wie kannst du ruhig	
schlafen	—

Бойовище біля Гастінґсу	135
Північне море.	

Цикл перший:

1. Коронування	139
2. Смеркання	140
3. Сонце заходить	141
4. Ніч на березі	143

5. Посейдон	145
6. Признання	146
7. Уночі в каюті	147
8. Буря	150
9. Тиша морська	151
10. Морські примари	152
11. Очищення	154
12. Мир	155

Цикл другий:

1. Привітання моря	156
2. Гроза	158
3. Розбито корабель	159
4. Захід сонця	160
5. Слів океанід	162
6. Боги Греції	165
7. Питання	168
8. Фенікс	—
9. Морські хвороби	169
10. У пристані	171
11. Епілог	173

Філантроп	174
---------------------	-----

В. Гюґо. Служба в церкві 1 січня 1852 р.	178
--	-----

О. Пушкін. Чи йду майданами гучними	180
---	-----

О. Кольцов. Гірка доля	182
Селянинові думки	183

Ол. Плещеев. Ніч	185
----------------------------	-----

Ап. Майков. Деспо	186
-----------------------------	-----

Я. Полонський. Сонце та місяць	187
--	-----

О. Боровиковський. Про пшеницю	189
Перший коваль	190

Мельницький. Великий день	194
-------------------------------------	-----

Червїнський. Червоний прапор	195
--	-----

НЕ ПЕРЕДРУКОВУВА-НІ ВІРШІ.

І минули часи	199
Не знаю	200
Щоденна драма	201
Матері	202
Перед смертю	—
О, ні! не жду собі я долі	203
Своїм братам	—
Ні, про минулі, давні дні	204
Туди	205
Як в очах твоїх сльозина	—
Тихо співала ти	206
Вечірні мрії	—
Обнімемось дуже, коха-на	207
Хлопцеві	208
Рибалка	209
Марусі Г.	211
Коханій	212
Присвячую М. Г.	213
Згадка	—
Люблю і кохаю	214
Годі!	215
О, дайте сліз	217
Скоро може побачу я степ	—
Пісня	218
З чужої чужини	219
Ізнов	222
Над листом	223
Під вербами	—
Ой під лісом	224
Дніпро реве	225
Знову буря	226
З чужини	227
Осінь	228
Ластівка	—
Над річкою	229
Темря а	230
Ми даємо усім однакові пра а	232
Український марш	—
До земляків	233
Вночі	234
На могилах	—

Відмова	235
До народу українського	236
Російська гармонія	237
Російським лібералам	—
Я—раб	238
Марусі Вітровій	—
Землякам	240
Боязьким	241
Обличчя всі бліді	242
Приходить час	—
Стяг	243
Леандро	—
Живуща вода	245
Хвилі	—
В блакиті	246
Гнітять щочасні про хліб той клопоти	—
В да но нерозгортаній книзі	247
Співцеві	248
Людський вік	249
Маніфест	—
Перша жінка	250
Старі пісні	254

НЕДРУКОВАНІ ВІРШІ.

Подяка	259
Колись і тепер	—
До тих, що зостануться	260
Ні, не кажіть пряхиль- них слів	—
Рідні краї	261
На мотив Г. Ібсена	262
Сумно у хаті моїй	—
Всемогутній еси, боже	263
Так, ми труну засипали квітками	264
Дитиночко ріднесенька моя	—
Коли тебе стануть личи- ти	—
Зазира в вікно до мене	265
Ні поля, ні гаї	266
Увесь вік	267
Життя тяглося мов не- года	—

ПРИМІТКИ	269—284
--------------------	---------

Ціна 90 коп. (2)

**КООПЕРАТИВНЕ
ВИДАВНИЦТВО Р У Х**

Харків, ул. 1-го травня, ч. 10-11.

Тел. № 29-84.
